

JURNALUL LUI ISAAC BERNSTEIN

Costică Brădățan

2001

TEXT

respiro

archives

équivalences

2002

ORIGINAL EDITION: DAN PETRESCU (ed.)

- © 2001 COSTICĂ BRĂDĂȚAN (Durham, UK) [TEXT]
© 2001 NEMIRA (Bucharest, Romania) [ISBN 973-569-484-0]

PRESENT EDITION: MONA MAMULEA & ADRIAN REZUȘ (eds.)

- © 2001–2002 COSTICĂ BRĂDĂȚAN (Durham, UK) [TEXT]
© 2002 ANDANA CĂLINESCU (Bucharest, Romania) [COVER *Vitrăliu*]
© 2001 ADINA DABIJA (Sherbrooke QC, Canada) [LOGO *respiro*]
© 2002 ÉQUIVALENCES [PDF \LaTeX – PDF/SCREEN]

**This electronic edition is a *non-profit* publication
produced by PDF \TeX 14.H [© 2001 HÀN THẾ THÀNH] &
created by \LaTeX 2 ϵ with HYPERREF & PDF/SCREEN**

\LaTeX 2 ϵ © 1993–2001 THE \LaTeX 3 PROJECT TEAM *et al.*
HYPERREF © 1995–2001 SEBASTIAN RAHTZ
PDF/SCREEN © 2001 ADRIAN REZUȘ [based on PDFSCREEN]
PDFSCREEN © 1999–2001 C. V. RADHAKRISHNAN

TYPESET BY ROMANIAN \TeX © 1994–2001 ADRIAN REZUȘ
PRINTED IN THE NETHERLANDS – JULY 22, 2002

équivalences

Costică Brădățan

Jurnalul lui Isaac Bernstein 2002

revista respiro

Pagina de titlu

Pagina 4 din 232

Înapoi

Întregul ecran

Închide

Ieșire

soției mele, Cristina

Jurnalul lui Isaac Bernstein

Dacă Isaac Bernstein n-ar fi existat, atunci pesemne că ar fi trebuit inventat. El aproape că nici nu este o *persoană* – în înțelesul obișnuit și propriu al cuvântului, un om așa ca mine sau ca dumneavoastră, ci mai curând o *stare de spirit*. Ce vreau să spun? Că pe dânsul n-ai să-l întâlnești neapărat în felul în care îi întâlnești pe toți ceilalți oameni, la piață, în tramvai ori într-una dintre plimbările tale, ci l-ai putea întâlni foarte bine chiar fără să ieși deloc din casă, încrucișându-ți drumurile cu dânsul – ca să zic așa – pe traseele și căărările propriei tale deveniri interioare. Pur și simplu, vine o vreme când nu mai poți evita să te confrunți cu el, să i te așezi hotărât în față și, în sfârșit, să încerci a te vedea pe tine însuși printr-însul (prin *lumea* lui). Nu știu cum iese el din această întâlnire, dar tu, cu siguranță, nu poți ieși altfel decât mai bogat ca înainte.

Aș putea spune că întâlnirea cu Isaac Bernstein n-a fost pentru mine chiar o chestiune de pură întâmplare; ea a fost, într-un anumit fel, o *întâmplare provocată*. (Cunoașteți, doar, foarte bine acest gen de situație: ții mult să întâlnești pe cineva, întrebi în dreapta și-n stânga despre el, îi știi de la o vreme toate drumurile, iar când, în sfârșit,

ți se pare că rostul întâlnirii aceleia s-a „copt“ destul în sufletul tău, și te hotărăști să-l abordezi – ei bine, atunci, pomenindu-te înaintea lui, arăți o surpriză cât toate zilele de mare, *simulând* actoricește toată întâmplarea întâlnirii.) Astfel am ajuns și eu să-l cunosc până la urmă pe Isaac Bernstein. Dar ce zic eu? Am ajuns – cum veți vedea prea bine și în paginile ce urmează – să *pățimesc* pe propria-mi piele această cunoștință cu un „neliniștitor“ ca dânsul – căci nu e o simplă „conversație“ cea pe care o ai cu el, și, cu siguranță, nici „cordială“ nu se poate numi încolțirea aceea neîncetată în care te simți prins imediat după primele vorbe ce le-ai schimbat cu dânsul. Isaac Bernstein este acel gen de personaj pe care nu poți nicidecum să-l bănuiești că-ți adresează explicit – anume ție, celui de față – toți acei ghimpi ai retoricii sale, ci el vorbește întotdeauna doar despre „situații generale“, despre „starea lumii“, „lucruri abstracte“ etc. – numai că, nu știu cum se face, dar tu te simți în permanență *primul vizat* de toată acea vorbire a lui.

Cu toate acestea, i-am stat cât am putut în preajmă, l-am iscodit, l-am plictisit, l-am agasat, m-am făcut de o mie de ori de răs și m-am simțit ridicol de încă și mai multe ori. În sfârșit, poate căutându-mi și o anumită compensație, nu m-am lăsat până ce nu i-am obținut consimțământul spre a-i aranja și tipări o (mică) parte din hârtii. Or, rezultatul este tocmai ceea ce dumneavoastră aveți chiar acum în față. Judece fiecare, după măsura sufletului său, însemnătatea a ceea ce a și început să răsfoiască, confruntă-se fiecare, cum crede de cuviință,

cu *lumea* acestei cărți, și hotărăscă de merită laude ori numai uitare. În ce mă privește, cred că deja *nu* mai pot fi chiar atât de imparțial față de aceste pagini – o recunosc deschis și, cum să spun?, un pic *bucuros*. Cum, oare, ar mai putea fi imparțial acela care s-a trezit de atâtea ori zicându-și: *Isaac Bernstein c'est moi*?

Ce-aș mai putea spune? Ce-ar mai putea face un editor în fața (Prefața) autorului său decât să tacă și să surâdă complice?

C. B.

Grün și Klein se întâlnesc în tren. Grün: „Încotro Klein?“. „Mă duc la Lemberg să cumpăr piei“. Lungă tăcere. Deodată Grün explodează: „De ce minți, mă Klein, de ce mă minți? Îmi spui că mergi la Lemberg să cumperi piei, ca eu să cred că te duci la Czernowitz să vinzi lemne. Dar tu, de fapt, te duci la Lemberg să cumperi piei. Atunci de ce minți, Klein, de ce minți?!“¹

¹Isaac Bernstein ar fi putut să găsească faptul (re-)povestit și de către Nicolae Balotă, în al său *Caiet albastru*, volumul al II-lea, la pagina 189 (apărut la Editura Fundației Culturale Române, în 1998). Trebuie să menționez, încă de la început, că am lăsat, în prezenta formă a Jurnalului, și cele câteva astfel de texte (din feluriți autori) pe care Isaac Bernstein a găsit de cuviință să și le transcrie (fără a le comenta cătuși de puțin), la momente diferite, în foile Jurnalului său (C. B.).

16 iulie 19..

Cât despre „intelectuali“ – numai de bine. (Ca să nu zicem altfel.) E limpede că ei sunt seminția cea mai sucită din câte a lăsat bunul Dumnezeu să existe; ei aproape că țin de altă specie. Iar apucăturile și ciudățeniile curente ale existenței lor îți prilejuiesc constatări cu totul și cu totul neobișnuite: evident, în cazul lor, totul trebuie gândit cu altă minte.

Mai întâi, ei se află într-un raport foarte special cu lumea ce-i înconjoară, cu *corporalitatea* ei. Faptul că modalitatea lor curentă de a fi se desfășoară undeva într-un registru *nevăzut*, lăuntric, imaterial, pururea ascunși de ochiul nesătul al lumii, îi face să se subțieze, până la „descărnare“, și în propria lor gândire, să se poarte ca și cum toate cele din jur, cu toată obrăznicia și brutalitatea lor, n-ar fi decât un accident logic oarecare, un eveniment intern al propriei gândiri: „Lumea aceasta, așa cum o vedeți, e doar o producție a minții mele“, trebuie că simte orice „intelectual“ ce se respectă cât de cât. *Ușurință* – acesta e numele sub care stă toată raportarea lor la lume. Plugarul își petrece viața cu coarnele plugului în mână, soldatul cu pușca, târfa cu tandrețile și cu gemetele, pe când „intelectualii“ – „intelectualii“ cu mâinile goale, căci „a mâinii concepte“ nu e decât o metaforă oarecare.

Așa încât, „lumile interioare“ cu care se îndeletnicesc ei îndeobște, neavând câtuși de puțină nevoie de vreo fărâma de materie spre a funcționa, le împrumută finalmente și lor chipul fumigen, fantomatic, de existențe veșnic tânguindu-se între-da-și-nu. „Constructele“ teore-

tice, „fantasmele“ și „edificiile conceptuale“ încep, într-o bună zi, să iasă din cărțile ce poartă pe cotor numele lor, pentru a le intra în vine și a-i face din ce în ce mai mult niște oameni de hârtie. Condiția lor se descârnează și greutatea le dispare văzând cu ochii; tangenți din ce în ce mai puțin la viață, dacă nu s-ar ține bine de stilou, i-ar lua curentul și – negreșit – i-ai putea vedea risipindu-se-n văzduh, de-ar veni un vânt mai mare. Iar asta, evident, îi face să devină niște monștri de neînchipuit: făpturi exaltate și neîntregi, supra-omenești și ne-isprăvite, febrile și reci, înțelepte și dând prea-adesea în gropi. Pământul îi respinge, pentru că par mai degrabă îngeri – iar cerul, cerul nici nu vrea să audă, pentru că prea sunt sofisticați... Oricum ar fi, ei locul nu și-l află.

*

Se întâmplă însă ca uneori să existe „vremuri interesante“, iar în astfel de vremuri se întâmplă ca „intelectualilor“ să li se umble nici mai mult nici mai puțin decât la... corporalitate. Ironia cumplită a vieții face ca însoțitoarea cea mai firească a acestor vremuri să fie brutalitatea și, mai precis, *tortura*: ocupația aceea năstrușnică cu trupurile, cu mădularele, cu dinții și cu mațele oamenilor. Or, așa ceva e parcă *anume făcut* pentru „intelectuali“: ei, cei care – s-ar putea spune – aproape că nici nu existau materialicește, care fuseseră odinioară atât de apropiați de metabolismul îngerilor, iată că tocmai ei sunt cei nevoiți acum să cunoască în detaliu toată mașinăria meschină

și perfectă coordonare interioară a fratelui-porc. Și ironia incredibilă a vieții mai face ca noul tău contact cu corporalitatea lumii – botezul tău *întru* această lume – să se producă tocmai prin capul lovit cu se-te de pereți, prin pata roșie lăsată acolo (*'rați ai dracului de bandiți, 'telectuali, hă!, 'tu-vă muma-n cur de reacționari!, trădători vânduți și cosmopoliți ce sunteți – asta meritați voi, bă, asta: să vi se spargă o dată doveacul ăsta prost*), prin unghiile smulse cu minuție, prin tortura nesomnului, prin blidul de mâncare pe jumătate gol pentru care ajungi în curând să-ți vinzi tot: mamă, suflet, Dumnezeu, absolut tot.

Toate aceste lucruri *există*. *Existau* – la fel de ferm și de păstos-consistent – chiar și atunci când tu, atât de iscusit și beat de inocență, te îndeletniceai cu „lumile interioare“, cu „universurile posibile“ și cu „catedralele de idei“. Există de când lumea: dar ce spun eu? ele *sunt* lumea, lumea cea autentică, a cărei necunoaștere se plătește – iată, după cea mai cinstită măsură – cu creierii lăsați pe pereți, cu genunchii zdrobiți mărunț-mărunț, cu falangele subțiate, cu toate aces-te întruchipări însângerate ale corporalității tale (cea care – îți mai amintești? – și pe tine, odinioară, te dezgusta atât de mult).

Ce e drept, o astfel de lume e *de negândit*. Minteia iese copleșită și umilită irevocabil din această experiență fundamentală care o ajută să priceapă că este cu puțință ca niște vergi la tălpi – niște gâdilături oarecare la „materialitate“ – să schimbe *totul* în ordinea sufletului, să te *convertească* cum nici Dumnezeu din ceruri, dacă s-ar ivi, n-ar face-o. Dar – *c'est la vie!* – Gândește asta sau nu mai gândi nimic.

*

Apoi, pentru „intelectual“ unul dintre cele mai desuete lucruri din câte ar putea să fie este *etica* și – în genere – tot ce e legat de moralitate. Câtă ascuțime a minții nu pune el în joc pentru a demonta orice „obstacol etic“, câte teorii nu iscă el din nimic pentru a dovedi – așa, negru pe alb – că cutare sau cutare ticăloșie nu doar că nu e câtuși de puțin ticăloasă, dar, dacă stai bine să te gândești, are și nu știu ce aer de „superbie“ sau de „metafizică frumusețe“?

Ca să spunem o dată lucrurilor pe nume, un „intelectual“ autentic s-ar simți destul de prost să se supună tocmai acelor precepte pe care și prostimea, în mojicia ei, le urmează și le respectă orbește. El vede aici, pesemne, o nu știu ce degradare, primejdia vreunei nesănătoase *contaminări*, căci nu se poate ca, de atâta folosință, acele precepte să nu se fi *uzat* sau *murdărit* și ele cât de cât. Există o anumită *jenă* intelectuală în fața căilor prea îndelung băătorite ale acestei lumi, și ți se poate întâmpla chiar o scădere în propriii ochi atunci când n-ai fost în stare să te abați măcar „atâtica“ de la făgașele blestematei „normalități“. Chiar nu ai voie să aduci și tu o dată ceva *nou*, ție să-ți fie hărăzit oare numai epigonismul etic și gloria aceea leșinată de veșnic copist al virtuții? De ce să îmbătrânești și tu – al câtelea? – în umbra unor precepte răs-coapte, obosite, epuizate – reluate de atâtea și atâtea ori? (Și – trebuie să o recunoaștem – aici este și ceva oarecum de înțeleș: nu e oare un lucru recomandabil, bunăoară, să încerci a te ține cât mai departe de acele femei despre care se știe că

au trecut prin mâini prea multe?)

De ce, atunci, să nu-ți inventezi *propria ta morală*, una curată, igienică – una, ca să zic așa, „de unică folosință”? Nimeni nu-și va mai pune pe ea mâinile plebee, nimeni nu ți-o mai pipăie, nu ți-o mai împinge – e a ta și numai a ta? De ce să nu ai bucuria intelectuală, bucuria *estetică* a făuririi unei morale noi – „flexibile“, „multiforme“, „pluraliste“, „tolerante“, „fără obligații“, „fără sancțiuni“ și fără alte sâcâieli – care să-ți ofere în fiecare zi alte și alte delicii, mereu alte și alte savori? O etică pe măsura omului – una în care *el* să fie cel care are imperativele în stăpânire, și nu acestea să-l tiranizeze pe el. Căci – ce Dumnezeu? – etica e cea făcută pentru oameni, și nu oamenii pentru etică. – Iar „intelectuali“, evident, cu atât mai puțin.

*

Există apoi, în această privință, altfel de „vremuri interesante“, unele care nu – nu te mai vor jupuit. Dimpotrivă, le-ar plăcea chiar să te vadă rumen în obraji, rotunjindu-te și prosperând pe zi ce trece. Sunt acele vremuri care te îmbie, care te *poftesc* să fii „ale lor“. Vorba vine „te poftesc“: ai toată libertatea să nu li te dai, atâta doar că așa vei crăpa puțin de foame. Acum nu te mai paște smulsul unghiilor sau altceva de felul acesta, ci *prostituția*. – Și în ce chip minunat – și subtil, și parșiv-sofisticat – se petrece totul! Însăși raportarea ta atât de liberă, de „fluidă“ și de „flexibilă“ la chestiunile etice este cea care te va ajuta să treci totul cu bine: va fi atât de simplu că *nici nu-ți vei*

da seama. Obişnuinţele dialectice ale minţii tale înaripate şi „veşnic creatoare“ vor surmoneta pe loc – dacă nu cumva vor „dizolva“ de-a dreptul – orice obstacol apărut.

Ethosul acela ascetic atât de specific care face din cineva un „intelectual“, un fel de benedictin al vremurilor moderne, cu acces privilegiat la lucruri „interioare“, la „lucruri ascunse de la facerea lumii“, ei bine, ethosul acela – copleşit parcă de propria-i flexibilitate – se *strică* încetul cu încetul, se înstrăinează treptat de sine şi într-o bună zi dispare de-a binelea. Fireşte, insul continuă să se poarte ca un „intelectual“, are manieră, şarm, zice frumos „săru’ mâna“ la cucoane: vorbeşte, răspunde, cuvântează strălucitor în felul „intelectualilor“, însă dacă te vei uita mai atent la el, îi vei descoperi numaidecât apucăturile proaspete de cocotă. Căci el nu e acum un orişicine: el, bunăoară, nu mai cugetă acum decât la teme vandabile – *marketable* – nu mai scoate din gură decât lucruri bine sponsorizate şi nu-şi mai face treaba oriunde, ci numai la „simpozioane“ şi sindrofii cu totul speciale; fără a i se fi cerut explicit acest lucru, el *nu mai produce decât exact acel gen de idei care se aşteaptă de la el*. Cum s-ar zice, el face acum parte, pe deplin, din *establishment* (stabiliment, pe româneşte).

Mai cu seamă, el dobândeşte acum un simţ în plus: „simţul puterii“. Simţul acesta nu e localizat nici în nări, nici în ochi sau în timpane, şi nici în vreun alt loc cunoscut, însă funcţionarea lui e neîndoielnică şi ireproşabilă. Prin acest simţ suplimentar, „intelectualul“ ştie acum cu precizie *unde anume* se află puterea, şi tot ce

va face el de aci înainte, tot ce va scrie și va cugeta, se va învârti în jurul aceluia centru nevăzut al lumii care e *locul unde se află puterea*. Și câți fiori, cât deliciu mai presus de limbă stă în această existență de floarea-soarelui! *Fascinație?* – nu, acesta e un cuvânt încă prea palid pentru a exprima adevărata lui stare existențială. Iar tot misterul situației stă în aceea că el *nu* se va grăbi să ia *el însuși* puterea: nu, ci va ști să stea mereu la o *anume* – igienică – distanță, arta lui va fi aceea de a opina prudent, de a încrunta întotdeauna cu tâlc din sprâncene și de a scutura semnificativ din pipă; nu se va arunca prosteste în arenă, unde și-ar putea frânge iute gâtul, ci – de la înălțimea conceptelor sale – va aborda simandicos și savant toate tainele „vieții politice“, și se va bucura pe îndelete, precum adevărații cunoscători, de toate rafinamentele, cvasi-erotice, ale fenomenului puterii.

*

În sfârșit, am ajuns la Dumnezeu. „Intellectualul“ este acela care, printre primele lucruri ce le-a făcut *qua* „intellectual“, a fost să se informeze temeinic mai cu seamă asupra „istoriei religiilor“. Întrucât el nu e unul dintre cei dispuși „să creadă ca babele“, întrucât „moșul cu barbă“ ar fi pentru el un Dumnezeu mult prea mărunț – dacă nu de-a dreptul hilar, *unul cu care ți-e rușine* – „intellectualul“ adevărat întreprinde, ca într-o veșnic reluată rătăcire prin deșert, acel demers cum nu se poate mai temerar care e *căutarea propriului Dumnezeu*. E vorba, firește, de un Dumnezeu mult mai „interesant“ și mai *elaborat*, un Dumnezeu al nuanțelor și al lucrurilor delicate, în sfârșit,

un Dumnezeu pe măsura minții lui infinit-sofisticate. Căci e ceva de ordinul evidenței: doar n-o să-mi luxez eu mintea siluind-o să priceapă ideea nu știu cărui Dumnezeu rustic, absurd și straniu, ci el – dacă e un Dumnezeu adevărat și cât de cât rezonabil – să binevoiască a lua forme compatibile cu disponibilitățile minții mele. Nici un „intelectual” ce se respectă cât de cât n-ar putea admite, în ruptul capului, să se prosterneze așa, necondiționat, în fața oricărui fel de Dumnezeu. Nici vorbă: există niște cerințe, niște „comandamente” raționale care dirijează constituirea unui concept acceptabil de Dumnezeu. Ș.a.m.d., ș.a.m.d.

*

Numai că vreau să-l văd eu pe acel ins onest care a luat în serios „istoria religiilor” (și „știința religiilor”, și „filosofia religiei”, și toate de acest gen) și care, astfel, nu și-a pierdut definitiv *inocența spiritului*. (Nu intră aici în discuție, firește, lecturile *popești* ale istoriei religiilor – am spus doar că mă refer numai la oamenii onești.) – Ah, da, cum să nu?, era să uit: e o adevărată *plăcere* să te îndeletnicești cu „istoria religiilor”, să-ți porți mintea – așa, neînfricat – peste toate trecuturile lumi, peste răposății zei și zeițe, să-i măsoari, să-i compari, să le aplici un „demers critic”, să ai sentimentul îmbătător și pervers că, iată, tu ești viu, pe când ei – ei nu mai sunt de mult, ș.a.m.d. Nimic, parcă, nu te *măgulește* și nu te fletează mai mult: tu nu mai trăiești acum viața banală a semenilor tăi, nu mai ești acum la nivelul fleacurilor vieții, ci

ai răzbătut la nivelul ei cel mai înalt imaginabil. Iată-te, dintr-o dată, stăpân peste lumi, peste zei și peste oameni.

Luând însă lucrurile în serios, nu există rană mai cumplită pentru un spirit neînclinat patologic spre aventură decât contactul frontal, nemăsluit cu *sensul* real al istoriei religiilor. – Nu există prăbușire mai mare ori angoasă mai cruntă. Adio virginitate a spiritului, adio nesfârșită blândețe și bunătate a Dumnezeului *unic* al copilăriei! Cu cât vei studia existența mai multor Dumnezei, cu atât mai puțin tu însuși vei avea unul singur *al tău*. – Mai mulți Dumnezei, nici un Dumnezeu: iată marele principiu axiomatic al tuturor „științelor religiei“!

„Știința religiilor“ nu are absolut nici o legătură cu credința. Căci despre *sacru*, *arhetipuri*, *structuri* și *paradigme* poți doar să vorbești – să vorbești frumos, inteligent, cuceritor, înflăcărat. Însă ele *nu pot ține loc de Dumnezeu*. Nu poți avea insomnii din cauza controverselor metodologice asupra experiențelor sumeriene ale extazului, însă poți foarte bine să te spânzuri din cauză că *nici* pentru ziua de mâine nu întrevezi vreun motiv, cât de cât serios, pentru a mai rămâne încă în viață.

19 iulie 19..

Cică zeii, după ce i-au făcut întâia oară pe oameni, și văzând și auzind ei ce nemaivăzută și nemaiauzită ciudățenie le-a ieșit, pierdutu-s-au rău de tot cu firea și înfuriatu-s-au atunci foarte. Au început să bombăne, să se certe ca la ușa cortului între ei și să se facă în toate felurile, căci le era rușine din cale afară și li se părea de ne-conceput cum din mâinile lor, și din generozitatea lor prea-zeiască, a putut să iasă ceva *atât de puțin* asemenea lor: niște făpturi absolut izolate și singure – zburlite, înfrigate, solitare și triste până la autodesființare. Un univers de monade melancolice, incomunicabile și nihiliste, prăpădindu-se în prea marea lor singurătate; un univers de universuri trufașe, glaciale și complet străine unul altuia. Căci nu se suportau deloc unii pe alții, acești oameni originari și ne-isprăviți, și – ceea ce era cel mai mare păcat în fața acelor zeități care mai că nu plezneau de atâta bună-creștere – nu puteau *să ascundă* nicicum lucrul acesta. Cum am zice noi astăzi, păcătuiau printr-o sinceritate excesivă. – O sinceritate organică, viscerală, de nestăvilit; în sfârșit, o sinceritate de care nu puteau scăpa nici în ruptul capului. Și tocmai de aceea se prăpădeau și se topeau pe picioare, nu alta.

Făcând atunci sfat, zeii toți au hotărât să-și încheie cu adevărat lucrarea, și se vorbiră pe dată să afurisească în vecii vecilor sinceritatea aceea otrăvită, și, prin nu știu ce vicleșug zeiesc, să-i îmbie pe primii oameni cu – să zicem – o licoare miraculoasă, nemaivăzută și având efecte ce, mai apoi, s-au vădit a fi nu mai puțin zeiești. – Ei bine, o

foarte veche și înțeleaptă tradiție spune că, atunci, zeii le-au întins cumva oamenilor o capcană și astfel s-a întâmplat că le-au strecurat *ipocrizia* în sânge. Căci, de fapt, „ipocrizie“ era pe atunci numele unei licori, zice-se, cu totul îmbătătoare, ce provoca un prea-plăcut și minunat delir.

Și s-a petrecut atunci, sub cerul primilor oameni, o minune cu adevărat zeiască, o răsturnare absolut de neînchipuit pentru mintea noastră mărginită de acum: au început, cu toții, să se apropie unii de alții, să se miroase, să se atingă, să se mângâie și să se încălzească; au început să-și rădă și să se îndrăgească, să-și facă poeme și daruri unii pentru alții; să-și cânte, să-și facă curte, să-și aducă reciproc laude nesfârșite, să se *uimească* unii de alții; au ajuns până acolo încât să se întristeze (ori, mă rog, să pară astfel) atunci când se stingea vreunul dintre ei. Cu alte cuvinte, cum am spune noi cu oarece simț critic: au început, în sfârșit, să se *suporte*.

*

Cred, din toată inima mea de „intelectual sofisticat“, că ipocrizia este o modalitate exemplară a generozității în lumea civilizată. Că ipocrizia este – pentru oamenii moderni și simandicoși care suntem – *forma cea mai rafinată de a nu fi singur; iar acest lucru înseamnă negreșit generozitate. Cunosc mai mulți oameni foarte, foarte ipocriți, dar nu mă pot stăpâni să nu-i socotesc, la urma urmei, drept veritabile naturi ascetice și truditoare.* – Chiar așa! E foarte simplu să

nu fii ipocrit. E simplu și câtuși de puțin meritoriu. Nu faci altceva decât să-ți „urmezi natura“, să te retragi și să îngheți sub carapacea singurătății tale funciare – și cu asta basta! Or, ipocrizia adevărată înseamnă agitație, trudă, iuțeală în reacții, asceză și transpirație cât e ziua de lungă. Înseamnă mușchi mobili ai feței, ochi jucăuși, sprâncene sprintare, o colecție bogată de surâsuri pusă cu grijă deoparte spre a fi folosită în „variile situații ale vieții“; ipocrizia înseamnă, apoi, atenție încordată, un suflet în stare perpetuă de alarmă și, peste toate acestea, ceva extraordinar de subtil: *rafinament social*. Orice actor cu vocație va înțelege prea bine ce vreau să spun eu aici.

Iată, bunăoară: eu nu pot deloc să-l sufăr pe insul acesta cu care tocmai stau de vorbă, nu mă interesează nici cât negru sub unghie ce-i cu el, ce-i face nevasta, câți ani îi face odrasla, dacă mai are probleme cu ficatul și dacă are ce mânca diseară. Pur și simplu, nu mă privește și nu mă va privi vreodată; și aflu o mare și nespus de plăcută liniște interioară în faptul că nu mă privesc astfel de lucruri. Ca să zic așa, existența mi-e mult mai simplă și mai lină fără ele. – Ducă-se dracului, cu nevasta și cu ficații lui cu tot – cu toate socotelile și chestiile lui „vitale“. (*ba, vedeți bine, dimpotrivă: mă și indis pune la culme mereu cu felul lui leșinat-lălâu de a fi, cu vorbirea lui veșnic tăă-răă-găă-naa-tăă, cu lămuririle și cu explicațiile lui ultra-detaliat e și bolnăvicios-meticuloase privind ba niște promisiuni ce i s-au făcut de curând, ba nu știu ce dispută în care ar fi intrat cu dracu' știe cine, ba vreo boală nouă ce i se pare c-ar avea-o, ba naiba să-l ia – că pe mine*

m-au trecut deja toate sudorile) Mi-e cel mai adesea silă de omul acesta și – aproape invariabil – după numai câteva minute, ascultându-l, mă înfierbânt și mă înfurii până aproape de isterie. Aș da oricât numai să scap de el, să scap o dată de tortura aceasta sistematică, înceată, ce vine picătură cu picătură peste urechile mele și peste toți nervii mei, să nu mai fiu cumva de față, să mă evapor discret de sub pietroiul ăsta de moară care e prezența și vorbăria lui toată.

Ei, dar acum urmează tot dichisul situației, aici stă tot clenciul și așa pot să-mi vădesc eu semnul decisiv al generozității mele victorioase și al binecuvântatului meu rafinament social, al *artei* mele neîntrecute *de a trăi*: căci eu urlu și mă înfurii numai *pe dinăuntru*, mă înfurii și spumeg doar așa, pentru mine; e adevărat, mă trec toate apele suportându-l, dar numai eu și bunul Dumnezeu știm de acest lucru. – *Atâta*, numai noi doi! Căci, în toată vremea asta, amicul are în față chipul cel mai deschis și mai ospitalier din lume, privirile cele mai blânde și mai compătimitoare îl învăluie; el beneficiază, în toată vremea aceasta, din partea-mi, de un surâs mereu complice și mult-înțelegător. Îl prind discret de braț, îi aranjez haina și îl țin numai în sfaturi prietenos-înțelepte, îl încurajez cu multe vorbe generoase și fața mea este pentru el toată numai zâmbet. Fac în așa fel încât să creadă că *anume lui* i se cuvin toate acestea și – dintre toți – doar pentru dânsul sunt rostite toate zaharicalele mele. Da, întocmai! Iar asta *cu toate că* – cum vă spuneam – în nevăzutul cugetului meu, eu voi fi ajuns deja la nevroză și – poate exact în acea clipă – îl trimit

bucuros de o mie de ori la dracu’.

Dar aici – vedeți! – aici, în această mostră de actorie de doi bani, e ascunsă toată frumusețea tristă a conviețuirii dintre oameni. Aici te izbești, frontal, de tot tragismul și sublimul acestui soi de virtute: mușchii tăi faciali trudesac acum ca pentru cea mai sfântă dintre asceze, se încordează, se încing și luptă, se opintesc, ocolesc și înving toate reținerile și toate intențiile „murdare” ale sufletului tău („sincer” și însingurat), intenții pe care reușesc la momentul potrivit să le întoarcă din cale și să ți le zăvorască adânc în subteranele cele mai nevăzute ale făpturii tale. Cu gândul îl blestemi și-l detești pe „nenorocit”, dar ochiul tău – prea-generosul! – ochiul tău aruncă asupra-i reflexe tandre ce-l învăluie ocrotitor. Fierea îți dă peste margini, dar vorbele – vorbele tale sunt toate numai miere. *(pentru a nu mai spune că, știindu-l bine pe ins, e mai mult ca sigur că toată această nerușinată comedie a minciunii îl va bine-dispune și-i va da speranțe, și se va întoarce acasă fericit – dar de-adevăratelea fericit – și va fi așa pentru cel puțin tot restul zilei)*

Și, atunci – spuneți-mi! – nu trebuie oare să socotim că această „ipocrizie” (de fapt, cum văzurăm, acest travaliu atât de puțin obișnuit) este una dintre cele mai înalte virtuți de care sunt oamenii în stare? Nu înseamnă oare această întreagă asceză ceva cel puțin la fel de important ca – să zicem – fuga aceea simplistă în deșert, într-un pustiu neted și neproblematic, între fantasmе și fiare stupide față de care nu trebuie câtuși de puțin să faci actorie? De ce oare treaba

aceasta din urmă se cheamă culmea virtuții, iar ipocrizia e așezată în rândul păcatelor celor mai rușinoase? De ce? De ce?

*

Atâta doar – ca să închei într-o notă ceva mai tristă – atâta doar că viața aceasta a noastră se vădește a fi până la urmă *crudă* – nemăsurat, neînchipuit de crudă – și, ca atare, ea își cere regulat obo-lul. Căci tocmai în felul descris mai sus e foarte probabil că se produce – prin cea mai riguroasă și mai necruțătoare necesitate – și pierderea minților, faptul de a o lua razna, sminteala, demența ori, dacă vreți, cu vorbe mai frumoase, „schizofrenia“, „dedublarea“, „paranoia“ etc., etc. Exercițiul acesta atât de eroic și de trudnic se vădește a fi fost, în exact același timp, și „prilejul“ ce a făcut ca mintea ta să se disloce de ea însăși. – Dar fiți, rogu-vă, liniștiți – potoliți-vă și nu lăsați tul-burarea să se strecoare în sufletul domniilor voastre: ipocrizia rămâne *oricum* o virtute înaltă, sublimă, măreață; rămâne oricum un lucru cu adevărat prometeic, ca una dintre cele mai elegante forme ale lui *a nu fi singur*. Iar asta chiar dacă unii dintre prea-cucernicii ipocriți – fără să aibă absolut nici o vină – nu mai rezistă și își pierd ușurel mințile. – Dar – să știți! – ei chiar sunt fără de vină, imaculați și cvasi-angelici, căci ei nu sunt decât prinosul de jertfă, sângele curs, mielul sacrificat, Isaac urcat – iară și iară – pe munte spre a fi jertfit acelui Nu-știu-cui din ceruri, atât de feroce gelos pe înaintarea cutezătoare a muritorilor în deprinderea bunelor obiceiuri.

Pesemne că astfel înțelege Cerul să-și ceară, din când în când, *birul* lui *de inocenți*.

20 iulie 19..

– Da, bunul meu prieten, da: vezi bine doar cât de mult și de temeinic știu să prețuiesc generozitatea și rafinamentul ipocriziei tale. Astăzi, când, după atâția ani, ne-am întâlnit din nou, trecând – firește – cu vederea peste clipa aceea de neatenție de la început, când era cât pe-aci să-ți iasă pe față sila aceea pe care nu știu cum ai ajuns s-o capeți pentru „jalnica“ mea persoană, trecând deci peste această neînsemnată și scuzabilă scăpare, te-ai purtat admirabil, încântător, „cu multă civilitate“, ca omul cu adevărat vrednic și *virtuos* care știu că ești de când lumea. Ca să nu mai spun că astfel, bunul meu prieten, ți-ai vădit încă o dată darurile cu care zeii și școlile nu s-au zgârcit să te hărăzească. M-ai întrebat – oh!, prea-bunule! – plin de minunată grijă, m-ai întrebat ce planuri de viitor mi-am făcut până acum, deși te cam doare-n cur de viitorul meu. M-ai întrebat, apoi, de familie, de cele casnice și de toate celelalte, deși bag mâna-n foc că ăsta era ultimul lucru la care te-ai fi putut gândi în momentul acela.

Admirabil ins, prietenul acesta al meu. Ireproșabilă, binecuvântată purtare. Peste măsură de cuviincioasă.

*

Civilizația triumfă astfel pretutindeni, pe zi ce trece, iar oamenii cred din ce în ce mai mult că nu sunt singuri. „Bunele maniere“ repară pretutindeni proastele întocmiri ale firii, iar binefacerile societății te silesc acum să uiți de spaimele necruțătoare ale singurătății,

de durerea aceasta înghețată, înăscută și esențială a ființei bipede: *solitudinea*. Lumea e acum – iat-o! – mereu în sărbătoare, abandonată frenetic unui nesfârșit carnaval secular. Jubilează! Se hlizește – și e fericită! Sigur că da: fericită, nevinovată și uitucă.

Atâta doar – dacă tot m-am apucat din nou să caut pete în soare – atâta doar că în lumea aceasta, transfigurată de atâta rafinament, încep să sară rău de tot prețurile la sedative.

Un hoț voia să scoată din grădina lui Rabi Volf un sac de cartofi. Rabi stătea la fereastră și văzu cum se chinuiește omul să scoată sacul. Se grăbi să iasă și-l ajută să-și aburce sacul pe umeri.

Ai lui îl muștrară: „Chiar tu l-ai ajutat să fure cartofii!”

Le răspunse: „Nu credeți că orice om, fie el și hoț, trebuie ajutat?”²

²După toate aparențele, această năstrușnică povestire Isaac Bernstein și-o va fi putut copia (și lăsat-o printre foile sale) și din traducerea românească a cărții lui Haim Bloch, *Povestiri hasidice*, de la pagina 195 (apărută la Editura Cartea Românească, în 1994). (C. B.)

21 iulie 19..

Și ochiului meu i-a fost dat astăzi să vadă acest lucru cu adevărat minunat, a avut parte de una dintre acele revelații cotidiene și umile care pesemne că, puse cap la cap, fac mult mai mult decât toată mult-lăudata știință omenească de prin biblioteci și academii. Am văzut, așadar, astăzi curvele și hoții de buzunare agitându-se parcă mai abilitir ca niciodată înainte. – „Vremuri de sărăcie cumplită, m-am trezit spunându-mi: iată-le *barometrul*, barometrul lor viu, palid și hămesit“. Curvele ieșiseră la agățat cu o vădită *disperare*, te poșteau să faci târgul *totodată* cu obraznicie și cu implorare: niște făpturi frenetice și firave, desfășurându-se undeva între leșinul de inaniție și exaltarea religioasă. La rându-le, și hoții pe care i-am văzut se zăpăciseră de tot, lucrau neglijent, făcând prea multe concesii publicului de rând și, astfel, primejduindu-se în chipul cel mai grav; de unde altădată lucrau cu cea mai desăvârșită artă și doar ochiului expert îi era dat să-i ghicească, acum se pripeau și aproape că încercau, ca niște jalnici profani, să-ți rupă pâinea din mână. Se trădau, ca proștii, prin cel puțin o mie de gesturi, lucru absolut străin acestei branșe și cu totul nedemn pentru condiția lor.

Era, așadar, ceva la mijloc, ceva însemnat și primejdios, dacă și unii și alții își încălcau canoanele seculare într-un chip atât de puțin elegant. Era ceva esențial ce lovea drept în miezul condiției lor. – Ei bine, am realizat atunci că nu poate fi decât un singur lucru: sărăcia tot mai vădită a vremurilor din urmă, *fantoma urâtă a foamei*. Iar ei,

naturi superior înzestrate, sunt primii care simt apropiindu-se astfel de spectre, sunt cei care le văd limpede înainte ca alții să le bănuiască măcar; ei primii se „alertează“, și asta *chiar dacă* lor li se întâmplă să prospere la momentul respectiv. Chiar dacă încă nu flămânez câtuși de puțin – ca *simboluri* vii ce se află, ca fapte mediumnice și alese, ei se pomenesc dintr-o dată răvășiți și *locuiți* de lucruri mai adânci și mai însemnate decât ei înșiși. Neapărat, ei trebuie socotiți a fi unii dintre aleșii secreți ai lumii, ei – ca nimeni alții – întrețin *o relație întru totul specială cu Dumnezeu blestemului strămoșesc*. Or, se știe prea bine că forma imanentă, cea mai la îndemână, sub care ne este dat a ne întâlni cu blestemul acesta este *foamea*: pur și simplu, nevoia aceea vie, compulsivă, de a apuca și a devora puțin câte puțin lumea din jur. Dumnezeu nu ne putea rușina într-un chip mai cumplit decât făcându-ne *să ne fie foame*; cu tot ceea ce urmează de aici.

Or, iată că, dintre atâtea muritori, Dumnezeu a găsit de cuviință să-i aleagă pe unii în care să ipostazieze – plastic, expresiv, în carne și oase – *limita* noastră fundamentală, marginea rușinată și jalnică a ființei; să-i aleagă pe unii pe care să și-i facă icoana sa preferată despre noi – imagine pe deplin cataleptică și ilustratoare a puținătății noastre existențiale. Ei există ca să ne amintească mereu, cu teologică exactitate, *cine suntem*; ce fel de ființe, aproximative și precare, am fost făcuți să fim. Curvele, hoții și cerșetorii (căci, e limpede, și despre aceștia din urmă ar putea fi vorba aici) trebuie socotiți agenții discreți ai vrerii lui Dumnezeu pe pământul oamenilor: spre a le trasa acestora

marginile metafizice ale condiției lor și a-i dădăci fără încetare despre adevărata, mărunta lor măsură: „În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat...”

Așa încât celui ce știe să privească cu oarece *onestitate* la ceea ce se petrece cu lumea din afara sa, toată povestea istoriei universale nu i se va mai putea părea, la rigoare, decât una banală, blestemat-repetitivă, o relatare fără sare și piper despre truda generațiilor asudând la ne-sfârșit pentru a-și mai putea purta *încă o zi, încă un ceas, încă o clipă măcar* trupul de carne prin lume. Nimic nu mai rămâne din spectacolul lumii în afara acestui chip trudit, asudat, desfigurat de muncă până la nimicire; aici e conținut totul, tot ceea ce este mai esențial, determinația fundamentală a făpturii noastre, *legea* noastră ultimă: restul nu e decât frivolitate, iluzie și vorbărie filosofică. (*și cât de mult ar câștiga – în profunzime și adevăr, învățătura omenească dacă – din nu știu ce pudibonderie teologică, n-ar înlocui pretutindeni cuvântul acesta viguros, tulbure și răsunător: „blestem“, cu acela, mult mai blajin și mai puțin înfricoșător, al „legii“! gândiți-vă numai, câtă cinstită și francă exactitate ar fi cuprinsă atunci în niște formule de genul: „blestemul gravitației“, sau „blestemul geneticii“, sau „blestemul cererii și ofertei“!*)

Prin urmare, *economia politică* trebuie socotită drept cea mai însemnată dintre toate științele oamenilor, ca una ce se ocupă sistematic cu studiul urmărilor și cu aplicațiile practice ale păcatului originar: a celui crucial eveniment divino-uman, singurul care dă un

sens ferm vieții omului și o direcție precisă istoriei sale. – Dar, mai ales, singurul care îi dă un contur hotărât și o înaltă ipostaziere bunului Dumnezeu: căci – spuneți-mi! – cine altcineva dacă un Dumnezeu cu adevărat mizericod putea îngădui să existe o faptură atât de jalnică, atât de neînchipuit de slută – veșnic hămesită și oricând pregătită spre a se deșerta – precum e omul?

Iată-i, bunăoară, o frântură oarecare din „viață”: o dată cu primii zori, omul acesta – trezit întotdeauna cu punctualitate de mașele lui goale – se ridică, se scarpină, salută printr-un amplu căscat lumea, și abia dacă se mai dumirește pe jumătate că numaidecât se și aruncă spre a face să pornească toată zumzăiala planetară, spre a pune iarăși în funcțiune tot tărăboiul acestui mare azil, întreținând astfel – pentru încă o clipită – superba inutilitate cosmică. Or – și aici e partea cea mai neverosimil de tristă a întregii afaceri – în toată vremea aceasta el nu e nicidecum fericit: ca unul ce trudește mai vajnic decât o vită de povară, asudă și plânge, sângerează și se dă de ceasul morții, cârtește și își blestemă zilele cât e ziua de lungă. Tot spectacolul acestei patologii *at work* – și nu unul nemaipomenit de interesant, la urma urmei – nu va conține decât abia către apusul soarelui, când insul cade rușinat, umilit, devastat, se prăbușește ca un bolovan. Iar atunci – așa căzut – va dormi negreșit somnul pietrei, și va visa visele pietrei, și se va împărtăși bucurios din blânda neființă a pietrei. Și – fără a o mai putea spune de-acum – va fi pentru el cea mai întreagă fericire posibilă să zacă și să doarmă astfel. (Așa încât, urmează logic, cea mai înaltă

fericire este pentru el *să nu fie*, plenitudinea existenței el și-o atinge mai cu seamă atunci când *nu* este, sau – mă rog – atunci când este cel mai puțin.) În sfârșit, cum se spune, se cheamă că ați urmărit „o zi din viața omului“, din viața domniilor voastre, o zi – una singură – mai lungă și mai tristă decât toată întinderea veacurilor.

Ei bine, dar iată acum minunea cea mare: firavi și discreți ca niște îngeri, curvele, hoții și cerșetorii au știut pururea – cu o năucitoare nonșalanță, binecuvântați cu taina meșteșugului celui mai desăvârșit – au știut încă de la începutul lumii, din prima ei zi, să ocolească acest cumplit *ultimatum* divin: „în sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta...“ Ei veșnic au știut să facă în așa fel încât să „fenteze“ armonia și desăvârșirea creației prin *sudoarea lor lipsă*, prin agonia unei munci ce ei niciodată nu și-au dat-o obol. – Ei mai degrabă ar leșina de foame, s-ar usca pe picioare, mai degrabă ar crăpa pur și simplu decât să se predea. Nu există, în cazul lor, aproximații, cedări și lucruri negociabile – căci cine a văzut vreodată negociindu-se *vocația*?

(N-ați remarcat oare: îndârjirea cu care o curvă ține să rămână astfel, cu care un cerșetor ține mâna întinsă, fanatismul cu care un hoț de buzunare este legat de punga celor ce asudă, toate acestea au ceva ce amintesc de siguranța *predestinării*! E zadarnic să te împotrivești unor lucruri ce s-au hotărât încă înainte de începutul veacurilor. E ca și cum, trufaș la culme și nelegiuit, te-ai pune pieziș înțelepciunii divinelor planuri.)

Și, astfel, ei rămân ca atare, rămân așa *in aeternum*. Rămân să

sfideze, prometeic, trauma originară, cea care a făcut din specia oamenilor una iremediabil bolnavă, iar din oameni un soi de ființe a căror formă curentă de a fi este *agonia*, faptul de a fi pe moarte (cum spunem, o moarte anticipată și degustată cu fiece noapte smulsă trudei). Iată, așadar, cum curvele, hoții și cerșetorii (*oh!, da, cum să nu: aveți toată dreptatea! am putea adăuga aici, foarte bine, și nobila tagmă a bărbaților întreținuți; cum de i-oi fi omis tocmai pe aceștia – drăguții de ei?*) sunt acele fapte prea-fericite și tulburător-îndrăznețe care, de la Facere încoace, l-au luat în fiecare zi pe bunul Dumnezeu peste picior și s-au purtat mereu ca și când în grădina Edenului nu s-ar fi petrecut nimic semnificativ; ca și cum i-ar fi întors nonșalant spatele și n-ar fi încetat să tot chicotească ștângărește împotriva-i. Așa azi, așa ieri, așa mâine – în sfârșit, o întreagă istorie universală. Veritabile naturi contemplative, artiști înăscuți ai expectației, ființe concentrate profesional în actul privirii – de la Aristotel încoace, cel mai nobil dintre simțuri – în sfârșit, fapte atât de problematice, complotive și luciferice: hoții, curvele și toți ceilalți pomeniți mai sus vădesc *o altfel de umanitate*, una doar posibilă, dar, fără îndoială, cu mult mai nobilă; ei traduc posibilitatea unei condiții la sânul căreia am fi fost negreșit cu totul alții.

N-a fost să fie!

*

Să ocolești sistematic blestemul strămoșesc, să fentezi cu artă cele mai nemiloase, cele mai tiranice legi ale vieții – asta da, într-adevăr,

revoltă metafizică! Caute oricine în tainițele vieții sale și să ne spună, apoi, dacă dă cumva acolo peste ceva ce s-ar fi făcut prin ocolirea acestui teribil blestem! Să caute cu înzecită atenție, să scotocească îndelung, să trudească cercetându-se fără nici o milă – să caute și iar să caute. – *Degeaba!* Am avea a-l aștepta câteva veacuri bune, iar când în sfârșit va fi să vină, ni se va înfățișa rușinat, tot cu mâinile goale: degeaba l-am tot aștepta, nu va fi putut afla nimic de felul acesta, oricât de îndârjită și de atentă i-ar fi fost căutarea.

Tocmai de aceea, pe lângă subtilitatea teologică și profunzimea tulburătoare, *very exciting* a acestui soi de revoltă – revolta curvelor, hoților, cerșetorilor și a bărbaților întreținuți – fabula aceea răsuflată cu pietroiul lui Sisif rămâne una cu totul palidă și se vedește a fi cu prea puțin har întocmită.

S-a spus doar: și născocitorii de mituri mai moțăie câteodată.

– Domnule Isaac Bernstein, nu știu cum să zic..., de ce nu v-ați luat totuși un pseudonim oarecare? Poate că ar fi fost o strategie mai bună pentru a vă camufla și a vă ascunde întrucâtva, pentru a nu atrage asupra-vă toată pornirea unora... Știți, ar putea trece drept o piesă de mare temeritate să semnezi „Isaac Bernstein“ niște texte atât de obraznice, dacă nu cumva „de-a dreptul descreierate“ ca ale d-voastră...

– Stai, oprește-te!, și nu mai continua așa pentru că mă faci să râd! Dar, ce de parale dai dumneata pe toate spusele oamenilor? Te-au cucerit de tot, se vede asta de la o poștă! Dar mai contează, mai înseamnă oare ceva „temeritatea“ sau „obraznicia“ mea în fața obrazniciei fără de sfârșit a lumii *despre* care scriu, a lucrurilor lumii acesteia – atât de descreierată și de bolnavă – despre care scriu? Auzi, ce întrebare! Păi, pe mine cel mai bine mă „camuflează“, cum spui dumneata, chiar grozăvia subiectului acestuia. Cine ar mai putea zări ceva din mine, cu semnătura mea cu tot, de vreme ce subiectul mă copleșește, mă stăpânește, cade peste mine, mă astupă sub el, mă strivește și mă face să nu mai însemn nimic? Or, în fața unei lumi atât de smintite,

dar care – pe deasupra – mai este și una teribil de insidios-
 învăluitor-mincinoasă, singura atitudine sănătoasă, *rezo-*
nabilă, singura formă de a nu-ți pierde mințile este aceea
 de a nu crede câtuși de puțin în minciuna optimistă, bu-
 colică ce-o tot inventă *tocmai ea*, prin vocile ei predilecte,
 despre sine. – Nu, trebuie să știi: lumea aceasta *nu* este
 frumoasă, cum tot repetă ea că este, ci chiar dimpotrivă.
 – Nici nu inspiră veselie, cum vor să ne mintă câte unii,
 ci – în esența ei – lumea aceasta este chiar nemăsurat de
 tristă. Ș.a.m.d. Pur și simplu, nu trebuie să-i acorzi abso-
 lut nici un credit – s-o iei neîncetat peste picior, să râzi
 de toate hlizitele ei formulări „raționale“, de toate sclifo-
 selile pompierească-optimiste cu care vrea să te „vrăjească“,
 să te „încânte“, să te adoarmă și, în cele din urmă, să te
 răpească – în timpul somnului – pentru a te duce direct în
 tabăra (mai degrabă în „lagărul“) ei.

25 iulie 19..

Despre patriotism. Despre patriotism nu se poate vorbi, *adecvat*, decât în termeni teologici sau, eventual, în termenii psihiatriei.

Patriotismul e, după toate aparențele, semnul unei anume – foarte subtile – degenerări spirituale ce-l năpădește, câteodată, pe insul biped. Nici o epocă „sănătoasă“, nici un timp cu adevărat mare nu a îngăduit vreodată o astfel de – mai mult decât jalnică – *legare de glie*. – Căci atunci când ai, oricând, la îndemână Cerul, la ce bun să te mai legi așa, proteste, de o bucată nenorocită de pământ? Vremurile cu adevărat bune, timpurile glorioase „de odinioară“ au nutrit o silă organică față de această – înjositoare, ridicolă, sado-masochistă – *auto-încarcerare*. Or, o raportare firească și cât de cât decentă la lumea în care te trezești nu poate *intervenî* în această lume însăși, agresând lucrurile ei, amestecându-le și inversându-le importanța, ci ia întotdeauna orice lucru după măsura și însemnătatea propriei naturi. Atunci când lumea aceasta, toată, e încă prea strâmtă pentru îndrăzneala și pentru nesfârșirea sufletului tău; atunci când – oricât de mare ar fi să fie, fiind totuși de o cu totul altă natură decât e sufletul – cosmosul acesta enorm nu e, la rigoare, decât asemenea unui bârlog ce te sufocă; când – dacă ești cât de cât cinstit cu tine însuși – nu se poate să nu-ți resimți corporalitatea, a ta și a lumii din jur, ca pe indiciul celei mai amare decăderi; ei bine, atunci îmi pare de o stupizenie năprasnică, deșertăciunea deșertăciunilor îmi pare, să-ți fereci și să-ți îngropi sufletul sub un petec oarecare de pământ; și asta

numai pentru simplul motiv că *ți s-a întâmplat* să te naști pe-acolo.

Patriotismul presupune, după cum se vede, un fel de mistică degenerată, o mistică *maimuțărită* obraznic și sufocată sub toate gunoaiile vulgarității: se acordă caracter providențial, caracter de lucru hotărât de dinainte de facerea lumii unor împrejurări care, prin chiar natura lor, sunt ficele bune ale întâmplării, odraslele hazardului și ale capriciilor omenеști. Căci – în fața misterului fundamental prin care *cineva se ivește* într-o bună zi *în lume* – locul, peisajul și celelalte detalii casnice ale respectivei iviri pălesc cu desăvârșire. *Eu*: ființa aceasta cea mai consistentă, mai presus de toate câte sunt, mai însemnat și mai evident decât oricine altcineva; *eu* – această adevărată parodie de Dumnezeu (de altminteri, singurul lucru prin care am învățat să-l cunoaștem cât de cât pe acest Dumnezeu); *eu* deci, această curată minunăție, nu câștigă și nu pierde nimic, nu sporește și nu scade, nu râde și nu plânge, nu e mai bun și nici mai rău dacă se trezește în lume într-un ținut căruia i se zice Germania ori Franța ori dacă nu cumva i se spune de-a dreptul Sri Lanka. Că e srilanchez, bunăoară, *eu* află destul de târziu, iar această descoperire a maturității nu-i adaugă nimic calității sale fundamentale de *eu*. – Ba chiar, dacă acest *eu* e destul de sănătos și de senin, va ști să-i pară rău și să se rușineze atunci când, să zicem, „ideii de srilanchez“ i se va asocia de prea multe ori ticăloșia, mizeria lăuntrică, lașitatea ori prostia patentă. Atunci nu-l va mai mângâia cătuși de puțin „srilanchezitatea“ nașterii sale și va trebui să descopere și să recunoască limpede că, de bună seamă,

ființa lui morală este cu mult mai adâncă și mai esențială decât faptul accidental de a fi srilanchez. Faptul metafizic copleșitor că *te-ai născut în această lume* umbrește pe vecie, irevocabil și definitiv, împrejurarea cu totul neînsemnată că ai făcut-o în cutare sau cutare loc sau că la acea naștere a cântat popa, rabinul sau vraciul guraliv al tribului.

Iată, așadar, simplificat, și mecanismul mincinos al acestei mistici de trei parale: o oarece întâmplare ce are legătură numai, *cel mult*, cu făptura ta de humă, e ridicată – Dumnezeu mai știe cum! – în rândul faptelor primordiale; un detaliu, dintre cele mai banale, al înființării tale în lume e ipostaziat drept eveniment providențial și devine sărbătoare scumpă în ordinea ființei tale lăuntrice, moment hotărâtor în istoria sufletului tău. Or, aceasta nu e decât o jalnică scamatorie care face, până la urmă, din apartenența *contingentă* la o comunitate oarecare punctul de plecare al unui întreg bălci secular: accese isterice și regulate de fericire patriotică, jalnice șezători și smiorcăieli literare, fanfare și tobe, steaguri și mititei, buluceală prin piețe și încăierări prin cârciumi. Dar – mai ales – scamatoria aceasta își vedește toată ticăloșia ei funciară atunci când face din aceeași apartenență un motiv arhi-suficient pentru a-l schimonosi, pentru a-l deplânge, pentru a-l blama ori pentru a-l nimici de-a dreptul pe *celălalt*; pe celălalt care – nenorocitul de el! – nici măcar nu s-a învrednicit să fie, ca tine, *român predestinat*, ca unul ales încă de dinainte de facerea lumii pentru *această patrie*, unică și providențială. (or, astfel, aprofundând aceeași lume meschină a detaliilor, nu te poți

stăpâni să nu te întrebi: n-ar fi, oare, la fel de firesc și de logic ca moașa care te-a moșit, ca una ce a participat atât de... nemijlocit la triumfala ta sosire în lume, să fie trecută imediat, și ea, în rândul marilor sfinți?, ori rufele ce le-ai udat întâia oară – sau albia ce te-a cuprins mai apoi – să fie puse și ele în altar, printre odoare? Ori câte altele...)

*

Dar, dacă te-ai fi născut pe mare, în furtună; ori, într-un chip și mai plin de tâlc, dacă mumă-ta te-ar fi făcut prin pustiuri neumbate, urmându-l pe taică-tău ce căuta fantasme de lapte și miere? Bineînțeles – și altfel nici că se putea – atunci leagănului tău i s-ar fi zis *primejdie*, după cum patria ta s-ar fi chemat *drumul*, iar odihnă și casă nu ți-ar fi fost decât *peregrinarea*.

Să examinăm... un extras din jurnalul intim al lui Johann Paul Kremer, medic la Auschwitz în 1942. Pe data de 5 septembrie el scrie: „Am asistat pe la prânz la o acțiune specială în lagărul de femei (musulmane) – cea mai cumplită oroare. Adjutantul Thilo, chirurg militar, avea dreptate când mi-a spus astăzi că ne aflăm la sârșitul lumii (anus mundi). Seara, pe la orele 20, a avut o altă acțiune specială cu un detașament din Olanda.“ În ziua următoare, pe 6 septembrie, el notează cu totul altceva: „Astăzi o excelentă masă duminicală: ciorbă de roșii, o jumătate de pui cu cartofi și salată de varză roșie, desert și excelenta cremă de vanilie“. Să fie oare aceeași persoană care constată într-o zi cea mai cumplită oroare, notând expresia... anus mundi, și care, în ziua următoare, nu face altceva decât să descrie meniul de la cina servită? Nu trecuseră decât douăzeci și patru de ore. De fapt, tranziția este și mai brutală: punând pe hârtie evenimentele din ziua de 6 septembrie, Kremer nu putea să nu citească și rândurile scrise în ziua precedentă, dar el citește una, apoi adaugă altceva: o trimitere la moarte care provoacă groaza, o cină gustoasă.³

³Sursa acestui citat este clară: și anume Tzvetan Todorov, *Confruntarea cu extrema* (traducerea românească a apărut la Editura Humanitas, în 1996), la pagina 155. (C. B.)

26 iulie 19..

Tot despre patriotism. Pesemne că atunci când pleoapele insului devin prea grele, și când ele ajung să se încarce de toată oboseala și rutina spirituală a veacului, atunci, cu ochii în pământ și neostoit încă pentru a fi pierdut Cerul din vedere, atunci el – fără nici măcar să-și dea seama de ce face – va fi în stare de cea mai mare nechibzuință de care pot fi oamenii în stare: va începe să le socotească cerești pe toate cele ce le vede pe pământ, și tot mai terestre pe toate cele ce nu le mai poate atinge în Ceruri.

Astfel, se întâmplă, bunăoară, ca cel ce – aici, pe pământ – are și mai ales știe *cum* să-și arate puterea să fie socotit de îndată și proclamat *atotputernic*, să fie cinstit și preamărit asemenea unui adevărat Dumnezeu; i se vor aduce osanale, prinos de laudă, i se va arăta pretutindeni obediență și prea-umilă plecăciune. Așa încât – ca rezultat al evenimentului inversator pomenit mai sus – purtarea insului în fața Puterii va începe să îmbrace toate semnele comportamentului religios: de la tremuratele, îmbătătoarele imnuri de slavă până la mărețele, înfricoșătoarele icoane ale Părintelui Patriei ce vor fi spânzurate peste tot. Căci o fi dispărut Cerul din câmpul vederii lui, dar *propensiunea de a adora, voința de a fi cuiva rob umil* – acestea au rămas întregi în ins. Vor exista specialiști, experți în întreținerea și dirijarea acestei recente mutații de comportament – iar aceștia sunt cei ce i-au înlocuit acum pe desueții teologi. – Dacă nu cumva, lucru mult mai semnificativ, chiar unii dintre teologi – ca cei ce cunosc ca nimeni alții

toate tainele *închinăciunii* și toată mașinăria secretă a sufletului – se vor dovedi acum cei mai de neînlocuit, cei mai pricepuți în treburile Puterii. Căci nu e nimeni ca ei, atât de adânc deprinși cu sufletul omului – cu materialul acesta moale, reavăn, care nu folosește, nu poate folosi la nimic altceva decât la subjugare și dresaj. *(să te mai miri atunci aflând că, la curtea nu știu cărui mic tiran al vremurilor din urmă, tocmai un teolog fusese acela ce susținea mai abitir introducerea ritualului de tip bizantin în politică, căci, spunea el, e ceva îndelung verificat și sigur supunerea completă a prostimii la acest soi de liturgie!)*

Apoi, în aceeași ordine răsturnată a lucrurilor, locul unde ți s-a întâmplat să te trezești în lume va fi nici mai mult nici mai puțin decât *Patria*, adică ținutul acela înșorit, serafic, locul a toată fericirea și mângâierea din preajma lui *Pater*. *(oh!, da!, ați ghicit, firește: cerul s-a și pogorât – generos – peste pământ, iar ceea ce odinioară Augustin numea „in Patriam“ nu mai înseamnă acum „în ceruri“, alături de Tatăl, ci în mahalaua bucureșteană, alături de sectoristul plutonier major)* Iar aici vei auzi, precum într-o veritabilă biserică, trâmbițându-se din toate părțile: „pământul *sfânt* al Patriei“, „jertfă pe altarul străbun al Patriei“, „a-ți *sluji* Patria“, „în *slujba* idealurilor naționale“ etc., etc. Toate atributele și numele cu care îl chemam odinioară pe bunul Dumnezeu sunt îndreptate acum către acest cer mai mic, atât de la îndemână și de darnic în epifanii, spre acest eden prea-accesibil care e „pământul patriei“, cu conducătorii și teologii lui cu

tot. Toate lucrurile credinței vor fi re-direcționate acum dinspre Cer înspre „țărișoară“, și vor purta semnul specific: cruciada, sacrificiul în numele a ceva sfânt, va fi rebotezată și va purta ciudatul nume de „lupta sfântă pentru eliberare națională“ (sau altceva de felul acesta), iar credința nu va mai fi credință pur și simplu (credință înfiorată și timidă, credință nesperată și imposibilă, credință îndelung râvnită și niciodată pipăită, în sfârșit, *credință: cel mai mare miracol al vieții*), nu – nicidecum! – ci ea va fi acum „credință strămoșească“. Și cu cât va fi mai strămoșească – chiar dacă va ajunge să fie mai puțin credincioasă – cu atât ea va fi mai respectabilă și mai nerușinat flatată. Tot așa, copiii de școală nu vor mai învăța rugăciuni cu îngeri, ci „poezii patriotice“, iar când le vor rosti, vor fi învățați să stea cu capul descoperit și să aibă un ușor tremur în glas. Ș.a.m.d.

După toate acestea, adevăratul Dumnezeu, Dumnezeul ce s-a arătat printre tunete și în furtună, Dumnezeul lui Iov, al lui Avraam și Isaac, Dumnezeu lui Petru și al lui Toma, Dumnezeul acesta devine, evident, unul oarecum învechit și superfluu. Nu va mai rezista în competiție decât dacă va fi isteț și va ști să se adapteze la noua situație – decât dacă va fi destul de inspirat ca să împrumute câte ceva din specificul național: ba deprinzându-se a se îmbrăca în mândre straie populare, înfășurându-și mijlocul cu frumosul brâu tricolor, ba punându-se la punct cu istoria Patriei (și socotindu-l numai-decât pe Ștefan atât „mare“, cât și „sfânt“), ba învățând să arunce așa, printre dinți, câteva vorbe neaoșe – eventual cu un „mânca-ți-aș“

în coadă. Altfel, să știți, Dumnezeu, Dumnezeul clasic cu care ne-a deprins teologia, nu mai are absolut nici o șansă: va fi scos în afara legii căci va fi socotit un Dumnezeu prea desuet, prea vetero-testamentar, „înstrăinat“, „deșărat“, ca unul ce s-a vândut definitiv evreilor și masoneriei mondiale.

Un păcătos doritor să se căiască a venit la rabinul din Ropschitz ca să afle ce îndatoriri are în acest scop. Se rușina la gândul că va trebui să-și recunoască în fața rabinului toate păcatele și totuși trebuia să le mărturisească pentru a primi pocăința de dezlegare. De aceea, se apucă să povestească despre un prieten al său care ar fi păcătuit atât de mult încât, de rușine, nu s-a mai putut hotărî să vină singur, dându-i însărcinarea să se intereseze ce operație de purificare corespunzătoare este necesară pentru fiecare păcat în parte.

Rabi Naftali și-a privit surâzând vizitatorul cu chipul în mod șiret tensionat. „Prietenul tău“, a spus rabinul, „este un prost. Putea liniștit să vină singur, amăgindu-mă cu vorbe cum că vine în locul altcuiva, care s-ar rușina să vină.“⁴

⁴Isaac Bernstein își va fi copiat acest fragment, în jurnalul său, din *Povestirile hasidice* ale lui Martin Buber (despre care, de altfel, a mărturisit în rânduri repetate că îl iubește nespus). Pentru conformitate, am recurs la traducerea românească a cărții, apărută la editura Univers în 1998, textul cu pricina aflându-se la pagina 223. (C. B.)

29 iulie 19..

Tare mă tem că Dumnezeu n-a făcut lumea asta decât pentru că se simțea *prea singur*: cumplit, răvășitor – ca să zic așa, *dumnezeiește* de singur. Că n-a făcut-o, prin urmare, decât dintr-o prea mare plictiseală – acea plictiseală fică bună și pretutindeni fidelă însoțitoare a singurătății. Apoi, făcând el astă lume „după chipul și asemănarea“ sa, firește că n-o putea face altcumva decât având sădită într-însa, în chiar miezul ei, cea mai cotropitoare și mai cruntă singurătate. O singurătate otrăvitoare, letală, de o așa natură încât, în jurul ei, tot restul se ofilește. – Ca și cum, toate celelalte lucruri ale lumii, resimțind și proclamând numaidecât gravitatea metafizică de excepție a singurătății, s-ar rușina definitiv în fața ei, s-ar retrage și aproape că, spășite, și-ar cere scuze pentru nedemna lor existență. Așa se face că într-o lume atât de iremediabil frivolă, ca cea în care tocmai ne-a fost dat să ne naștem, nu există decât un singur cuvânt cu adevărat însemnat – cel mai însemnat dintre toate – cel mai greu cuvânt ce-a umplut vreodată gura și sufletul vreunui muritor: *singurătatea*. Ea e cea mai serioasă și mai respectabilă dintre toate problemele oamenilor; cea mai tiranică și mai dominatoare – ca una atât de greu, dacă nu cumva imposibil, de înșelat. Restul – restul cuvintelor ce mai există – nu pot fi decât vorbărie, retorică și moft cărturăresc: *fițe culturale*. Nimeni, nici măcar filosofi – făpturi atât de renumite pentru nesimțirea lor funciară în fața lucrurilor celor mai însemnate, mai dureroase ale vieții – nici măcar ei, absolut nimeni nu scapă de mușcătura acestui

șarpe omniprezent și neiertător al singurătății. Ba încă, dacă ar fi să mă iau după vorbele dichisite ale unui oarece amic, care cică s-ar fi dedicat subiectului, „orice filosof mare care, pe deasupra, se mai și străduie să *scrie bine* trebuie suspectat neapărat de o mare nevoie lăuntrică de semeni, de o *singurătate* cumplită de care numai marii filosofi sunt în stare.“

*

Singurătatea – tăcerea aceasta esențială ce, fără încetare, se țese tot mai strâns în preajma ființei mele; disoluția progresivă și fără de leac a lumii din jur, nemângâierea ce mi-o aflu – iată! – din ochii tăcuți ai acestei femei frumoase, ori din acest dureros apus de soare; și golul veninos, spaima neostoită din pieptul meu, din gândurile, din visele și din coșmarurile mele; tristețile acestea rebele ce-mi tot macină viața mărunț-mărunț – ei bine, așa ceva înseamnă pentru mine, în clipa de față, negreșit mult mai mult decât toate mitologiile gogonate, decât toate bârfele și poveștile istoriei universale; nesfârșit mai mult decât toate „sistemele“ filosofilor la un loc. – Căci, e lucru vădit, toate acestea, și încă oricâte altele la fel, n-au darul de a putea smulge măcar un surâs, unul singur, cătuși de palid, *omului singur*.

Sunt singur cu trupul meu – de care mi-e silă, cu respirația mea poticnită, cu plămânii mei, cu durerile de dinți și cu memoria tuturor ticăloșiilor cărnii mele. – *Singur-singur!* Sunt singur și cel mai însemnat lucru ar fi pentru mine acum să știu pe cineva *care să mă*

vadă astfel. – Iată, sunt doar două lucruri cu adevărat esențiale, doi poli metafizici între care acum, în fața ta, se constituie parcă lumea toată: *eu* – pe de o parte, eu însinguratul, și *cineva* care ar putea să fie, care ar putea să mă vadă, cineva care poate că totuși se ascunde îndărătul acestei grozave, nesfârșite singurătăți – pe de altă parte. *Cartografia singurătății?* Ca să mă improvizez teolog, e limpede că aici, în acest interval atât de încins și de zbuciumat, s-ar mai putea descoperi unul dintre locurile de baștină ale bunului Dumnezeu: *anume din lacrimile și din spaimile singurătății se naște Dumnezeu.*

Orice ai face, aceasta e prima evidență, cea mai neîncetat-prezentă și mai teribilă, din viața oricărui muritor: *singurătatea*. Descoperindu-mă atât de singur, atât de *iremediabil singur*, pur și simplu mă tulbur dincolo de orice măsură, mă pierd dintr-o dată cu firea, într-atâta încât ajung să mă înduișez de mine însumi și-mi vine să-mi plâng în hohote de milă. – Să plâng și iar să plâng, până să-mi sece ochii! Dar, la urma urmei – poate că mai apuc eu să-mi zic – la ce bun să plângi, la urma urmei, atâta vreme cât nu te vede nimeni, când *nu e nimeni să te vadă*. Și ce plâns mai e ăsta? Să plângi așa – laș, mediocru – singur ca un prost. Să plângi de unul singur: ăsta e un adevărat chin; așa ceva e un plâns definitiv ratat, forma cea mai mizeră și mai jalnică de ratare. – Ori, poate, doar una dintre percepțiile cele mai discrete și mai fine ale ratării?

*

Dar, ca să fiu nițel profund, oare te-ai putea simți ratat – *ar fi cu*

putință să existe o astfel de simțire – într-o lume în care n-ai fi chiar atât de singur pentru că Dumnezeu ar binevoi să existe?

*

Oglinda este trupul singurătății; epifania ei tristă și rece, ipostaza ei transparent-vizibilă. De aceea, întotdeauna acolo unde există multe oglinzi, există și multă singurătate. Oglinda, cu neantul ei discret, molatec-argintiu, însoțește pretutindeni singurătatea, precum ar face-o o umbră subtilă. Căci *condiția oglinzii* este tocmai zodia sub care pare a se fi născut singurătatea: oglinda este forma cea mai perfectă, cea mai întreagă a lui *a fi singur*, arhetipul imemorial al lui *a fi singur*, pentru că oglinda *arată că sunt doi* acolo unde, de fapt, e numai unul, *unul singur* – întocmai cum, în viață, ni se pare mereu că suntem mai mulți, pentru ca mai apoi să descoperim uluiți că nu, că de fapt ne-am înșelat și *eram singuri*.

*

Singurătate – oh!, cumplită, necruțătoare zeiță! Singurătate – o-travă leneșă, prezență perversă, călău prea-subtil, diurn și nocturn – același deopotrivă și pentru regi și pentru plebe, și pentru sfinți și pentru bicisnici, și pentru frumoși și pentru sluți, și pentru înțelepți uscățivi și pentru oligofreni cu bale la gură, și pentru curve casate și nemângâiate, și pentru fete bătrâne, veșnic bolnave de misticism

și răvășite de nostalgii pururea fără obiect, și pentru..., dar pentru cine nu e singurătatea lucrul cel mai de seamă? Singurătate – cea care alături de moarte îi faci pe toți muritorii cu desăvârșire egali!

*

Dar oare nu cumva *singurătatea e chiar o moarte în miniatură*? O moarte în viață, o moarte cotidiană și nelămurită? Singurătatea, singurătatea concretă, pură și simplă, nu e ea oare cea mai neașteptată, cea mai subtilă și mai discretă experiență a morții?

30 iulie 19..

Și totuși cât de sucit, cât de neînțeles e întocmită firea omului! Cât de neașteptate sunt lucrările și ticăloșiile acestei firi în lume! Căci întotdeauna, alături de singurătate, poate cu vreo doi pași în urmă, vine tiptil-tiptil... *trădarea*. De neînțeles, nu-i așa? Poate să existe ceva mai opus și mai dușman singurătății decât îi e trădarea?

Or, a te simți singur, a-ți dori cu ardoare să ai pe cineva în preajmă și, apoi, imediat, a trăda sunt două acte omenești – două fețesurori ale dialecticii vieții – tot atât de bine și de necesar îngemănate cum sunt, bunăoară, inspirația și expirația. Urmează unul altuia cu încăpățânarea, cu inflexibilitatea cu care se petrece totul în natură. – Acum, bunăoară, iată-te singur, așa de singur că te dai de ceasul morții, te și întrebi dacă n-ai murit deja; – ce să mai, singur-cuc. Și abia dacă mai are celălalt vreme să se apropie cât de cât de tine, că numaidecât te și vezi sufocat, copleșit de toată ființa aceluia; nu mai încapi de el, nu mai ai unde să te miști, cauți imediat un pretext oarecare ca să-i dai papucii. (*mi-ajunge!*, *gata!*, *ducă-se în treaba lui!*, *omul ăsta e de-a dreptul obositor, ți se bagă în suflet, nu-ți dă voie nici măcar să respiri, îți ia aerul de dinainte – te omoară pur și simplu; dar ce spun eu?, omul ăsta e un monstru!*; și ce purtări grosiere, ce apucături de țoapă!, am ținut mahalaua în casă; cum de am putut sta, Doamne, lângă așa ceva atâta amar de vreme?)

Și atunci – *trădezi*.

Așa se face că trădarea are o prezență extrem de densă în viața

insului; ea este acel drum bine bătătorit de care rămân legați pe vecie toți pașii omului; ea e asemenea unei orbite încremenite pe care, de la începutul timpului, Adam a fost pus să umble. – Nu poți spune *om*, și să nu spui, totodată, *trădare* – căci aceasta e însemnată adânc în inima și în sămânța lui. Cine n-a văzut, fie și o singură dată, cât de necruțător-matematic funcționează această lege fundamentală a inimii: orice afecțiune pentru cineva, după ce s-a ivit, crește într-un anume ritm, se intensifică și dă în clocot, pentru ca finalmente să se transforme tocmai în opusul ei, în trădarea aceluia cineva?

A trăda e ceva atât de omeneste, atât de profund și de visceral omeneste, încât până și atunci când omul – drăguțul de el! – se pri-copsise *împrietenindu-se* cu Însuși bunul Dumnezeu, chiar și atunci nu s-a putut abține să nu trădeze. – *Și a trădat, firește*. Rămăsese de foarte puțină vreme singur și l-a trădat, zice-se, ca să poată sta și el puțin lângă foc, împărtășindu-se de la căldura îndoielnică a aceluia foc, laolaltă cu ceilalți asemenea lui: „Și văzându-l pe Petru, încălzindu-se (una din slujnicele arhiereului), s-a uitat la el și a zis: Și tu erai cu Iisus Nazarineanul. El însă a tăgăduit zicând: Nici nu știu, nici nu înțeleg ce zici. Și a ieșit afară înaintea curții.”

L-a trădat – iată! – pentru puțină, firava căldură animală ce și-a închipuit că ar afla-o frecându-se de cei din grup, pentru aburii unei respirații comune, în care a încercat să se lase uitat atunci.

*Dar același Kramer, care plângea când asculta Schumann și care fuse-
se librar înainte de a fi comandantul lagărului de la Birkenau, era ca-
pabil să-i spargă capul cu ciomagul unei deținute care nu mergea destul
de repede; la Struthof, unde lucrase înainte, el împingea cu mâna lui
femeile dezbrăcate în camera de gazare, observându-le agonia printr-
o fereastră special amenajată; la procesul său declara: „N-am simțit
nici o emoție când am înfăptuit acele acte“. De ce muzica îl făcea să
plângă, și nu moartea ființelor umane care îi semănau?⁵*

⁵După același Tzvetan Todorov, la pagina 155 (C. B.).

1 august 19..

M-am gândit astăzi la următorul lucru:

Regula este ca oamenii să moară tineri – neînchipuit, neverosimil de tineri. Așa se face că ei mor, mor de tot, chiar dacă mai apoi îi vedem încă treji, umblând și agitându-se prin viață; ei mor întotdeauna, mai întâi, într-un chip *discret*. Și totuși, aceasta e *adevărata* lor *moarte*, moartea lor propriu-zisă, chiar dacă cel mai adesea ea li se întâmplă fără ca ei măcar să-și dea seama. Cealaltă moarte, moartea comună, de care știe și pe care o vede toată lumea, moartea prin care pământul își cheamă violent-grosolan trupul – trupul acela aparținător lui după fire – aceasta e numai o *moarte aparentă*. Una oarecum vulgară, vădită și neproblematică; ceva limpede pentru oricine. Or, atunci – atunci când se vor „răci“, ei însă vor fi murit deja de multă vreme, poate încă de când ei se vedeau tineri, în „floarea“ vârstei.

Dar ce înseamnă, la urma urmei, că oamenii mor, că mor în chipul acesta ciudat, rămânând încă multă vreme în viață?

Răspuns: înseamnă că li se închid iremediabil toți porii ființei lor lăuntrice, că din clipa aceea tot ce li se va mai întâmpla, tot ceea ce vor mai afla despre lumea din jur, tot ceea ce vor mai vedea, ce vor citi și vor auzi – totul va trece pe lângă ei ca și cum ei nici n-ar mai fi, ca și cum nici nu s-ar mai regăsi ca fiind ai lumii acesteia – astfel încât să *trăiască*, să-și asume ceea ce tocmai au aflat despre dânsa. – E ca și cum, cu sau fără ei, lumea ar rămâne mereu aceeași. Pe scurt, mori cu adevărat atunci când nu mai vezi *cum* crește iarba, ori atunci

când, văzând frunzele cum cad, nu te mai poți gândi decât c-a venit toamna; mori cu adevărat *atunci când începi să pierzi timpul*.

Îl auzi pe câte unul vorbindu-ți mereu despre copilăria ori despre adolescența lui minunată, scriind (alte și alte) cărți numai despre acel timp aurit; legănându-se, îmbătat, în nostalgiile acelor vremi paradisiace. Tot ceea ce s-a petrecut cu el mai târziu n-a mai avut deloc însemnătate, e ca și cum nici n-ar fi fost, ca și cum nici nu s-ar fi întâmplat – e ceva *mort*. El s-a oprit demult acolo, în anii lui de liceu, când – ce lucru mare! – a descoperit lumea, iar oricând mai târziu lumea aceasta – în fiecare zi proaspătă, în fiecare zi *alta* – lumea aceasta n-a mai fost pentru el alta decât tocmai aceea descoperită atunci, în prima, frageda lui tinerețe. Oricare alta ar fi ilicită și, mai ales, „urâtă“, o lume neinteresantă și, mai ales, „străină“. – Bineînțeles, el va fi deseori socotit „copilăros“, poate chiar „infantil“, se va „copilări“ și se va alinta la nesfârșit cu trecutul lui idilic, iar asta va alcătui de fapt toată viața lui ulterioară. Cărțile adolescenței îi vor rămâne pururea cărți „de căpătâi“ – adevăratele depozitare ale înțelepciunii speciei noastre, ceva niciodată egalat; prietenii descoperiți atunci vor fi oamenii cei mai buni pe care i-a fost dat să-i cunoască, singurii prieteni cu adevărat; drumurile bătute atunci vor fi cele mai însemnate drumuri pe care cineva le-ar putea străbate într-o viață de om. Întreagă ființa lui lăuntrică fiindu-i legată iremediabil de acei ani, iar el proiectat parcă pentru eternitate în amortirea acelui timp, toată noutatea lumii, tot misterul timpului: *minunea zilei de mâine* – faptul acesta

umil, dar cu adevărat dumnezeiesc că *vine* ziua de mâine – îi vor fi, negreșit, interzise.

Sau, tot așa, îl regăsești, „după douăzeci de ani“, pe un „vechi amic“; și te minunezi că-l afli și acum – cum spune limba cu atâta ironie – „neschimbât“. Într-adevăr, e neschimbât, e parcă „același“. Și nici nu se poate altfel: pentru că morții nu se mai schimbă, lor nu li se mai întâmplă nimic, afară doar, o vreme, de creșterea unghiilor și a părului. – E același insul, cu aceleași expresii, cu aceleași ticuri, cu aceleași bancuri oflitate: *parc-ar fi nemuritor. (te simți ușor incomodat, te fâstâcești fără încetare, pentru că nu știi de unde să-l iei pe ins: și duci instinctiv mâna la nas, căci îți vine foarte greu să umbli așa, neprevenit, printre morminte)*

Oamenii mor pesemne în acest fel atunci când, sub puterea nu știu cărui obscur blestem ce le dirijează viețile, reușesc să se îngroape definitiv sub rutină și oboseală sufletească, sub automatisme și stereotipii – acesta ar fi semnul decisiv, cel mai agresiv și mai „urât mirositor“ al morții lor; al morții acesteia discrete, ciudate, care te mai lasă o bucată de vreme să „trăiești“. E ca și cum ei înșiși ar deveni doar un imens, un monstruos automatism; *automatismul* e acum patria lor primitoare și aducătoare de bine-meritată tihnă, e mediul cel mai adecvat, cel mai *blând*, unde ei acum respiră și umblă, unde se nutresc, dorm și procrează. – Îi întâlnești, firesc, pe stradă, dai mâna cu ei, îi îmbărbătezi, și îi întrebi de familie, și le urezi sănătate, dar – de fapt – în toată vremea asta, ei nici nu sunt de față, ei sunt deja morți, ei nu mai sunt

decât propriile lor cadavre ambulante ce amintesc de niște inși: ei, cei de altădată. Asta se simte mai cu seamă din *frazele* sub care ei se îngroapă adânc – frazele acelea șablonizate, formulele tip, alcătuirile foșnitoare de cuvinte, care aduc atât de mult cu coroanele *din flori de hârtie* ce se așează pretutindeni peste morminte; moartea aceasta se simte din cenușa tuturor „locurilor comune“, ce-ți rămâne pe suflet după ce i-ai întâlnit; din platitudinea îndelung și grijuliu cultivată sub care și-au săpat ultimul sălaș, din rutina funebră ce-i învăluie iremediabil și-i macină, și care – atât de fidel! – traduce *ruina* nevăzută a făpturii lor terestre. – Aceasta, moartea aceasta e soarta celor mai mulți dintre cei ce s-au născut din femeie; e soarta mea, și a ta, și a atâtor încă: să cădem răpuși sub neputința de a ne mai împărtăși din triumful *timpului*, a timpului lui Dumnezeu curgând peste această lume. Or, timpul e întotdeauna ceva prea *tare*, prea năucitor și prea insuportabil pentru noi. Ne copleșește și ne epuizează rapid; pentru că nu-i rezistăm, mai are nevoie încă de alții și alții. – Și, atunci, obosiți și hăituiți de atâta timp, căutăm să-l oprim cumva și să rămânem locului spre a ne trage sufletul într-un timp numai *al nostru*. Restul nu ne mai interesează; ne-am luat tocmai cât ne era de trebuință. (*gata! – mie unuia îmi ajunge!; să mai trăiască și alții, căci mie îmi ajunge atâta cât a fost până aici; e destul, e prea destul!; mă copleșește, mă istovește, prea mă simt depășit de toată această curgere ce n-o mai pot pricepe!*) – Și, astfel, ajungem să ne retragem tot mai mult din viață – din viața cea *vie* – și, tot căutându-ne tihna, să începem a *muri*:

ajungem să gândim și să raționăm în automatisme, să rostim și să fim spirituali prin automatisme, să mâncăm, să bem și să ne îndestulăm cu automatisme, să iubim slujindu-ne mai ales de automatisme, ș.a.m.d. Nimic nu mai poate rămâne în afara tiraniei lor atotcuprinzătoare; totul, de la o vreme, totul începe să fie cuprins de rutină, de moarte și de repetiție: moartea – atotstăpânitoarea, și repetiția – vadul prin care noi intrăm în moarte.

Căci moartea, dintre atâtea cu care ne întâlnim în viață, e legată cel mai strâns de repetiție și de nevinovăția, de *inconștiența* „facerii aceluiași lucru“. – Învățându-mi mâna să facă, inconștient și mecanic, cutare treabă, e ca și cum, făcând-o, eu încetez într-o bună măsură să mai fiu; eu mor pe jumătate, și numai mâna mea rămâne – amintire vagă a ceea ce am fost. Iată, astfel, punctual, unde anume s-ar putea localiza începutul neașteptat al morții mele – încă în viață fiind!

(Dar de unde această – atât de tulburătoare – vecinătate a *morții* cu *repetiția*? De ce, dintre atâtea câte se petrec în lume, moartea și-a ales tocmai repetiția drept vad și poartă?

Pesemne – încercând un soi de explicație istorico-arhetipală – pentru că repetiția este modalitatea cea mai eficientă și mai directă de a *opri* timpul „pe loc“, de a-l „descânta“ și a-l „vrăji“ până la înmărmurirea completă. Iar cercul, ca reprezentare figurativă arhetipală a repetiției, este locul unde poți „fereca“ tot ceea ce poțestești – inclusiv timpul, dragostea și viața; trasând cercul complet, cu grijă până la ultimul punct, ai și închis într-însul – magico-ideogramatic –

tot ceea ce ți-ai propus. De aceea, repetițiile, mai ales repetițiile rituale, mișcările repetate întocmai la nesfârșit, au fost întotdeauna „cheia“ unei deschideri către *dincolo*, către patria „statorniciei“, a nemișcării și a morții. Repetiția, ritualistica, canoanele – toate acestea au fost pretutindeni modalitățile cele mai curente de a *invoca* și de a *comunica* cu nevăzutul, cu ținutul morții. Marile civilizații ritualiste – *civilizațiile liturgice* – precum Egiptul și Bizanțul, au fost cele ce au întreținut tocmai astfel cel mai bun comerț cu „lumea de dincolo“. Într-o astfel de civilizație ritualistă, conjurat, transcendentul poate da năvală oricând, poate irumpe generos sub plictisul vieții cotidiane, până la a se instaura aici – puțin câte puțin. Iar poarta pe unde transcendentul și moartea știu să intre în viață este *repetiția* sau, la nivelul cel mai prozaic al lucrurilor, *automatismul*.)

*

Însă trebuie observat numaidecât că nu toți oamenii mor astfel. Unora le este dat să sufere și să *reziste* în fața rutinei și a automatismului, *să nu se poată* integra într-însele și, astfel, ei să rămână veșnic ca o tangentă la soarta comună. Ei sunt cei ce supraviețuiesc rutinei. Iar rutina, rușinată parcă, rămâne în urma lor, proclamându-le numai-decât elecțiunea. Căci, într-un anume sens, ei sunt adevărații sfinți, sfinții discreți și subtili ai tuturor timpurilor – ca unii ce au știut să se bucure cum se cuvine de *timpul lui Dumnezeu*. Ei se sustrag rutinei, sortii comune, și totuși – prin chiar acest lucru – comunică, cu totul

altfel, cu ținuturile nevăzute de *dincolo*. Calea lor trebuie că este calea cea strâmtă, e calea aleșilor ce urcă *de-a dreptul* până sub tălpile lui Dumnezeu. Lor – lor limba ceasului nu le sapă groapă. Nu! Ci le vestește, clipă de clipă, triumful. Clipa, clipa cea nouă, fărâma de viață ce tocmai *stă să vină* e marea și perpetua sărbătoare de care știe să se bucure sufletul lor; e semnul decisiv că lumea aceasta nu e a nimănui, ci poartă cumva într-însa urma degetului lui Dumnezeu. Căci nimic, din această lume, nu e mai strâns legat de Dumnezeu decât e *tim-pul*. – Repetiția e de argint, dar timpul, timpul ce curge neîngrădit e din aurul cel mai curat. Nimic nu e mai dumnezeiesc în lume, și mai subtil, și mai discret, decât substanța aceasta cea mai minunată – *timpul*, timpul ce-a pornit cândva din Dumnezeu și, încet-încet, le-a cuprins apoi pe toate. Nimic nu este mai cuprinzător, mai „generos“ ori mai grandios decât e timpul. *Nimic nu se poate în afara lui*. – Iar acești aleși, adevărații sfinți ai timpului lui Dumnezeu – ei, *cei ce știu s-aștepte* – sunt cei ce au câștigat definitiv ceea ce toți ceilalți au pierdut rătăcindu-se în repetiții. Ei sunt cei mai asemănători lui Dumnezeu, ca unii ce știu, aidoma lui, ce înseamnă *a se înnoi*.

Minunea că ceva *se petrece*, că poți pricepe cum, în fața ochilor stupefiați, *se face ceva ce n-a mai fost încă*, că *e cu puțință* așa ceva – ei bine, iată cum știu unii să ia Cerul cu asalt!

– Și, atunci, aceste texte ale dumneavoastră...

– Nu, stai să stabilim, încă de la început, un lucru foarte clar: cu sau fără prezentele texte, lumea aceasta a dumitale va rămâne *absolut aceeași* ca cea de dinaintea scrierii lor. Astfel de texte oricum nu schimbă cu nimic ordinea lucrurilor. Oooh!, dar te întreb, apoi: *ce farmec ar mai avea ele dac-ar putea schimba ceva?* Îți dai dumneata seama cum ar arăta lumea aceasta dacă fabulațiile tuturor trăzniților, dacă „sistemele“ și teoriile ce se ȣes incontinent pe marginea lumii – pe marginea tuturor detaliilor, mizeriilor și ciudățeniilor ei – ar schimba-o fie și pentru puțină vreme? Ar ajunge, cu siguranȣă, cea mai hidoasă și mai insuportabilă dintre lumi. – Dar ce spun eu? O așa hidoșenie nici măcar nu s-ar putea imagina. O fi lumea asta urâtă, dar dacă ar fi să fie refăcută – chiar și *numai pentru jumătate de ceas* – după ideile vreunui filosof, atunci..., atunci până și cel mai cumplit coșmar ȣi s-ar părea de-a dreptul paradisiac.

3 august 19..

Despre timiditate. Timidului nu-i vine deloc să creadă că are această lume „la îndemână“, că poate dispune oricând și se poate bucura liber de minunea, de binecuvântarea *existenței*. – E mult prea mult pentru el: pentru „umila lui persoană“. „– *Nemeritat* de mult“, parcă se și grăbește el să-ți șoptească. Pe el – care stă undeva la marginea vieții și tot privește, fără să clipească, de acolo – orice l-ar copleși. Nimic nu e destul de blând ori de suav ca să nu-l rănească pe insul timid. L-ar răni până și simplul fapt de a se introduce, de a se integra cât de cât în ordinea curentă a lucrurilor. Așa ceva i s-ar părea o prea „îndrăzneță“ violentare comisă asupra lumii. Mai mult, pe timid îl rănește și-l terorizează mai cu seamă gândul că *ar putea* să atingă, să „rănească“ el însuși ceva. Așa se face că timidul rămâne, întotdeauna, undeva la marginea lucrurilor: el doar *asistă*, sfios, la petrecerea lor – doar „le însoțește cu privirea“ (dacă nu cumva chiar și atâta e prea mult pentru el), întrucât i s-ar părea ceva ilicit și, mai cu seamă, ceva cu totul *indecent* să se vâre așa, „nepoftit“, în sufletul lor și să le siluiască cu „îndrăzneala prezenței“ sale.

*

Așa se face că timidul este, iremediabil, o *fință a ochiului*. El nu e deloc o făptură a rostirii, a cuvintelor, ci mai ales una a ochiului, a ne-spunerii. Toată fința lui s-a concentrat, stă strâns adunată în actul privirii, și întreg universu-i lăuntric îi freamătă, strunit, sub gene.

Riscând o definiție, sfoșenia este acel ceva care nu-și află niciodată cuvintele și căreia îi este dat să se „împlinească” și să se consume pururea doar în faptul mut, ascetic al privirii. – Timidul n-ar putea trăi niciodată așa, abandonat, uitat de sine, în voioșia și sfătoșenia aceea lipsită de griji a buzelor, ci el veșnic fuge de cuvinte spre a se ascunde în tăcerea chinuită și în abisul acesta apăsător care e ochiul. Ființa timidului nu poate trece dincolo de pragul buzelor, nu *îndrăznește* niciodată să treacă; pe insul timid nu-l *auzim* niciodată, ca și cum vorbele sale s-ar face întotdeauna cioburi încă înainte de a fi fost rostite, pierind mereu undeva pe drum, cu mult înainte de a se arăta – „cu mare nerușinare”, ar spune el – lumii întregi.

Timidul își ocolește semenii pentru bunul motiv că el nu consideră că are semenii; cu el nimeni nu poate să semene căci el se consideră întotdeauna *mai prejos* decât oricine altcineva. Pe ceilalți el poate, cel mult, să-i privească, dar niciodată – în ruptul capului! – să li se adreseze. – Un nesfârșit spectacol mut ar fi tot paradisul ce și l-ar dori, *in aeternis*, timidul. El nu-și poate reprezenta că cineva i-ar putea da dreptate în vreo chestiune, că ar putea exista cineva cu care el să cadă de acord, să *convină* asupra cutărilor sau cutărilor ipoteze și teorii. Mai cu seamă, el nu și-ar putea închipui că ar exista pe lumea asta cineva pe care *să-l convingă*. Timidul nu poate deloc să „pună lucrurile la punct”, îi lipsește pur și simplu organul de a voi să se pronunțe – așa cum face tot muritorul – răspicat, definitiv, apodictic, să se pronunțe *justițiar* asupra tuturor celor ce sunt. Lui nu-i vine deloc să creadă că

i s-ar cuveni și lui, o dată, să aibă ceva de spus; nu, ci toată viața el nu și-o va dori decât ca pe o umilă asistență pe lângă *deja prezenta*, nemăsurata, prea-tăcuta înțelepciune a firii. – Oricât de prost ar fi întocmite lucrurile, oricâtă ne-isprăvire ar mai fi rămas într-însele, *oricum* el nu ar putea propune – nici pe departe – ceva mai bun.

*

„Îndrăznețul“ însă – la capătul celălalt – îndrăznețul crede întotdeauna că tocmai *lui*, și numai lui, i se cuvine accesul la cuvinte, la *toate* cuvintele; îndrăznețul are – sau măcar crede că oricum există – câte un răspuns la toate; îndrăznețul nu se sfiește să ofere (vedeți: *să ofere* – el, prea-generosul!) un sens anumit lumii și o direcție precisă istoriei, dar mai ales el nu se sfiește să și împlinească, să făurească „în carne și oase“ acest sens nesperat, să schimbe hotărât albia faptelor și a destinelor oamenilor pentru a o face tocmai bună ca să primească într-însa noul, *realul* sens care – grație providențialiei intervenții a spiritului îndrăzneț – iată că, în sfârșit, i s-a dat. Dintre îndrăzneți întotdeauna se recrutează – adică *ei* se recrutează *pe ei înșiși* – făuritorii unor „lumi mai bune“, pionierii unor „vârste mai fericite“ ale neamului omenesc. Căci îndrăznețul are fanatismul *siguranței de sine*, ceea ce îi este prea-îndeajuns ca să și poată muta istoria și munții din loc. Iar această miraculoasă siguranță a lui de sine îi devine instantaneu și sursă a *adevărului* pe care nu conținește să-l proiecteze asupra lumii din jur; grație acestei siguranțe, el ajunge să fie nici mai mult nici

mai puțin decât instanța care decide, finalmente, *unde este și unde nu este* adevărul. Îndrăznețul are darul de a nu se îndoii decât foarte puțin: îndoiala ar fi ca un lux pentru el; un viciu prea scump, pe care acum nu și-l poate permite. (*mai întâi faptele – faptele, tovarăși, și apoi vom mai vedea noi!, în stadiul actual, orice îndoială, orice cădere pe gânduri este de-a dreptul deșănțată – deșănțată, trădătoare și reacționară; sunt întrebări? mai are cineva ceva de spus? – nu mai sunt, foarte bine; atunci, tovarăși, să trecem la fapte!*)

Ei bine, dar în toată vremea aceasta, cum spuneam, timidului nu-i vine deloc să creadă că *și lui* i s-ar cuveni să se împărtășească din puterea ce stă în cuvinte. Printr-un ciudat defect al firii sale, el socotește cuvintele – și facultatea folosirii lor – ca pe un lucru mult prea înalt pentru „umila lui făptură“, ceva *strivitor* și fierbinte, o demnitate la care blajina lui persoană nici nu poate îndrăzni să aspire. În toată vremea aceasta, el *tace* – tace spășit și privește împlinindu-se mărețele, îndrăznețele planuri proiectate de celălalt asupra istoriei. Așa încât istoria aceasta se petrece întotdeauna *fără el*, ignorându-l cu trufie: este tocmai trufia, înflăcărea și mai ales *sentimentul de dreptate* pe care ți le dau, întotdeauna, vorbitul îndelung.

Dar uneori istoria aceasta, trufașă cum e și „întotdeauna dreaptă“, nu-și refuză dreptul și deliciul de a se petrece *peste el*. El devine atunci, după caz, carne de tun, piatră de temelie, „generație de sacrificiu“, drum tocmai bun pentru ca șenilele să calce cu încredere *peste el*; în sfârșit, devine tot ceea ce îndrăznețul – căci istoria li se dă întotdeauna

îndrăzneților, care știu să *i se adreseze*, s-o descânte, s-o vrăjească și s-o cucerească – tot ceea ce îndrăznețul crede de cuviință că acela – timidul, sfiosul – merită să devină.

*

În sfârșit, sintetizând, s-ar putea spune că timidul suferă pururea de această boală stranie, absentă din toate cărțile doctorilor: lui i se pare întotdeauna *indecent* să spună cutare sau cutare lucru, să iasă – cât de cât sigur pe sine – în față; timidul resimte o teribilă *rușine să se arate*, să-și descopere sufletul prin cuvinte, prin cuvinte de care – își închipuie el – se vor bucura, pofticios-grosolan, toate urechile lumii; îi este rușine să-și dezgolească, trăncănind, partea cea mai prețioasă și mai vulnerabilă a ființei sale.

În cazul timidului, e limpede, *rușinarea* dă peste margini și intră binișor în spațiul patologiei. Dar, totodată – ca, de altminteri, tot ceea ce ține de patologie – rușinarea aceasta se întoarce mult în urmă și amintește, într-un mod extrem de semnificativ, de dimensiunea sa arhetipal-originară, de legătura strânsă ce o întreține cu *starea de dezgolare*, și tulburarea adâncă ce urmează de aici: frica teribilă, *spaima originară de a fi văzut gol*. Așa încât orice rușinare trimite numaidecât la starea-arhetip în care Adam fusese surprins, pentru prima oară după păcat, de vigilența dumnezeiescului ochi („*Atunci li s-au deschis ochii la amândoi și au cunoscut că erau goi, și au cusut frunze de smochin și și-au făcut acoperăminte.*“): toate rușinările ulterioare ale omului în istorie n-au mai făcut parcă altceva decât s-o

amintească, s-o *repete*, și cumva s-o *celebreze* pe aceasta dintâi – completă și arhetipală. Atunci când ți se întâmplă să-ți fie rușine, chiar dacă știi bine că nu e nimeni de față, bănuiești totuși întotdeauna un ochi ascuns, secret – nevăzut, dar care te vede. Ochiul acesta – *părintele rușinii* – este instanța în fața căreia trebuie veșnic să te acoperi, să fii „cuvincios“.

Funcționarea curentă, cotidiană a mecanismelor rușinării se leagă de această situație arhetipală și parcă o demonstrează cu fiecare caz în parte. Asta face ca, genealogic, starea de ne-rușinare să provină mai întotdeauna din obișnuința de a-ți lăsa la vedere, goale, mai multe părți ale trupului. – De aceea, e absolut necesar, matematic necesar ca, bunăoară, târfele să fie și *ne-rușinate*. Deprinderea lor profesională de a sta mereu despuiate le-a sufocat treptat orice sfioșenie firească și le-a făcut, implicit, să fie și *ne-rușinate*. Ele par întruchiparea perfectă a nerușinării, a celei mai mari „nesimțiri“ – ca unele ce țin să vorbească tot timpul scârboșenii și să-și umple gura cu toate porcăriile – pentru că natura îndeletnicirii lor face ca ele să stea foarte multă vreme *dezgolate*, despuiate, și mai ales să *nu trebuiască*, tehnic vorbind, să se rușineze de acest lucru.

4 august 19..

Jacob W.: omul cel mai bun de pe lume și – exact în același timp – necredinciosul cel mai desăvârșit și mai consecvent pe care mi-a fost dat să-l cunosc vreodată! Nu, nu e altul ca el. Altul mai bun, cu sufletul mai suav, mai blând și atât de cald. E un *om luminos* – dacă vorba asta poate spune ceva: cineva care cuprinde și poartă așa, firesc, lumina într-însul. – Nu știu cum și de unde, dar omul acesta parcă tot *iradiază* mereu. Are întotdeauna ceva cu care te dezarmează și te răvășește. Ce să mai, aș putea spune chiar că bunătatea lui pur și simplu te *umilește*, deși e limpede că așa ceva este ultimul lucru din lume pe care el și l-ar dori. – E atât de bun omul acesta, că nu se poate să nu te simți prost când stai lângă dânsul. Bunătatea lui, revărsarea perpetuă a luminii lui lăuntrice peste toată precaritatea ființelor noastre, a celorlalți, aproape că ține de domeniul suprafirescului. Jacob W. e în stare, bunăoară, să-și lase baltă orice treabă în care s-ar afla la un moment dat numai și numai ca să-ți poată fi cumva de folos, să te poată vedea bucuros că ai obținut ceea ce voiai; e în stare să-ți dea – cu inima pe deplin liniștită – până și ultimii săi bani, cei pe care și i-a păstrat cu grijă pentru pâinea și ceaiul următoarelor șapte săptămâni; pur și simplu, dacă ar fi un credincios și ar crede ardent în mântuire, Jacob W. ar fi tocmai acel gen de om care ți-ar ceda bucuros, pentru întreaga eternitate, *propria lui mântuire* – de-ar fi ca acest lucru să te facă *pe tine* cât de cât fericit. În sfârșit, nu ți-e dat să întâlnești de două ori în viață un astfel de sfânt – un sfânt *fără* Dumnezeu cum e

el. Ar fi parcă prea mult pentru armonia și echilibrul creației să existe două astfel de exemplare. Ar sminti-o cumva, ar da-o peste cap.

Or, nu se poate ca Jacob W. să nu-mi vină în minte ori de câte ori mi se întâmplă să mă gândesc la lucruri așa-zis „importante“. Căci nu izbutesc să am liniște, să mă împac cât de cât cu mine însumi, n-aș putea dormi noaptea dacă, prin nu știu ce vicleșug al minții, aș putea împăca vreodată bunătatea – bunătatea „prostească“, fără nici o măsură, neverosimilă – a lui Jacob W., cu *lipsa absolută* a lui Dumnezeu din sufletul lui, cu cerul completamente gol – *nelocuit* – de deasupra lui: absență desăvârșită și înspăimântătoare la care îl conduc, în chipul cel mai logic, toate fibrele ființei sale și spre care i se îndreaptă hotărât toate drumurile vieții. Nu reușesc în ruptul capului să împac semnul acesta vădit al elecțiunii, care e bunătatea lui organică, *esențială*, cu pustiul și nimicul cu care i se înfățișează lui cerul, cu necredința radicală care înseamnă viața lui – care face toată substanța vieții lui. Căci nimic – dar *absolut* nimic – din ceea ce are legătură cu Jacob W., nimic din ceea ce i se poate întâmpla nu-l presupune, *nu are nevoie să-l presupună*, în vreun fel, pe bunul Dumnezeu; fiecare ceas, fiecare clipă din viața lui nu se poate petrece altfel decât *în lipsa* completă a lui Dumnezeu. Dumnezeu nu poate face parte, pentru nimic în lume, din viața și din inima lui, nu există nici un loc, aici, în care să încapă. – Pentru el, Dumnezeu *nu există* cu o precizie, ca să zic așa, matematică; Dumnezeu *nu are cum să existe* nicăieri în această lume – sau în oricare alta – întocmai cum nu

are cum să existe un triunghi cu patru unghiuri sau un cerc de formă pătrată.

Pentru el, *Dumnezeu este imposibilitatea logică prin excelență*. În aceste condiții, Jacob W. pur și simplu *nu poate* să creadă, *nu îi vine* deloc să creadă; credința într-un Dumnezeu oarecare, susține el, „ar fi lucrul cel mai absurd și mai necinstit“ care i s-ar putea întâmpla. – *Necinstit*: chiar așa zice el, cu glasul lui timid-suav, dar hotărât (trădând totuși, pentru cei ce îl cunosc mai bine, o abia perceptibilă melancolie). – Ce om sucit! De multă vreme lumea nu îl mai socotește altfel decât un mare și inofensiv excentric, dar asta parcă prea le întrece pe toate: auzi ce poate el să spună – nu crede pentru că „ar fi necinstit“ să creadă! Iar asta o spune iar și iar, cât e ziua de lungă; tot ceea ce știe să spună – în bunătatea lui nemăsurată – este că *n-are nici o idee despre nici un Dumnezeu*.

Și, cu toate acestea, trebuie să-l crezi, ești oarecum silit să-l crezi, întrucât vezi bine că bunătatea lui este tocmai acel soi de bunătate soră bună cu o curățenie lăuntrică desăvârșită, cu o onestitate de cristal și cu tot ceea ce mai face ca cineva să fie *un om de mare calitate*. Or, unui astfel de ins nu putea nicidecum să-i lipsească încă o virtute fundamentală, cea mai frumoasă dintre virtuți – virtutea aceasta discretă, dar crucială, mai importantă chiar – după opinia lui Jacob W. – „decât însăși credința“: *sinceritatea cu sine însuși*. Și astfel, sincer de tot cu sine însuși, *nemilos* de sincer cu sine însuși, Jacob W. *nu poate*, de dragul nimănui – „nici măcar de dragul lui

Dumnezeu în persoană“, cum iarăși spune el – nu poate să se ascundă după nu știu ce scamatorie sufletească și să spună că da, că, totuși,... întrucâtva, s-ar putea spune că și el... crede, că are unele momente când i se pare că..., când... are sentimentul vag că ar crede oarecum, că nu e dintre cei care..., dar nici dintre cei care... Etc., etc.

*

Și, totuși, toată purtarea lui curentă – dacă stai să-l observi mai îndeaproape – fiecă surâs, oricât de greu perceptibil, al lui Jacob W., îți revelează, te fac să crezi în natura lui iremediabil *tragică*, în nu știu ce sortire ce a făcut ca sufletul acesta ales să fie împărțit – în acest fel atât de puțin obișnuit – între o necruțătoare onestitate și *sinceritate cu sine*, pe de o parte, și o desăvârșită, perfect coerentă cu sine *necredință* în Dumnezeu, pe de altă parte. – Pe el, s-ar putea spune, tocmai acest lucru îl omoară: *scrupulozitatea sufletească*. Grija bolnăvicioasă de a nu face vreo confuzie în treburile sufletului și de a nu provoca nu știu ce mare catastrofă acolo îi paralizează și-i răvășește permanent toată ființa. Omul acesta e atât de scrupulos încât îi e o teamă de moarte să spună, *să-și spună*, așa simplu, cum face toată lumea, că da, că și el crede în Dumnezeu – pentru că, spune el, „într-un domeniu atât de sever, de riguros, cum e cel al lucrurilor divine și al credinței“, mintea lui nevolnică „s-ar putea să se înșele“, sau vorbele lui „să nu poată cuprinde tot adevărul“; ori s-ar putea prea bine ca – credincios de-ar fi să fie – el, de fapt, nici măcar să nu creadă, „în sensul

adevărat și precis al cuvântului“, ci doar să se înșele crezând că crede. Căci, bănuindu-l el pe Dumnezeu ca fiind (dacă ar exista, firește) ceva peste măsură de sfânt și de primejdios – ceva cumplit, înfricoșător, ținând evident de natura focului, atât de străin minciunii și, mai cu seamă, dușmanul (*auto*)-*amăgirii*; închipuindu-și că Dumnezeu ar fi „o prezență peste măsură de *severă* și de *precisă*“, el preferă atunci mai curând să spună că pur și simplu *nu crede*, că e un ateu ca oricare alt ateu, decât să spună pripit că da, că este un *credincios*, sau chiar vreun „bun credincios“, cu toate că s-ar putea prea bine să nici nu fie ori s-ar putea să nu fie exact în chipul în care el spune că este.

Și încă nu se sfârșește totul aici. Poate că abia acum te întâlnești cu partea cea mai scandaloasă a susținerii sale, căci – susține el – dacă totuși Dumnezeu ar exista cu adevărat (și n-ar putea-o face decât în felul sever, descris mai sus), „atunci Dumnezeu *mai curând* l-ar ierta pentru această *ne-credință scrupuloasă* decât pentru o eventuală *credință șubrezită* din naștere, prea puțin riguroasă, afirmată pripit prin autoamăgire“. – *Vedeți*: credința e, pentru acest prieten al meu, ceva insuportabil de fin, ceva ca o adiere mult prea subtilă, un porțelan prea gingaș, un lucru mult prea delicat ca să poată rămâne, întreg, în mâinile sale. Și atunci, peste măsură de timorat, el preferă – „pentru orice eventualitate“ – să o „țină la depărtare“.

Nu știu exact, la urma urmei, să vă spun în ce măsură este *el* necredincios, și în ce măsură *credința însăși* – prin natura ei – nu își găsește nici o compatibilitate cu o astfel de alcătuire sufletească.

Într-un anume sens, parcă credința ar fi cea care *îl refuză* pe el: iar acest lucru mi se pare a fi unul dintre cele mai semnificative lucruri pentru cei ce se îndeletnicesc cu treburile sufletului. – Credința e capricioasă, alege generos sau respinge brutal, credința „adie încotro îi e voia“, se așează aici sau dincolo, după vrerea ei suverană și pururea necunoscută.

Firește, s-ar putea specula aici îndelung: poate că el (Jacob W.) a avut credința, și nici n-a știut de ea, și poate că și acum, fără să știe, o are sau măcar o așteaptă înfrigurat, în vreme ce ea, ingrata, își permite să întârzie atâta. (Dacă nu cumva un teolog cu ceva mai multă imaginație ar putea spune chiar că, prins *în această situație*, Jacob W. se află nici mai mult nici mai puțin decât într-o desăvârșită „stare de credință“.) Dar astea-s ipoteze vagi, optimist-consolatoare, un pic neserioase. – Ceea ce este cu adevărat important și serios în cazul nostru este *necredința* vizibilă, stridentă, declarată și răs-declarată a lui Jacob W. și *bunătatea* lui neobișnuită, stranie, „căzută din cer“ parcă – o bunătate cu totul nepotrivită și oarecum „exotică“ lângă o astfel de necredință monumentală. – Bunătatea lui, demnă abia de credința marilor, ilustrațiilor sfinți, pusă alături de necredința celor mai mari scelerați!

Asta e ceea ce știm sigur despre Jacob W., asta e ceea ce se vede, capetele aței de care poți să prinzi și să spui, fără să minți, că le ții în mână. În rest, firea lui sucită, năucitoare, îți provoacă și îți batjocorește fără milă, cât e ziua de lungă, sărmana-ți puțință de

înțelegere – îți chinuie mintea ca nimic altceva pe lumea asta: *pentru ce* atâta bunătate? *de dragul cui* atâtea fapte bune? *de ce* să faci un lucru bun când ai putea mai curând să nu-l faci? atunci, de ce? De ce atâta bunătate, de vreme ce nu are *cine să ți-o răsplătească*? – Să ți-o „răsplătească”? Ce mi-o fi venit să aduc acest cuvânt aici? Jacob W., să aibă nevoie – *el!* – de cineva care să-l „răsplătească”? Ar izbucni de-a dreptul în hohote dacă m-ar auzi. Pentru un *dat* al firii – pentru o oarece înzestrare „naturală” cu care te trezești pur și simplu că o ai – să existe undeva o „răsplată”? Dar floarea care crește, pe ea cine o mai „răsplătește”, sau „soarele care trudește să răsără în fiecare zi, fără excepție?”, te întreabă Jacob W., cu acea nesfârșit de blândă ironie de care numai el e în stare.

Apoi, nu te poți abține să nu te mai întrebi și altceva: *de unde* această bunătate nesfârșită, care-i e sursa, izvorul, „locul ei de naștere”, de vreme ce Părintele Binelui *nu există* câtuși de puțin? Poate oare să existe pe acest pământ vreun bine, cât de mic, fără ca el să aibă menirea de a „aminti” – prin prezența sa – de Binele cel mai înalt posibil? Se poate oare ca binele, fructul cel mai minunat al sufletului, rodul vizibil al frumuseții lăuntrice, semnul exterior al celei mai alese virtuți și al celei mai armonioase alcătuirii sufletești, se poate deci ca binele acesta să se nască din nimic, într-un suflet care n-are nici o știință despre Părintele absolut al oricărui bine posibil?

Da – spre stupoarea noastră perpetuă – s-ar părea că se poate: e tocmai bunătatea lui Jacob W., cel care ne spune și ne tot repetă

că habar n-are că ar exista pe undeva „vreun fel de părinte care și-ar putea revendica această – chipurile! – bunătate a mea“. Și – naiba să-l ia! – trebuie să-l crezi pe cuvânt, pentru că unul ca el nu te minte nici-odată. Iar asta pe mine mă încurcă la culme, mă intrigă și mă inhibă: totul mi se prăbușește în minte, căci de undeva din adâncul sufletului îmi tot revine, ca un refren nelegiuit-profanator, vorba aceea teribilă a rusului: „Dacă Dumnezeu nu există, atunci totul e permis“. „Totul“, adică – e limpede – tot răul, *absolut tot răul*, toată ticăloșia, absolut orice nelegiuire, canibalismul desăvârșit, tăierea gâtului fratelui tău, siluirea mamei tale, să dai foc universului, să otrăvești fântânile, să ucizi cu sânge rece pruncii ce abia au început să găngurească – în sfârșit, absolut tot ce se poate închipui.

Și, în toată vremea asta, există Jacob W., care e omul cel mai bun de pe lume – un adevărat înger – fără a crede cătuși de puțin că Dumnezeu există.

*

Acuma, firește că Jacob W. nu este decât o ficțiune de-a mea, ceva ca un personaj poetic, un *om doar posibil*, dar „cazul“ său – spre scandalul perpetuu al minții noastre – rămâne, în sine, unul întru totul valabil.

7 august 19..

Sunt un diletant. Da, chiar așa, un diletant patologic și iremediabil. Și al naibii de suficient, pe deasupra. Tot ceea ce, la mine, pare mai „important“, mai „vrednic“ și mai „serios“, ține hotărât de vocația mea – sigură, atestată – de diletant. Ca și cum diletantismul mi-ar fi „modelul arhetipal“, matricea originară, destinul tiranic numai înăuntrul căruia eu pot să cresc, *să devin*, și din perspectiva căruia mie îngăduit să văd lumea. Acesta sunt eu – hărăzit parcă din veșnicie marginalității și diletantismului! Căci diletant – *diletant adevărat* – este acela care rămâne, și are mereu sentimentul că rămâne, undeva *la margine*: la marginea științei adevărate, la marginea cunoașterii, la marginea adevărului, la marginea plenarității existenței – în orice caz, întotdeauna la marginea a ceva despre care el bănuiește că ar fi *esențial*. – Esențial, de cea mai mare însemnătate și, neapărat, situându-se peste putința lui de înțelegere. Tragedia mea – da, jalnica, mărunta mea tragedie – este tragedia inconfundabilă și eternă a diletantului, căci diletantul este, oricât de neașteptat ar putea să pară, *o natură tragică*. Problema fundamentală a diletantismului este tragedia *omului care vrea să știe*, tragedia imposibilei cunoașteri: greoaie întruchipări ale pământului, veritabile făpturi de humă, oamenii vor să „cucerească“ adevărul, să-l îmblânzească, să-l domolească, să fie *al lor*, și ei să-i fie stăpân – ei, liliputanii! Vor sărmanii, ard ceas de ceas să se împărtășească din ceva care, prin chiar natura sa, este și va rămâne pururea departe de ei.

*

Dar ce spun eu?, toți suntem niște diletanți. Țsta-i curatul adevăr! (*oh, da!, sigur, veți spune că asta e deja o mică impostură, că țin să-mi scuz un neajuns, un viciu, atribuindu-l întregii specii și deci nimănui în același timp; că un viciu pe care-l practică toți nu mai e deloc viciu; – credeți ce poftiți, eu unul însă așa văd lucrurile!; ca să nu mai spun: cine e oare atât de prost să-și împărtășească bunătate de viciu cu întreaga spiță omenească?; nu l-aș fi păstrat oare, în lipsă de altceva mai însemnat, exclusiv pentru mine, spre a mă făli și a-l face marca inconfundabilă a unicității mele?*) – Toți suntem, în cazul cel mai bun, nimic altceva decât niște jalnici diletanți. Tragedia mea, tragedia aceasta a cunoașterii este, la urma urmei, tragedia speciei. Căci *cunoașterea*, cunoașterea prin ea însăși, înseamnă vădirea și proclamarea unei precarități originare, epifania condiției noastre jalnice, semnul cel mai convingător al umilei, nenorocitei naturi omenești. Cunoașterea înseamnă, până la urmă, nevolnicie, ne-isprăvire. *A voi să știi* înseamnă a-ți recunoaște o stare de profundă incompletitudine, insuficiență și umilire. – Singur și hăituit de neștiință, începi numai-decât să te agiți, să te consumi, să pipăi somnambulic lumea în care te-ai trezit (*dar te-ai trezit, oare?*), doar-doar vei ajunge să *cunoști* și tu ceva care să-ți slujească la mai buna-ți rămânere în această lume. Voind să *cunoști*, prin chiar acest lucru, recunoști că ești ceva esențialmente ne-întreg, nevolnic, ne-isprăvit. Căci ceea ce este întreg nu mai are deloc nevoie să cunoască, ceea ce este întreg, în sfânta sa

încremenire, *știe* pur și simplu. *Știe și atât!* Ceea ce este perfect nu-și iese niciodată din fire ca să umble, de ici-colo, bezmetic, în căutarea a ceva ce-i lipsește; ceea ce este adevărat nu întreabă, năuc, în stânga și-n dreapta despre ceva care *s-ar putea* să fie adevărul. Căci ceea ce este perfect stă pururea înghețat într-o sacră și tăcută imobilitate și nu mai are nevoie de nimeni și de nimic. Dumnezeu nu mai are nevoie să cunoască – *el știe* – la el toate sunt altfel, lui nu-i mai pot spune nimic toate vorbele noastre. Cel ce este întreg ar socoti o blasfemie să i se spună „cunoscător“. Ar trebui să cunoască dacă nu ar ști ceva; or, el este omniscient – omniscient și *completus* (cumplit, adică).

*

E limpede, pe de altă parte, că *a voi să știi*, „foamea“ de adevăr nu trebuie deloc socotită doar în sine, separat. – Așa ruptă, rătăcită, umblând năucă prin ascunzișurile naturii umane. Nicidecum, căci această dorință – cum se spune – „insațiabilă“ de cunoaștere, nevoia aceasta compulsivă de a astâmpăra un neajuns agasant, se dovedește a nu fi, la rigoare, decât o altă față – chipurile, mai „nobilă“! – a foamei celeilalte, a *foamei propriu-zise*: rușinoase, vulgare, de care se bucură, democratic, toată plebea. *La volonté de savoir* – drăguța de ea! – nu e decât o soră geamănă a stării aceleia de amețală care te împinge, care îți poruncește de cel puțin trei ori pe zi să-ți umpli mațele goale, și care, la o mai atentă și temeinică cercetare, se dovedește a fi singurul lucru „cu adevărat important“ din această lume, adevăratul „principiu metafizic“ al progresului făpturii bipede, motorul nevăzut care

a împins toată istoria omului înainte. – Aceeași „neliniște“, aceeași febrilitate, aceeași *nevoie de întregire*, același neastâmpăr existențial și într-o parte, și în cealaltă. Așa încât și foamea de adevăr, și foamea mațelor goale înseamnă până la urmă vădirea *aceleiași* „lipse originare“ care, până la urmă, definește făpturile bipede și fără pene.

Și cât de bine au știut cărțile vechi și înțelepte ale evreilor să înțeleagă toate acestea, cât de izbutit și de frumos au știut ei să amestece aceste două lucruri, aceste două „porniri“ gemene ale naturii omenști, și cu cât superior haz, cu câtă măiastră ironie au știut să se prefacă – nevinovații – că le-au confundat! Se spune acolo: „...din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci“; „...femeia, socotind că rodul pomului este bun de mâncat și plăcut ochilor la vedere și vrednic de dorit, pentru că dă știință, a luat din el și a mâncat și a dat bărbatului său și a mâncat și el“. (*Sfântă ambiguitate!* A „mușca“ din cunoașterea binelui și a răului, a „pofti“ la rodul pomului cunoașterii! – ei bine, numai la evrei puteai întâlni o astfel de *simțire* metafizică a lucrurilor acestora.)

Cel mai important eveniment ce-a putut avea loc vreodată în istoria omului s-a petrecut, așadar, în clipa când acesta, pomenindu-se dintr-o dată hămesit și ne-întreg, s-a aruncat orbește către „rodul pomului celui din mijlocul raiului“. Iar asta a fost *totul* – tot ce putea fi mai important. Nimeni și nimic n-ar mai putea adăuga ceva, ceva esențial, acestei povestiri. Restul, restul *istoriei* ce-a urmat n-a făcut decât să asiste, să contemple inocent *continuarea* spectacolu-

lui secular al nevolniciei speciei; tot ceea ce a urmat „după“ rămâne ceva cu totul nesemnificativ. Năpustirea aceea asupra pomului cunoașterii a marcat, hotărât, începutul omului: a însemnat *începutul hăituirii Adevărului*. Or, de atunci înapoi adevărul a rămas tot acolo, întreg, neatins, păzit strașnic cu „săbii de foc“ – în vreme ce noi, noi, nevolnicii, ne petrecem istoria umil, perpelindu-ne fără încetare, văicărindu-ne fără rușine, pururea flămânzi și neîntregi. Și rămânând a sta – pentru eternitate – undeva *la margine*.

*

Din punctul de vedere al integralității, al locului aceluia neterestru și pierdut pentru vecie, *a voi să știi* e, așadar, aproape totuna cu *a-ți fi foame*. – Apoi, evident, dacă mai ești și o fire lacomă, și voiești *să știi totul*, atunci – bunule! – prin chiar aceasta, tu recunoști că, la urma urmei, nu poți să știi nimic (*măgarul lui Buridan și cu tine*). Iar asta se traduce – în modul cel mai fidel – prin faptul de a fi *diletant*, de a nu fi „decât un diletant“. Iată, în sfârșit, ne-am întors la toată tragedia diletantului: flămând la nesfârșit de cunoaștere, fanatic al recuceririi întregului, iubitor pătimaș și pururea respins al plenitudinii, el sfârșește întotdeauna prin a se vedea înconjurat doar de umbra – abia deslușită – a câtorva firisoare de adevăr, o pulbere neverosimilă de știință, cu care, evident, nu se poate sătura nimeni; – dacă nu cumva se *înșeală* de-a dreptul, fiind, de fapt, singur și neînconjurat de *nimic*, ci doar de cele câteva fantasme, ce au căpătat oarece trup, ale dorințelor lui mult prea ardente.

*

În sfârșit, ar mai fi poate de adăugat aici – ca o prețiozitate „culturală” – că forma superioară a diletantismului, împlinirea lui ultimă este *filosofia*. Filosofia este fireasca, adevărata, binecuvântata patrie a diletantismului. Nîcîcînd nu va fi repetat îndeajuns lucrul acesta. Nu există diletant mai întreg și mai desăvârșit decât filosoful. „Regină a științelor”, *mathesis universalis*, *scientia universalis*, învățătură stranie ce se îndeletnicește îndeobște cu *totalitatea*, cu întregul celor ce sunt (ba chiar, uneori, și a celor ce *nu* sunt), filosofia se întâlnește cum nu se poate mai bine cu diletantismul. A zbiera mereu că vrea să cunoască *totul* este obișnuința cea mai curentă a celui ce-și zice „filosof”. – Apoi, în filosof, diletantul se trezește subit, se dumirește oarecum și – lucrul cel mai însemnat – *află despre sine că este diletant*; prin filosofie diletantismul își dobîndește, așadar, *conștiința de sine*. Or, asta e ceva cu adevărat minunat, un spectacol de zile mari: aflînd acest lucru despre sine, filosoful – ca și cum și-ar fi găsit prin vechi cufere nu știu ce titlu de noblețe ce l-a crezut demult pierdut – se înduioșează la culme, se încântă de sine și se înfierbîntă, se însuflețește peste măsură și se pomenește dintr-o dată inspirat, problematizează declamativ și se întristează, în vorbe mari, față de „nevolnica fire omenească”, „asprul destin” și toate celelalte. Bineînțeles, își plînge romantic de milă – lui și întregii specii bipede, se dă cu capul de toți pereții, în sfârșit, câte nu mai face și nu mai spune filosoful atunci când se întâlnește *facie ad faciem* cu diletantismul? (*bunăoară,*

iscusit la culme și sofist, se și apucă de tichuiește numaidecât o amplă și năucitoare teorie asupra diletantismului, o teorie potrivit căreia filosofia, ea însăși, nu este decât cea mai strălucită încununare a diletantismului, diletantismul însuși în haine de sărbătoare, filosofia e „patria adevărată” a diletantismului; o teorie potrivit căreia filosofia, „filosofia mare”, sau a fost dintotdeauna diletantă, sau n-a fost deloc; o teorie potrivit căreia atunci când o filosofie oarecare începe să capete apucături „științifice”, când începe să se „specializeze”, își pierde irevocabil toată frumusețea – frumusețea aceea tristă și nebunia superbă a filosofiei! – devenind o biată îndeletnicire caorică alta, tehnică lamentabilă, meșteșug cum nu se poate mai umil; ceva rușinos, ridicol, cu meseriași, calfe și ucenici, cu „secrete profesionale”, rețete de fabricație, competiții și întreceri pe ramură etc., etc.)

– ...

– Până la urmă, dac-ar fi să-ți dau o rețetă de raportare igienică la această lume, aş zice așa: *Totul e să fii paradoxal. Fii paradoxal și așteaptă: ai să vezi că, într-o bună zi, lumea va începe să semene cu paradoxurile tale.*

Așa-i și trebuie – asta să-ți fie răzbunarea! O astfel de lume nici nu merită altceva! Or, aruncându-i toate paradoxurile în față – vei avea bucuria, deliciul suprem de a o vedea cum numaidecât se „schimbă la față“, cum se blochează, cum se fâstâcește și cum, încetul cu încetul, toată strălucirea minciunilor ei „oficiale“ e nevoită să se subțieze. *Paradoxul* (binecuvântat fie-i numele în vecii vecilor!) este un fel de *contra-vrajă* cu care poți să rămâi treaz, să nu te lași „răpit“ și să te aperi de toate numeroasele „făcături“ ale acestei lumi – ale *existenței într-o platitudine și pentru moțăială* care e felul nostru de a fi sub soare.

8 august 19..

Apropo de filosofie, m-am tot gândit care ar putea fi secretul cel mare, rețeta ascunsă a îndeletnicirii acestui soi ciudat de oameni ce-și zic „filosofi“. Ar fi un lucru de cea mai mare însemnătate să afli și să poți arăta așa, cu degetul, care sunt facultățile filosofice prin excelență, unde anume s-ar putea localiza „darul filosofării“, și la ce s-ar putea reduce, până la urmă, năucitoarea, fantastica făptură a „filosofului“. Cu siguranță acesta ar fi un lucru peste măsură de profitabil și de instructiv, căci, la o cercetare mai atentă, descoperi că *filosoful* a fost mai întotdeauna „personajul principal“ în jurul căruia s-a țesut oricare dintre culturile scrise, figura cea mai „știutoare“, cea mai venerabilă, dar, totodată – am putea adăuga noi – și cea mai tiranică, mai plină de ciudățenii și de fițe din toată civilizația cărții. Ceilalți, simplii muritori, în măsura în care au voit să fie și ei cât de cât ceva, au căutat să le semene filosofilor cât mai mult cu putință. I-au curtat asiduu și i-au socotit drept stăpânii lor incontestabili; mai mult, i-au proclamat și stăpânii cuvintelor, ai gândurilor și ideilor „mari“, un soi de șamani ai culturii, stăpânii tuturor produselor minții și ai spiritului în general.

(A fi, bunăoară, literat și a împrumuta nu știu ce ticuri de la nu știu care mare filosof înseamnă numaidecât a te înnobila, a te înălța irevocabil deasupra lumii tale de mici condeieri. Iar astfel – e limpede – e ca și cum te-ai transfigura subit și te-ai mântui *in aeternis*; ca și cum, confiscat de trimișii ideilor absolute, ți-ai lua definitiv tălpășița din această lume murdară și strâmtă, pe sub privirile – plânse, moarte

de invidie – ale colegilor de breaslă. Bolboroseala aceasta nouă, acest fel inedit de a combina cuvinte neobișnuite, oraculare, această manieră uluitoare de a fi criptic și misterios te scot, hotărât, din neamul muritorilor de rând, al oamenilor din carne și oase, propulsându-te undeva în sferele pure, esoterice și descărnate printre care obișnuiesc să-și aibă domiciliul stabil filosofii.)

Nu știu cum naiba s-a făcut, dar filosofii au fost întotdeauna copiii răsfățați ai culturii, mandarinii absoluți ai spiritului, cei către care s-au îndreptat mereu privirile leșinate de umilință ale simplilor muritori. Ei au fost – alături, poate, doar de nebunii de prin aziluri – singurii ce și-au putut permite să scoată limba – așa, senin – la toată seriozitatea și cuminenția lumii celorlalți. Ba încă nu s-au sfiit câteodată să-l ia peste picior și pe însuși bunul Dumnezeu. (Un motiv destul de serios pentru a te întreba dacă nu cumva scoaterea limbii la lume și luatul peste picior al lui Dumnezeu fac parte chiar din obligațiile lor profesionale.) Prin urmare, ar fi lucrul cel mai folositor să-i pândești, să-i spionezi, să-i filezi, să-i descoși și să afli *ce anume îi face filosofi pe filosofi*. – Eu, unul, studiindu-le îndelung scrierile și urmărindu-le îndeaproape viețile, am putut reduce, deocamdată, toată babilonia care e făptura filosofului la trei lucruri esențiale (dacă nu cumva sunt, de fapt, numai două):

*

Mai întâi, filosoful este stigmatizat cu o adâncă *silă față de viață*. Aceasta ar fi principala neputință care naște filosofia. Filosofii sunt

un fel de cârcotași metafizici universali: nimic nu le place, niciodată și nicăieri; nimic nu-i poate mulțumi câtuși de puțin. Neputându-se adecva la lumea aceasta, rămânând pururea un fel de „tangenta la cercul vieții” – așadar, neputând *trăi* pur și simplu – ei vor scoate numai de aici că *viața* însăși e ceva corupt și impur. Iar sila aceasta adâncă este și cea care le dislocă definitiv felul lor de a fi în raport cu felul de a fi al lumii în care s-au trezit că trăiesc. Asta face ca filosoful să fie o *fință împărțită*. – Un *om defect*: viața, viața spontană și „vie” îl refuză, îl lasă pururea undeva la margine, de unde nu-i rămâne decât *să se privească trăind*. Acesta este blestemul lui fundamental: el nu poate să fie pur și simplu, nu poate să trăiască și în exact același timp *să nu se vadă trăind*. El se află, concomitent, în două locuri (dacă se poate închipui așa ceva): ființa lui se află într-o situație, atât de puțin confortabilă, de „strabism” existențial. Iar făptura lui despicată, imposibilitatea lui tragică de a se *aduna*, face ca, din plenitudinea, căldura și culoarea lucrurilor, el să nu se aleagă decât cu resturile și cu cenușa lor. – El, bunăoară, n-ar putea vreodată mușca omeneste din ceva pentru că, mușcând, ar vedea imediat cumplita decădere ce stă în *hrănire*. Căci a avea nevoie să te hrănești înseamnă, pentru el, a te recunoaște definitiv și irevocabil umilit. Tot așa, el nu poate să bea omeneste ceva, pentru că, privindu-se în oglinda tulbure a vinului din pahar, ar citi, înspăimântat, *curgerea* irepresibilă spre neant care este felul de a fi al naturii noastre, sau cine știe ce-o mai vedea el acolo. Așa se face că acolo unde toți ceilalți se pot bucura – plenar și

senin – de frumusețea și de *noutatea* lumii, el nu se va alege decât cu deșertăciunea ei; acolo unde oricine altcineva se instalează pașnic în miezul lucrurilor, el nu va găsi decât neființa – stăpânitoarea oricărui lucru. El nu poate trăi niciodată *în primă instanță*. Un viciu de structură îl împinge mereu pe alte și alte planuri, tot mai întortocheate, întotdeauna undeva în umbra vieții adevărate. Fără îndoială, pentru asta el are o vorbă frumoasă, savantă – *autoreflexivitate* – iar dacă ai sta puțin să-l ascuți, îți va înșira teorii meșteșugite privind „beneficiile metafizice incomensurabile ale acestei stări de autoreflexivitate” și despre câte altele; dar toată această vorbărie nu va putea să înmoaie câtuși de puțin duritatea cumplită a destinului său. – Destinul său rămâne, în pofida oricărei teorii pe care el ar născoci-o, unul profund trist, destinul unei făpturi „cu fundul în două luntrii”, veșnic hăituite între *a fi* și *a ști că ești*.

Nici nu se putea ca unui astfel de ins privirea să nu înceapă a-i tremura, o ceață dureroasă să i se pogoare peste lume și *îndoiala* – atotstăpânitoarea – să nu i se întroneze în suflet și să-i devină tiranică stăpână. Neputând avea lumea *în primă instanță*, nu-i va rămâne decât să se mulțumească cu o lume „fabricată”, fantomatică, cu o împărăție onirică, cu o realitate de mână a doua. Evident, filosoful nostru nu se va putea abține și va transforma „dialectic” această neputință demnă de toată mila într-o calitate a sa fundamentală, veritabilă pecete de noblețe metafizică. Schopenhauer, bunăoară, unul dintre exemplarele cele mai reușite din acest punct de vedere, socotește

neputința de a trăi pur și simplu și nesiguranța metafizică funciară a filosofului drept o mare binecuvântare, un adevărat „dar“ ce l-ar avea unii – anume cei cu adevărat „sortiți“ filosofiei – de a vedea, uneori, „oamenii și lucrurile ca simple fantome sau imagini onirice“. – Și, vedeți bine, ca o culme a iscusinței filosofice, el ajunge să spună, nici pe departe că aici ar fi ceva în neregulă, ci chiar că acesta ar fi semnul cel mai vădit al „electiunii“ cuiva pentru filosofie.

*

În al doilea rând, filosofia înseamnă o minunată, desăvârșită *abilitate sofistică*. Firea lucrurilor, generoasă și înțeleaptă, nu putea să lase nerăsplătită neputința filosofului de a *trăi* pur și simplu, nu putea lăsa undeva o *lipsă* adâncă fără a pune altundeva un *prisos* cu atât mai mare. – Da, e adevărat: el, filosoful, aparține unui soi de oameni nevolnici și ciudați, dar – iată! – a fost dăruit, ca nimeni altul, cu acest dar zeiesc: *putința spunerii oricărui lucru*. I se va fi atrofiat organul vieții, pofta de viață i se va stins, dar nu-i nimic: asta nu se traduce decât printr-o sporire și mai mare a puterii lui spirituale. Viața e mai puțină la filosof, e nevolnică și palidă, dar spiritul – spiritul în schimb prisosește, dă generos peste margini. Spiritul (cuvintele, frazele strălucite, „argumentele“, „supozițiile“, pe scurt: *putința spunerii oricărui lucru*) – ei bine, spiritul transfigurează acum viața și și-o face după chipul și asemănarea sa. Viața a rămas rușinată, îngenuncheată la picioarele spiritului, ca o plămadă moale, inertă, tocmai bună spre a

fi convertită în alte și alte – temerare – „fapte ale culturii“. Ea nu mai poate opune acum nici o rezistență, acum ea trebuie să tacă, nu are dreptul să mai fie ea însăși în fața unei demnități atât de înalte: *spiritul filosofic*. „Dacă faptele nu confirmă teoriile mele, cu atât mai rău pentru fapte!“ Vorba aceasta minunată a lui Hegel e parcă mărturisirea de credință a întregii spițe filosoficești. – Dacă viața mai continuă să fie ea însăși, să fie ceea ce are ea poftă să fie, e limpede că așa ceva e cu atât mai rău pentru viață! Dacă ne supărăm, noi plecăm și o lăsăm așa cum am găsit-o: viață *brută, faptică, haos vizibil*. – Iar asta este, evident, cu atât mai rău pentru ea!

Adevăratul filosof e întotdeauna un mare *vrăjitor*. Pe filosof nu-l interesează atât să spună „cum anume este lumea în ea însăși“, cât mai ales – ținta lui cea mai înaltă este – *să te facă să crezi că lumea e așa cum spune el că este*. Tocmai de aceea filosoful trebuie socotit *stăpânul cuvintelor* (lucru ce-i va complexa *in aeternis* pe toți literații de profesie), îndrăznețul ce voiește să-ți re-modeleze sufletul prin puterea cuvintelor sale, să ți-l re-facă, să-i dea un alt chip, să-ți devină, astfel, *și ție* stăpân. Scamatoria logică și îndrăzneala speculativă ajung, la filosof, de-a dreptul în pragul magiei – te-a prins puțin, ai apucat deja să-i urmărești primele cuvinte: ei bine, asta a fost totul, s-a sfârșit cu tine, cu tine cel ce ai fost până în clipa de față – căci, de aci înainte, nu vei mai fi decât cel ce vrea *el* să fii. Înstăpânirea temeinică asupra sufletelor – visul magicienilor dintotdeauna – se produce, așadar, cu atât mai izbutit cu cât marii filosofi sunt și mari poeți

nemărturișiți: în abisul *gândului* lor ei te vor atrage hoștește, îți vor intra noaptea – ca furul – în casă, te vor răpi și vei aluneca prea-lin, cu ochii închiși, „vrăjit“ pe de-a-ntregul și adormit de muzica *vorbelor* lor. – Ba încă, culme a culmilor iscusinței vrăjitoarești, filosoful te va mai și convinge că lucrul acesta *trebuia* să se întâmple, că stă în firea adâncă a lucrurilor ca tu să fi ajuns a crede în spusele lui. Căci, să nu te înșeli, nu el vorbea – nu, el nu e decât o umilă slugă a limbii; în general nu el vorbește, ci limba, *limba vorbește* – *Die Sprache spricht!* El, umil, doar o asistă, încântându-te.

*

În sfârșit, dacă nu cumva avem de-a face și aici tot cu abilitatea sofistică, filosofia înseamnă *născocire* perpetuă, *fruct al imaginației*. – Asta, evident, în ciuda a ceea ce spun, a ceea ce tot *proclamă* filosofii înșiși despre filosofie. Filosofia e pură bucurie a minții ce născoceste, ce ivește din nimic lumi peste lumi, a minții libere și fericite că a scăpat pentru o clipă de constrângerile și nevoile vieții; bucurie – deci – cu atât mai mare cu cât nimic de ordin practic nu-i mai stă acum minții în cale, chemând-o la ordine. Reconstruind metafizic lumea, mintea omului regăsește poate ceva din măreția ei originară, din natura ei comună cu *spiritul* Creatorului. Facultatea filosofării este, așadar, o facultate *poetică*, creatoare: filosofia adevărată se țese din nimic, așa, nevinovat, cum se țes, singure, poemele și poveștile poetilor. Prin urmare, felul deliciului ce ți-l procură filosofia trebuie să fie și el unul

de natură estetică, să țină de domeniul contemplației pure a sufletului, a sufletului ce ajunge să se bucure de *posibilitatea* altui fel de a fi al lumii, fără vreun amestec constrângător al rațiunii doritoare de adevăr sau de dreptate. E cum nu se poate mai limpede: între Adevăr și Frumusețe, filosofia o va alege, fără să clipească, pe cea de-a doua.

Prin urmare, lucrul cel mai *urât*, cel mai cumplit lucru care i se poate întâmpla unui filosof este *să fie luat în serios*. Practic, pentru a evita abuzurile, pentru a-și preveni propria întinare și ruină, orice lucrare de filosofie ar trebui să conțină, imediat după titlu, o notiță – un *Warning!* – de genul: „A nu se lua prea în serios!“ Cea mai suavă și mai înălțătoare filosofie devine lucrul cel mai odios și mai sângeros născocit vreodată de oameni de îndată ce îi trece prin cap vreunui trăznit s-o ia în serios și s-o „înfăptuiască“. Absurdul situației iese cu atât mai mult în evidență cu cât încerci să-ți închipui ce-ar putea însemna „înfăptuirea“, „punerea în practică“ a *Iliadei*, bunăoară, sau a *Divinei Comedii*, sau a *Simfoniei a IX-a*. Ceva destinat purei bucurii intelectuale, sufletului doritor să se cufunde în contemplarea armoniilor lumilor posibile, să devină dintr-o dată „platformă program“, literă de evanghelie după care se va croi istoria de aci înainte. – Ceva mai urât, mai monstruos nici nu se poate închipui!

De aceea, niciodată nu voi conțeni să-l deplâng pe fratele Marx pentru a fi avut cumplitul ghinion de a fi fost luat atât de în serios.

10 august 19..

Sfântă uitare! Miraculoasă, binefăcătoare uitare! Tu ești ca omătul, așezându-te *deopotrivă* peste toate necurățiile lumii, albind fără cântar și fără socoteală toată întinarea și tot urâtul lucrurilor, tu ne ferești – ocrotitoare! – ne ții departe de tot ceea ce ne-ar tulbura amarnic și ne-ar urâți fără de leac chipul, mintea și sufletul.

Căci cum altfel decât ca un rod al uitării mai poate fi văzută, bunăoară, îndrăzneala inimaginabilă de a mai spune, *astăzi*, că ești rasist? A te mărturisi astăzi rasist, după Auschwitz și Treblinka, Buchenwald și Lublin; după milioanele de semeni vânați precum necuvântătoare, prăjiți pe îndelete ori îngropați de vii sub pământul unei Europe demente, bezmetice și mai nelegiuite ca nicicând; a te recunoaște *astăzi* rasist, după acest secol obosit de atâta ticăloșie – ei bine, așa ceva trebuie că înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decât faptul de a-ți asuma retroactiv, de *a lua asupra-ți* și a revendica pentru tine toată nelegiuirea, toată murdăria sufletească și toate crimele fără de număr comise din astfel de motive rasiale, în acest din urmă veac – cel mai lung și mai ticălos dintre toate.

A fi (a spune că ești) astăzi „antisemit“, bunăoară, a simpatiza înflăcărat – fie și de la distanță – cu ucigașii e ca și cum ai *participa* deschis, încă o dată, la toate cele petrecute – e ca și cum ai fi tu însuși, în bună măsură, ucigaș. – Mecanismul acestei retroacțiuni e cum nu se poate mai simplu, căci există și un *arhetip* sacralizat care-l „întemeiază“: cel ce are această îndrăzneală stranie de a se mai declara

astăzi, să zicem, „antisemit“ (afară de cazul când e pus pe glume teribiliste) repetă și el, parcă „liturgic“, și se împărtășește din vorba aceea cumplită: „Sângele lor asupra noastră și asupra copiilor noștri.“ E lucru vădit că acum – ca și *atunci* – este vorba de sânge, de o vărsare concretă de sânge, și că cel ce spune (sau reiterează) așa ceva trădează că el se află într-o anumită „cunoștință de cauză“ – fie ea și perturbată de isteria evidentă a locutorului. (*Chiar așa, curgă valuri sângele, potolească-mi furia, înece-mi-se mânia!; spargă-se-n fărâme lumea asta toată; țândări – nimic altceva decât țândări să se aleagă din toate; dacă-i bal, apăi bal să fie!*) Și, într-adevăr, sângele nu se lasă așteptat, ci numaidecât se pogoară peste noi și ne cuprinde, și ne sufocă, și ne lasă sufletele împurpurate pentru eternitate.

Într-un fel, antisemitul de astăzi e chiar mult mai vinovat decât antisemitul militant de odinioară, acela contemporan cu (și participant la) lagărele de exterminare; întrucât cel de astăzi are acum în față toată panorama însângeraată a veacului – dimensiunea întregă, reală și incredibilă a nelegiurii. Lui nu-i mai lipsește nimic, are *toate datele*, nimic nu-i mai stânjenește acum înțelegerea. Fiecare detaliu stă la locul lui, pus în ordine, totul e de o rigoare – ca să zic așa – *deutch*, totul s-a fișat, n-au rămas deloc lacune, pete albe, totul se știe acum – totul e acum limpede și însângerat. Toate sunt atât de clare și de bine stabilite acum, încât rasistul de astăzi nu se mai poate lăsa pradă vreunui entuziasm ce ar putea avea scuza pripirii și necunoașterii; astăzi, el are acest privilegiu al maturității, acela de a fi un

rasist *cu sânge rece* – rațional, calculat, cum se zice, „impardonabil“ de lucid.

*

Apoi, există o diferență crucială, o prăpastie de netrecut între *rasistul nazist*, pe de o parte, și *rasistul gardist* (legionar), pe de altă parte. Într-un anume fel, era și de așteptat ca nazistul să ucidă; lui asta îi era întrucâtva „permis“ să facă – sau, mă rog, „își permitea“; el oricum era nelegiuit, „nu avea nici un Dumnezeu“, pentru simplul motiv că, dacă era cu adevărat nazist, *nu putea să creadă* în Dumnezeu, să creadă că există, că ar putea exista pe undeva ceva de genul unui Dumnezeu. Or, atunci, unuia ca el, totul, absolut totul îi era permis. Ucigând, el nu mai călca nici o poruncă: „să nu ucizi“ nu exista pentru el, întrucât nu exista, n-avea cum să existe cineva care să fi poruncit așa ceva. Ba încă, paradoxul face ca, ucigând astfel, el să se fi aflat într-o situație de „legalitate“, de vreme ce *Führerworte haben Gesetzeskraft*, adică ceea ce spunea Führerul era lege *pentru el*. Oricum, în general, dacă era un „bun nazist“, atunci el își era sieși Dumnezeu, având, ca atare, și un drept de viață și de moarte asupra celorlalți.

Toate acestea – în timp ce legionarul, infinit mai subtil și mai teolog, nu se putea abține să nu-l amestece și pe bunul Dumnezeu în toate ticăloșiile sale. El nu ucidea așa, vulgar – *nu ucidea pur și simplu*, ca un ucigaș oarecare, întunecat de resentiment și vrăjit de

puterea ce te cuprinde în preajma mitralierei; nu, el ucidea într-un fel teologic, întotdeauna ascultând „poruncile divine“. Așa se face că el nici nu era un ucigaș, ci un „pedepsitor“ și un „răzbunător“. Crima lui nu ținea de dreptul penal, ci de teologia dogmatică; ea figura negreșit într-un plan secret al lui Dumnezeu cu privire la istoria oamenilor, plan în care tocmai lui – lui, „aducătorul de dreptate“ – i-a fost dat să aibă rolul cel mai însemnat. Crima lui nu mai era o simplă crimă, cu tot infernul ce transpare într-o crimă, ci era tocmai expresia directă a voinței lui Dumnezeu în raport cu viețile oamenilor. Nu era un gest de teribilă decădere, ci unul de binemeritată înălțare. – Prin mâna ta ucigașă se vedește nici mai mult nici mai puțin decât *elecțiunea*. (*Iată, ai fost ales – tu, tu și nici un altul – ai fost ales să fi mâna cea dreaptă și răzbunătoare a lui Dumnezeu pe pământul oamenilor; prin tine – ce demnitate înaltă! – tocmai prin tine unii vor rămâne în viață, iar alții nu, unii vor mai putea să vadă și mâine răsăritul, iar alții să-și ia adio, unii vor fi iertați, iar alții damnați pe vecie; – și, culmea, tocmai ție ți se datorează toate acestea!; te ia amețea, nu alta!*)

Ucigașul legionar putea crede, astfel, că se află în cea mai mare *familiaritate* cu bunul Dumnezeu. Aproape că se băteau pe burtă. Ca și cum – așa, firesc – ei se întâlneau seara prin cârciumi conspirative, iar Dumnezeu îi comunica discret, numai lui, pe cine să mai căsăpească a doua zi. Iar el – *el*, „pedepsitorul“! – ca un act înfocat de credință, executa literalmente cereștile porunci. Iar atunci – atunci, în ceasul

infern al crimei – el nu mai ținea mitraliera în mână ca un ucigaș de duzină, ca un nenorocit de ucigaș ce se afla; nu, ci ca un adevărat arhanghel; însuși Arhanghelul Mihail, căpetenia oștilor cerești, era invocat cu nerușinare de șapte mii de ori pe zi ca unul ce-i era „patron spiritual“. – Instructorul de tragere.

Or, cu un astfel de generalisim patron deasupra-ți, i se mai poate opune oare ceva voinței tale de a ucide?

*

Dar există oare trufie mai mare, orgoliu mai nesăbuit, decât a spune că Dumnezeu e cel ce-ți mișcă mâna ce ucide? Punându-ți ticăloșia pe seama voinței lui Dumnezeu, e limpede că tu însuți te așezi chiar *deasupra* lui Dumnezeu: tu *hotărăști pentru Dumnezeu*. Hotărăști că El a hotărât să te ia drept partener în afacerile Sale, colaborator apropiat, consilier intim; că a hotărât să te cuprindă în puterea Sa executivă, numindu-te „pedepsitor“ sau altcumva de felul acesta. Or, nenorocirea cea mare este că tu singur – *doar tu* – ai fost cel ce te-ai cățărat acolo; îmbătat de propria-ți persoană, condus doar de fantasmăle tulburi ale ego-ului tău suferind, ai început să crezi că-ți poți vârî nasul în treburile dintre cele mai înalte. – Firește că nu te-a „delegat“ nimeni, „mandatul“ nu-ți era decât o fantasmă mai ardentă, iar „pedepsitor“ (ce vorbă!) tu însuți te-ai numit – tu, făptura cea mai fragilă, ființă nevolnică, fluture de-o zi. Apoi, în virtutea acestei descreierate și fantasmatică „numiri“, te-ai și apucat, bărbătește, să

ucizi în stânga și-n dreapta, să împruținezi lumea de ființe *întru totul asemănătoare ție*: nici mai bune, nici mai rele – nici mai frumoase, nici mai urâte, întru totul asemenea ție. În virtutea acestei stranii nimirii, ai și început să hotărăști cine merită și cine nu merită să mai fie. Nu mai înseamnă nimic acum pentru tine faptul că Dumnezeu însuși l-a făcut pe cutare să fie, că El *i-a dat viața* – lucrul cel mai de preț, până și în ochii lui Dumnezeu. Nu! Acum tot ceea ce poate fi mai sfânt a încăput în fapta mâinilor tale, iar buzele tale, inspirate subit, pot spune acum că și *a lua viața* cuiva poate fi lucru cu adevărat sfânt, curată „faptă de sfințenie“, dacă așa s-a hotărât la „cuib“. Și, astfel convins, începi a slobozi generos moartea printre semeni, tocmai cei pe care tu trebuia să-i iubești „ca pe tine însuși“ – cum se spune în cărțile Dumnezeului pe care-l invoci de șapte mii de ori pe zi; îi înșirui pe aceștia prin abatoare, în locul vitelor tăiate, îi jupoi de vii, îi tai feliuțe, în sfârșit, faci din ei tot ceea ce ți-a poftit vreodată „inima-ți neînfricăță“. Iar ca și cum atâta nelegiuire nu ar fi de ajuns, ai apoi teribila îndrăzneală de a-l amesteca și pe bunul Dumnezeu în toată afacerea asta, îl faci și pe El să se împărtășească din pornirile tale ascunse și tulburi, din infernul sufletului tău.

Acum, negreșit, te vei fi suit deja – iată-te! – deasupra Dumnezeului Celui Preaînalt, făcându-ți-L părtașul tăcut al crimelor tale, degradându-L într-o umilă unealtă a demenței, ticăloșiei și mizeriei tale sufletești. Și – de aici încolo – nimic nu-ți va mai putea tulbura urcușul: „Tu care ziceai în cugetul tău: Ridica-mă-voi în ceruri și mai

presus de stelele Dumnezeului celui puternic voi așeza jilțul meu! În muntele cel sfânt voi pune sălașul meu... Sui-mă-voi deasupra norilor și asemeni cu Cel Preaînalt voi fi“. Tu – tu care ziceai în cugetul tău...

*

Iată, în sfârșit, cum omul acestui secol a ajuns la performanța neverosimilă de a ține într-o mână sfântul potir, și mitraliera în cealaltă. – Nici o prăpastie, nici o nepotrivire. Poți lua firesc *viața* cuiva, într-o clipă îl poți lipsi pe vecie de lumina aceasta blândă a zilei, de căldura și frăgezimea irepetabilă a acestei lumi, îi poți sfâșia pe loc seninul cerului, și – numaidecât – nu te vei gândi deloc la carceră pentru asta, ca să ispășești acolo ceva din ceea ce mai poate fi ispășit, ca să afli acolo o aproximare pământească, o oarece *anticipare* a Infernului – iar astfel, să începi cumva a învăța care e până la urmă diferența dintre Cer și Infern, dintre *viață* și *moarte*. Nu – ci, încântat la culme de tine însuți, de abilitățile tale de mare *performer*, aducându-ți inconștient laude pentru a fi fost un atât de fidel executant al voinței lui Dumnezeu, vei intra în cea mai apropiată biserică spre a-ți respecta, netulburat, marea chemare religioasă. Lași pușca frumos la ușă și apoi săruți icoanele în cea mai minunată continuitate. – *Bineînțeles*, chiar așa: căci nu ticăloșia din sufletului tău, nu firea ta cea proastă și resentimentele puturoase, nu orbirea ochilor tăi te-au făcut să-l măcelărești pe celălalt – nu, nici vorbă, ci o misie sfântă, o poruncă tainică, venită de sus.

12 august 19..

Filosofii istoriei sunt precum corbii coborându-se asupra stârvurilor. O dată ce descoperă – au ei semnele lor! – că ceva s-a sfârșit, că un timp oarecare „a apus” și a înțepenit pentru veșnicie, se năpustesc, flămânzi, asupra-i, căutând să-și ia, fiecare, o bucată cât mai grasă. Timpul acela plin de odinioară, ceea ce era atunci *viață vie*, bogată și caldă – nevinovată devenire și pură bucurie de a fi neconștientă de sine, iată-l acum devenit „concept”, „paradigmă” ori „structură”: ceva iremediabil rece, inert, întins țeapăn pe catafalcul simandicoasei lor profesii. Tot ceea ce odinioară însemna geniul tumultuos, polimorf și imprevizibil al vieții este redus acum – cu o profesionist-funebră satisfacție – la „legile istorice” ori la alte chestii de acest fel, și ferecat pe vecie în cimitirul arhivisticii și speculației pure; tot ceea ce era atunci spontaneitate și creștere liberă, nuanță locală și apariție irepetabilă, nu mai înseamnă acum decât „principii ale devenirii istorice”, „pattern-uri” și „dialectică istorică”.

Riscând o definiție, filosoful istoriei este acel ins ce a avut pervers-geniala inspirație de a-și face din ascunsa, rușinoasa sa „năzuință către moarte” motorul îndeletnicirii sale respectabile de o viață.

– Și atunci?

– Și atunci ce?

– *Ce e cu toate aceste... opinii ale d-voastră despre „virtutea ipocriziei“, despre mizeria și „patologia patriotismului“, „singurătatea“ lui Dumnezeu, despre timiditate și diletantism, despre acest lucru mare, această „glorie a spiritului“ care ar fi, după părerea d-voastră, sofistică („Dumnezeu – cel mai mare sofist“!), ori – am chiar acum în față – această teorie ciudată cum că nu trebuie, nu ai voie niciodată „să te iei în serios“? De ce aceste texte, la urma urmei? Dacă ele tot nu schimbă cu nimic starea lumii (și dacă, cum spuneți, e chiar foarte bine că n-o schimbă), atunci de ce ați scris toate aceste lucruri mai degrabă decât să nu le fi scris deloc?*

– Mă rog, se pare că nu prea erai de față adineauri (deși eu te-am văzut pe aici) când vorbeam despre rostul paradoxului. – De ce scriu aceste texte? Ce vrei: mă tot străduiesc și eu să-mi dovedesc cumva că exist aieva. Altfel n-aș fi foarte sigur. E un fel de „a te ciupi“ ca să te convingi singur că ești treaz și că nu te afli, de fapt, în miezul vreunui

vis sau altceva de felul ăsta. Or, dacă nu le-aș scrie, mă tem că m-aș tulbura grozav căutând să răspund la această întrebare: *mai sunt încă viu sau am murit deja fără să-mi fi dat seama?* Uite, de aia scriu!

13 august 19..

Există câteva chestiuni care, în chipul cel mai lipsit de echivoc, *transcend* lumea aceasta. Sunt ca niște fisuri discrete ivite în țesătura compactă a lucrurilor lumii – fisuri prin care, dac-ai să fii cât de cât atent, ai să poți privi, cu siguranță, *dincolo*. Sunt, de altminteri, realități destul de palpabile, imediat reperabile și oricând la îndemână. Viața ta de zi cu zi dă întotdeauna peste ele, aproape că te „împiedici” în ele, într-atât de stăruitor ți se arată. – Atâta doar că ele nu se sfârșesc în ele însele, nu se epuizează pe sine, ci trimit mereu la *altceva*. Am acum în minte trei astfel de lucruri, dar e limpede că s-ar mai putea găsi și altele. Mă gândesc la *suferință*, la *moarte* și la *dorința înăscută de nemurire*.

Trăsătura cea mai însemnată a unor astfel de realități este evidența lor putere *simbolică*: un capăt al lor se vede *aici*, în lumea noastră „cea de toate zilele”, iar de celălalt capăt ești îndreptățit să crezi că se află *dincolo*; astfel de lucruri sunt ca niște *vehicule ale Absolutului*, a realității ultime ce binevoiește, printr-însele, a-și face apariția și a mai ține legătura cu viața noastră. Întâmpinându-le, ai mereu sentimentul izbitor că nu sunt ceva „din lumea asta”, ai intuiția unei *alterități* radicale. Te tulbură iremediabil, te urmăresc, te „locuiesc”, inculcându-ți până la urmă ideea că ceea ce avem noi la îndemână – lumea aceasta ce se vede și se aude nemijlocit – *nu e totul*. Că sunt altundeva lucruri esențiale, realități privilegiate ontologic pe care, stând aici, poți cel mult să le bănuiești. Iar calea bănuielii tale e tocmai cea

configurată de *suferință*, de *moarte* și de *dorința de nemurire*.

Fiind realități peste măsură de grave și de însemnate, ele nu puteau face decât obiectul celei mai grave și mai însemnate dintre toate preocupările oamenilor: *religia*. Religiei i-a fost dat dintotdeauna să gestioneze și să aibă în grijă aceste „realități fundamentale”; să le administreze cu măsură și să le *medieze* adecvat între Dumnezeu și bieții oameni; să-i apere pe aceștia de ele ori să-i ajute să le *digere* cum se cuvine; în sfârșit, religiei i-a fost dat să le transfigureze și să le împace: să facă suportabilă suferința și moartea proiectându-le deopotrivă în nesățioasa dorință de nemurire. Mai exact, *convertindu-le* pe amândouă în dorință de nemurire. – Acum, spuneți-mi: s-a putut da vreodată o sarcină mai grea?

Or, tocmai de aici – puterea și prestigiul dintotdeauna și de pretutindeni ale *sacerdotului* (șaman, profet, rabin, preot, pastor etc., etc.) – modalitatea încarnată, nemijlocită de a fi a religiei. Nu există – în imaginarul chinuit al veacurilor – figură mai venerabilă, mai adorată și mai tiranică pentru sufletul temător de durere și de moarte decât *cel de la altar*. Insului de la altar toate îi stau în putință, lui îi sunt deschise oricând cerurile, el deține cheile potrivite să deschidă toate nevăzutele împărății, lui îi sunt întotdeauna limpezi tainele cumplite ce chinuie și întunecă inima omului. El știe să „citească” acolo unde toți ceilalți doar se înspăimântă; el este cel ce pune o ordine, o „lege” în lumea aceasta pururea bântuită de diavoli și de spaime; el este cel ce pe toate le face pe potriva omului, a făpturii acesteia bolnave de

frica de moarte. Sacerdotul are puterea miraculoasă de a „direcționa“ angoasele, de a le potoli, de a le vrăji și exorciza, de a le prefăce pe toate în iubire înfocată: în năzuința de absolut. El are puterea de a îmblânzi aceste stihii: suferința și moartea, de a le face suportabile *dându-le un sens*. El e, oricând și pretutindeni, „doctorul sufletelor“, apărătorul și călăuza celor singuri și înspăimântați, a celor ce s-au trezit dintr-o dată că au a parcurge tot întunericul vieții. Pe drumul acesta anevoios, dificil până la absurd, pe traseul acesta de la *nicăieri* către *niciunde*, care e viața noastră, el *asistă* sufletul omului și-i dă mereu sentimentul neprețuit că se află chiar pe „drumul cel bun“.

În sfârșit, preotul (în sens larg) este cel ce trebuie să știe a spune: *suferința și moartea nu sunt nimic, nemurirea e totul*. Or, iarăși, există oare misiune mai neimaginat de grea și de apăsătoare? Pomeni-ați destin mai tiranic și mai neomenesc? Ce fel de oameni vor trebui să fie aceștia? Ce fel de fapte neasemuite, de ce aleasă obârșie? Poate oare cel născut din femeie să poarte în spate o astfel de povară?

*

Din toate cele de până aici urmează că felul curent de a fi al preotului trebuie să fie *sacrificiul complet de sine și martirajul*. Preotul trebuie să fie un profesionist neîntrecut al durerii, un maestru perfect al suferinței, un intim al morții. Firea lui să semene mult prea puțin cu a tuturor celorlalți. Căci, bucurându-se de un prestigiu atât de neobișnuit, înveșmântat în semnele demnității celei mai înalte,

el nu-și „întemeiază“ altundeva puterea decât tocmai în putința lui nemăsurată de a suferi, în deprinderea lui formidabilă de a sta în preajma morții. Familiaritatea cu durerea și cu moartea este – *trebuie să fie* – secretul cel mare al demnității lui preotești. – El trebuie să fie primul care să intre în cuptor, cel dintâi care să se arunce în groapa cu lei – tocmai el, cel căruia i-a fost dat să vorbească atâta despre *suferință* și despre *moarte*. În preajma unor esențe atât de fierbinți, lucrurile își pierd obișnuita separare, cuvintele și sensurile lor se amestecă între ele, intră unele în altele: discursul *despre* moarte devenind *moartea însăși*, pedagogia suferinței fiind chiar oasele zdrobite și ochii scoși. – Căci *suferința* și *moartea* nu pot să fie deloc, pentru sacerdot, „toposuri“, simple „teme“ de discuție, banale „probleme“ de abordat. Nicidecum, nici în ruptul capului (*la propriu*) – ci realități curente și esențiale ce i-au fost sortite anume lui spre administrare și împlânzire, spre asumare și întrupare. Iar în spațiul acestor realități fundamentale nu mai încap deloc logica noastră curentă, gândirea diurnă și clară, care cercetează, bănuiește, lămurește, argumentează, refuză sau născoceste teorii. Aici nu mai încap decât „logica“ suferinței și a morții, care nu se poate dovedi decât printr-un singur și suprem silogism: *propria-ți suferință și moarte*. Acesta e semnul inconfundabil al vieții în religie.

Iar aici nu e vorba nici măcar de niște *exemple* moralizatoare pe care, astfel, le-ar înfățișa cel „ales“ spre a fi multiplicat de mulțimea neinițiată și temătoare (deși lucrurile ar putea fi interpretate și ast-

fel). Pur și simplu, propria-ți suferință și moarte înseamnă situarea ta înăuntrul chestiunii, înseamnă funcționarea corectă, *cinstită* a misiunii tale. „Economia“ interioară a domeniului face ca aici toate lucrurile să se petreacă după un scenariu foarte *propriu* și *nemediat*: aici, a-ți „însuși cuvântul lui Dumnezeu“ nu mai e o vorbă frumoasă născocită de poeți, ci e descrierea, fidelă și rece, a unei stări de fapt („*Atunci am luat cartea din mâna îngerului și am mâncat-o; și era în gura mea dulce ca mierea, dar după ce am mâncat-o pântecele meu s-a amărât*“.) Cel ce vorbește despre suferință și moarte, cel ales să îmblânzească spaimele și să risipească angoasele, *n-o poate face* decât punându-se mai întâi pe sine în suferință și în moarte, *fiind* el însuși suferință și moarte, murind puțin câte puțin, spre a-și putea obține de aici *puterea* de a-i face și pe alții „să nu moară“. Iar asta, pentru bunul motiv că, în ordinea religiei, comunicarea nu se face prin învățare și dădăceală, ci printr-un fel de *iradiere*.

*

Drept urmare, e foarte greu de imaginat cum ar putea să existe o viață religioasă *reală* acolo unde a putut să apară o piesă de folclor de felul: „Fă ce spune popa, și nu ce face popa!“ Nu te poți gândi mult la această vorbă fără se te cuprindă numaidecât tristețea cea mai devastatoare. Căci așa ceva nu poate fi decât expresia cea mai limpede a preoției *percepută public* ca șarlatanie și scamatorie popească; preoția ca afacere, vorbărie și pierdere de vreme; iar preotul – ca papagal. Un

astfel de folclor nu este decât un alt nume pentru un cancer profund și necruțător, pentru o *disperare* mută ce nimicește viața unei lumi. A unei lumi bezmetice, în veșnică derivă, din care scapă numai cine poate: fiecare să se descurce cum găsește de cuviință, oricum de unul singur. Căci nu mai e nimeni care să se îndeletnicească aici cu profesiunea suferinței și a morții, aici nu mai e nimeni care să *iradieze* acel ceva din care ceilalți să-și ia viața și nemurirea. Aici se poate spune – așa, senin, spre auzul obștesc: „Ca să slujești biserica, trebuie să fii viu.“ (Așadar, nimic altceva decât o formă mai rafinată, cinic-eufemistică a suspomenitei piese de folclor.) Or, asta nu poate să traducă decât o ignoranță perfectă, transparentă în ceea ce privește toate „arcalele“ vieții religioase, o stare de desăvârșită *exterioritate* în raport cu funcționarea intimă a lucrurilor în chestiuni religioase. Acolo unde a putut să iasă o astfel de vorbă, dintr-o gură preotească, e limpede că „Duhul lui Dumnezeu“ n-a zăbovit niciodată prea mult. – Căci tocmai asta e toată problema: „Ca să slujești *cu adevărat* biserica, *trebuie* să mori“. Numai murind astfel lași *viața* să se nască în cei ce au *încredere* în tine, în cei temători de moarte și nevoitori de preot: „... *grăuntele de grâu, când cade pe pământ, dacă nu va muri, rămâne stinger: iar dacă va muri, aduce multă roadă*“. În ordinea adevărilor ultime, în ordinea suferinței și a morții, în ordinea misiunii și a poverii cumplite ce apasă pe umerii unui „lider religios“ – fie el patriarh, papă, rabin, orice-ar fi – „ca să slujești biserica, trebuie să fii viu“ nu se poate traduce decât prin: „trebuie să fii *viu cu orice*

preț,,. Iar spunându-ți asta, și mai adăugându-ți – abil-avocățește – celebrul verset despre „ce-i al cezarului“, nu vei face decât să te așezi, ca prostul, cu totul și cu totul *în afara* problemei, să te porți și tu ca un ins oarecare, bântuit de spaime, temător de suferință și de moarte, iepure fricos, biată faptură flămândă, înfrigurată și lașă (lăsând la o parte *impostura* inimaginabilă care e o astfel de „preoție“).

Iar atunci religia nu va rămâne decât un drog palid – curată leșie! – o sumă de vorbe de care nu ne mai amintim deloc ce înseamnă; o țesătură străvezie, o coajă subțire ce nu ne mai poate acoperi de mult spaimele, înfrigurarea, suferința și moartea.

Fără a mai spune că, în suflet, nu mai obișnuiește să poposească nici un început de *sens*.

*Rabi Naftali a spus cândva: „Când eram tânăr, am luat hotărârea să nu primesc niciodată funcția de rabin. Gândeam că rabinul este adesea nevoit să-i lingusească pe oameni și chiar să-i mintă, iar eu doream să fiu un om cinstit. Am vrut să mă fac meseriaș, ba chiar băieș. Când am îmbătrânit, am înțeles însă că și meșteșugarul este nevoit să-și mintă clienții. Stă în firea omului să mintă și să înșele. Mi-am zis atunci: dacă tot mi-e dat să fiu mincinos, cel puțin s-o fac în veșminte sfințite, pe care oamenii le cinstesc și le respectă“.*⁶

⁶Text transcris din cartea aceluiași H. Bloch, de la pagina 103. (C. B.)

20 august 19..

Omul totalitar – eroul acestui veac, figurantul acestui veac atât de ramolit și de puțin eroic – este omul care, în primul rând, *nu mai are răbdare*. – Gata, s-a săturat! Lui *îi ajunge!* Nu mai vrea, și gata! Nu mai vrea să ducă viața aceasta atât de împovăraătoare – *ce oboseală să trăiești!* – nu vrea să mai stea, să mai întârzie inutil într-o lume atât de relativă și de imperfectă cum e aceasta, nu mai suportă neclaritatea ei, căci i s-au istovit și ochii: nu vrea să mai vadă totul mereu îndoielnic, „ca prin ghicitură“, să se chiorască la nesfârșit către un *Omega* invizibil, improbabil, deșert, și care – e limpede – nu-i va aduce nici un folos. El ar vrea așa, o Apocalipsă mai la îndemână: *dacă s-ar putea*, una chiar astăzi după-amiază. Vrea să se convingă el însuși, cu ochii lui, să „pipăie“ și să țină în mână, ocrotitor, „sfârșitul istoriei“.

„Omul totalitar“ este, istoric, *un om obosit*. Vrea să se termine o dată cu „toată treaba asta“. Ceea ce s-ar putea chema „taina timpului“ lui nu mai are a-i spune nimic: el este, de aceea, *un om în retragere*. – Și asta nu e totul, căci nu e „un om în retragere“ ca oricare altul: ci unul dintre aceia care are certitudinea că – ce incredibilă coincidență! – o dată cu el se sfârșește, se pensionează și istoria însăși. Uite-așa: tocmai acum se desființează și compania! Dar ce *flatare* și cât de măgulitoare sunt rânduite toate – e ca și cum, încă de la începutul timpului, s-ar fi hotărât ca istoria să se sfârșească imediat ce-și „face“ el toți anii de pensie! – Gata!, nu mai e *nimic* de făcut acum, lucrurile

toate și-au împlinit menirea, s-au copt și, iată, tocmai stau să dea în pârg.

*

E tocmai timpul când *ideologii* i-au vestit „omului totalitar“ Adevărul, adevărul cel mare al *direcției* încotro merge istoria și toate treburile omenști. (*doar suntem la un pas – un singur pas – de perfecțiunea ultimă, de fericirea finală; ca niciodată înainte, lumea nu e mai aproape de absolutul ei; – haideți deci tovarăși, să dăm acest ultim și decisiv brânci lucrurilor, pentru ca perfecțiunea sfârșitului să ni se arate în toată splendoarea ei!*) Atâta doar, numai atâta – și îi va fi fost prea îndeajuns „omului totalitar“ pentru a se lasă cuprins, cu toată oboseala sa, de cea mai nemaipomenită *febrilitate istorică* din câte va fi pățimit omul vreodată: o adevărată „vară indiană“ transpusă exhibiționist la scară planetară; un bâlci monstruos după consumarea căruia s-a putut constata că lumii i se conferise un cu totul alt chip decât va fi purtat ea oricând înainte.

Or, stătea în firea „omului pre-totalitar“ să *suporte* lumea aceasta *așa cum este*. Să alunece, somnolent, printr-însa, să se adapteze întrucâtva la rigorile ei și, până la urmă, chiar s-o și iubească – așa proastă cum era. El o socotea întotdeauna mai curând un fel de „casă de vacanță“, lăcaș provizoriu, rezidență temporară – loc pe care trebuie, ce-i drept, să-l mai deretici câte puțin, dar pe care nu te poți apuca, nicidecum, să-l schimbi din temelii. – La plecare, trăgea discret ușa

lumii acesteia după dânsul, tot timpul purtându-se ca și cum voia s-o tulbure cât mai puțin cu puțință, prin scurtul și inofensivul său popas într-însa; era ca și cum el, sfârșindu-se, ar fi făcut-o printr-un murmur fâstâcit și infinit-îndatorat de genul: „Scuzați, vă rog, deranjul!“.

Dar... dar a trecut vremea aceea. Lucrurile își ies acum năvalnic din matcă și omul – tot mai nevrotic-nemulțumit de ele – s-a hotărât, în sfârșit, să le îndrepte către perfecțiunea, către soluția lor „finală“. De la ideologi el auzise că lumea aceasta poate fi făcută să fie *perfectă*, ba chiar că într-o bună zi ea e sortită să rămână încremenită într-o desăvârșire pururea inalterabilă. – De ce, atunci, să nu faci ceea ce e de făcut pentru ca să fii și tu *părtaș* la această perfecțiune, să fii co-perfect cu dânsa? Căci totul e neverosimil de simplu (*sigur că da: întotdeauna în liniștea, în istovirea apusurilor, toate sunt neverosimil de simple*), totul se reduce la acest adevăr geometric: lumea, în esența ei, *e bună*, răul nu e decât pe ici pe colo, răul e local și – mai cu seamă – e foarte lesne *localizabil*. Pentru „omul totalitar“, răul nu mai e acel ceva teribil de dificil, difuz, neștiut, alunecos, semănat adânc în lume; răul nu mai e acum *firesc și esențial*. – Nimic din toate acestea. Răul ține pentru el doar de coaja subțire și nedemnă a lucrurilor: e doar *o chestiune de cosmetică*. – Asta a și făcut din omul totalitar un reputat specialist în toate problemele răului, un neîntrecut profesionist al detectării și vânării răului, oriunde s-ar fi pitit acesta: răul e burghezul, răul e capitalul, răul e contrarevoluționarul, răul e evreul, răul e rasa inferioară – înlăturați toate acestea și, pur și simplu, a doua zi vă

veți trezi în cea mai perfectă dintre lumile perfecte. Adunați undeva toate acestea și dați-le iute foc: din tulburarea acestui fum se va isca – limpede și neverosimil – cel mai întreg, cel mai cristalin dintre paradisurile locuibile de către om. Atunci – *urmează logic* – răul va înceta să mai ființeze, atunci nu vor mai fi clase, exploatatori, rase inferioare și comploturi masonice, sabotaje perfide, protocoale criminale și ticăloase otrăviri de fântâni. Prin urmare – *iarăși urmează logic* – în absența răului, lumea aceasta va înceta să mai fie una relativă și „neclară”, istoria va fi și ajuns atunci la capătul, la împlinirea ei finală, iar picioarele noastre – picioarele noastre vor călca numai „ținuturi de verdeață”. Or, atunci, noi – bravii de noi! – cine alții vom fi decât *împlinitorii* providențiali ai istoriei?

Și din prea-plinul înălțării noastre, când totul nu va mai fi decât o sărbătoare și o pașnică voroavă, nu ne vom refuza atunci deliciul bine-meritat de a le râde în față sărmanilor proști ai vremurilor trecute, tuturor acelor smiorcăiți ce s-au tot crezut „sub vremi”: ce se vor vădi a fi, atunci, toți aceștia dacă nu robi irevocabili și lași ai istoriei, șerbi pe vecie ai lumii relative? Or, „omul totalitar” care suntem, devenit atunci „om nou” – om paradisiac – va fi, cum se spune, cetățeanul unui „nou pământ și al unui cer nou”, ca unul ce a demolat pentru vecie edificiul lumii vechi. – *Gândiți-vă numai*: absolutul va coborî atunci printre noi și, *locuindu-ne*, va începe așa, firesc, să umble pe stradă. Atunci veți sta – binecuvântaților! – veți sta toată ziua cu burta la soare și cu paiul între dinți: ba vă veți gâdila apatic între degetele

de la picioare, ba veți vâna alene, ba veți fi – din prea-plinul divinei plictiseli – neîntrecuți artiști – toate după pofta inimii voastre. Căci totul va fi bine atunci, și orice nefrumusețe sau vrăjmașă nepotrivire se va fi topit de mult în „armonia finală“.

Doamne, și cât de simplu a fost totul? Nu aveam *rețeta*, nu știam cum să aflăm poarta prin care să scăpăm o dată din balamucul, din infernul lumii relative. Nu veniseră încă ei, *ideologii*, să ne spună vorbele lor magice, să ne arate – așa, negru pe alb – cum stau lucrurile în istorie, cât de *rațională*, cât de realistă și de matematic-exactă e posibilitatea de a arunca într-o zi tot urâtul lumii celei vechi, tot răul ei în „lada de gunoi a istoriei“, și de a păstra din ea numai ceea ce-și vădește perfecțiunea. Și – nu puțin lucru – de a ne uita atunci drept în proprii noștri ochi: sărbătoresc prilej de a afla despre noi înșine cum că suntem eroici, dumnezeiești și sublimi, întru totul demni de a locui în cele mai alese odăi ale cetății cerești. Nu ni se lămurise – în întunericul de până atunci – nu ni se arătase *sensul* adevărat și incredibil al „mersului istoric“.

Or, asta a fost totul! Vorba lor ne-a mers drept la inimă, ne-a pătruns imediat în suflete ca o adevărată, ca *adevărata* Evanghelie. Căci – o dată ce ai sensul, *legea sub care stă istoria* – totul devine limpede, totul se deschide și poate fi citit ca într-o carte. Nimic nu mai este acum enigmatic, oglindă întunecată, ci dintr-o dată totul s-a făcut transparent, toate ni s-au vădit în adevărul lor ultim. *Aceasta* este lumea noastră, și nicidecum alta. Nu-ți mai rămâne – dacă poțestești

– decât să pui și tu puțin umărul și să-i asisti, pedagogic, săvârșirea: la ce bun rătăcirea, la ce bun să mai umble omul așa, bezmetic prin necunoscutul timpului, de vreme ce tu știi prea bine *unde* anume trebuie el, finalmente, să ajungă? Și de ce nu l-ai lumina și pe el cu adevărul tău, dacă oricum altul nu e? Căci tu, ca om nou și „totalitar“ ce te afli, ai mereu în fața ochilor – poate mai viu încă decât chipul propriilor copii – ai înfățișarea *sosirii finale*, icoana apoteoticeii noastre ieșiri de sub odioasa tiranie a istoriei și a intrării în suava împărăție – fără de clase, fără de rase – a post-istoriei. O astfel de icoană e tocmai ceea ce-ți umple ție viața, toate zilele și nopțile tale, cea care îți mișcă brațul revoluționar și cea care te face să cuvântezi atât de elocvent. O astfel de icoană: fantasmă nemaiîntâlnită care mută peste noapte munții și toată istoria din loc.

Iar acolo, în „pământul făgăduinței“, în „locuri de verdeată“, în locuri minunate, unde o vom ține tot într-o chermeză și-un bairam, ne vom îndestula pururea „după nevoi“ și niciodată „după muncă“, ne vom binecuvânta condiția zeiască și „societatea fără clase“ – totul va fi atât de plăcut căci ne vom afla numai printre cei asemenea nouă, făpturi superioare, multilaterale, ori printre „superbe bestii blonde“. Nu va mai fi nici istorie atunci, nici timp, nici moarte, ci vom rămâne proiectați *in aeternis* pe cerul celei mai raționale perfecțiuni. Grație rațiunii și harului ideologilor, vom fi ajuns în sfârșit la liman, vom fi lăsat în urmă toată întinarea și toată durerea lui *a fi în istorie*, savurându-ne acum noua, cereasca condiție. – Printre

râgâituri, sughițuri și sarmale, aruncând cu bani în lăutari ori ciupind strengărește de fund zeițele din preajmă, vom sărbători regește marea sărbătoare; vărsând – superstițioși și cocheti – puțin din prisosul pocalului de ambrozie, vom binecuvânta astfel „disparația statului” – felul nostru de odinioară de a fi în istorie. – *Și ce frumusețe în toate! Ce mare destin!*

E cum nu se poate mai limpede, nici cel mai puțin simțitor dintre oameni nu poate să nu se înduioșeze în fața unei astfel de icoane.

*

Așa se face că, atâta vreme cât *statul totalitar* nu e înțeles ca o tentativă parodică, ca o încercare cu fruntea în țărână și cu înjurătura printre dinți de a *înfăptui* paradisul lui Dumnezeu pe pământul oamenilor, atunci el – statul acesta – nu mai are nici un înțeles serios. Rămâne doar un cuvânt anemic, fără pic de viață, o vorbă goală – în stare, ce-i drept, să dea de mâncare și multă importanță generațiilor de savanți politologi, dar atâta și nimic altceva.

*

Este evident, apoi – și nu e deloc mare scofală să ajungi la o concluzie ca aceasta – că în cazul „omului totalitar” nu se mai pune deloc problema credinței sau a necredinței în Dumnezeu, ci aceea – mult mai rafinată și mai îndrăzneată – a *încrederii* sau *neîncrederii*

în Dumnezeu. Modalitatea – fie și implicită – de a se raporta la Cer a „omului totalitar“ nu mai e aceea a credinței clasice, umile și timide, ci ea este mai curând una *partenerială*, și are în centru ideile de „credit“ (credibilitate) și de „lipsă de credit“ (non-credibilitate), de care se poate bucura Dumnezeu în raport cu lumea pe care, cândva, ar fi creat-o. Și toată tristețea acestei concluzii vine de acolo de unde găsești că – conștient sau nu – „omul totalitar“ *nu mai are încredere* în Dumnezeu, în *putința* lui de a-și mai conduce lumea – istoria – până la capăt. – De a-și încheia lucrarea. Cum s-ar spune, „omul totalitar“ l-a luat la bani mărunți pe Dumnezeu și *l-a găsit insolubil*. Cine mai e acesta – un Dumnezeu fără providență și fără sceptru, fără capital semnificativ și fără cotații bune? „Omul totalitar“ constată, cu un oarece – pervers și ticălos – sentiment de *ușurare*, că el, pur și simplu, nu mai poate avea încredere că Dumnezeu își va mai putea realiza „planurile lui finale“ pe acest pământ, că se va mai putea ține de promisiunile făcute: o fi ațipit, săracu’ – mai moțâie și el.

Iar atunci, el se apropie pe nesimțite, se uită prevăzător în jur și – cine ar fi crezut? –...îi trage lui Dumnezeu lumea de sub picioare, i-o șterpelește cu artă – chipurile, ca să i-o ducă el însuși la bun sfârșit, lăsându-l pe acela „să mai doarmă puțin“. (*știți bine doar – așa obișnuiesc și copiii să facă cu părinții lor: se apucă vitejește de câte o treabă a acestora, doar-doar îi vor înduioșa și le vor smulge un zâmbet și o exclamație admirativă*) Or, se vede prea bine că, la rigoare, „omul totalitar“ – singur, plictisit, neconsolat, dar și cu apucături vădite de

bufon – *vrea* cumva *să-l surprindă pe Dumnezeu*. Să-i smulgă o clipă de *uluială* bunului Dumnezeu, atrăgându-și – măcar așa – divina atenție asupra-și. El vrea, cum s-ar zice, să-i sfârșească treaba în locul lui – așa încât, la trezire, să se poată fuduli cu, iată, ce a știut el să facă.

(Mai încolo nu știu, zău, ce se mai întâmplă. Căci cine mi-a spus mie povestea aceasta a schimbat vorba în acest punct, și apoi n-a mai vrut să revină. Creadă fiecare ce o vrea, dar prea multe posibilități nu sunt: fie că omul scapă – căscatul de el! – scapă lumea din mâini de o spulberă, o face toată numai țandări, fie că... fie că Dumnezeu nu mai catadicsește să se trezească și acela nu mai are pe cine surprinde.

Cum se zice: rămâne *de văzut*.)

– Și totuși, mi se pare că – fie și inconștient – tindeți spre mai mult decât atâta, decât să vă „ciupiți“ pentru a vă demonstra că sunteți treaz. Mi se pare că vă străduiți și să-l convingeți, să-l câștigați cumva pe celălalt pentru ideea, pentru „versiunea“ dumneavoastră (sau cel puțin așa reiese din folosirea unei anumite „retorici“ în aceste texte).

– Se poate spune și așa.

– Nu vă înțeleg! Cum adică... „se poate spune și așa“? Eu am crezut că – chiar – vreți să stați de vorbă cu mine. Ne putem opri aici, dacă sunteți obosit ori dacă nu vă convine discuția, o putem amâna pe altă dată.

– Se poate spune și așa! (Izbucnește singur în hohote.) Da, întocmai, te rog să mă crezi: se poate spune și așa, se poate spune și altfel, se poate spune oricum. Iar tocmai aici se află toată tragedia! Căci este ceva extraordinar de trist în orice „spunere“ sau „scriere“ ce iese din gura sau din mâinile omului. Ceva care mă amărăște atât de tare, încât îmi vine câteodată să-mi impun un fel de „jurământ al tăcerii“. Dacă n-o fac, e doar pentru că mă simt prea slab pentru asta.

Căci ce înseamnă oare, până la urmă, „a spune ceva”? Nu înseamnă că spusa aceasta a mea – tocmai fiindcă, drăguța de ea, e *a mea*! – conține întotdeauna o anumită afirmare implicită de autoritate, o „poziție de putere”: putere a mea asupra celorlalți? Asupra *tuturor* celorlalți? „A voi să spui ceva” nu înseamnă oare, în subtext: „Gata, faceți liniște și ascultați-mă cu toată luarea aminte! Vă voi spune acum ceva cu adevărat însemnat. Ascultați-mă deci cu multă atenție, pentru că doar eu sunt cel ce, în sfârșit, vă va spune *Adevărul*”? Atunci când „eu” deschid gura ca să-mi rostesc ideea, mai las oare pe undeva, prin această lume, vreun locșor și pentru *eventuala spusă a altuia*? Gândește-te bine și răspunde-mi sincer! Cuvintele tale – devenite, parcă, ceva distinct de tine, „obiectivate”, cum se spune – oare nu vor ele să se întindă și iar să se întindă până ce acoperă tot cuprinsul lumii? Mai poate rămâne oare ceva neatins de puterea lor? Spune oare cineva ceva cu gândul că „s-ar putea” doar ca lucrurile să stea astfel, și că – în mod *sincer* – își „dă și el cu părerea”?

Nu, nici vorbă! Și ar fi bine să reții lucrul ăsta! Vorbirea oamenilor e doar un *joc de putere*, o blestemată arenă înfierbântată, un război din care, cum se spune, „iese cel mai tare”. *Asta* e legea lumii – lucrul acesta se petrece pretutindeni, din parlamente și cancelarii, din tribunale și

școli până în cârciuma cea mai puturoasă. Cel mai tare „ia“ cuvântul (îl ia de sub nasul celor mai slabi, firește), „combate“ temeinic în stânga și-n dreapta și, tot vorbind el așa, se „impune“ până la urmă asupra celorlalți. În vorbirea aceea înfierbântată a lui, el devine – într-un fel – însuși demiurgul ce face lucrurile spunându-le, spusa lui e „puternică“, „tare“, spusa lui e adevărul însuși care „lovește“ aprig în jur și care devine *și* adevărul celorlalți. Spunând – chiar așa, în clipa spunerii –, el pune lumea în ordine, o „guvernează“, așezând-o definitiv în albia adevărului ei. Or, nu poate exista decât un *singur* adevăr. Și acela, evident, nu poate fi decât adevărul *meu*. Așa e făcut omul ăsta: cuvântul (*lui*) să fie la început. (La început, la mijloc și la sfârșit.)

Tocmai de aceea, „se poate spune și așa“ vrea să însemne că *nu vreau* – uite-așa, nu mai vreau – să mai „împărățesc“ lumea prin cuvintele mele. Îți mărturisesc că am cam oboșit de atâta demiurgie.

22 august 19..

„Omul nu poate cunoaște nici ceea ce știe, nici ceea ce nu știe. Nu poate cunoaște ceea ce știe, fiindcă, știind, n-are nici o nevoie să cunoască ceea ce știe deja; și nu poate cunoaște ceea ce nu știe, întrucât nu știe ce anume să cunoască.“ – Câtă înțelepciune travestită, și câtă amănunțită adâncime într-o frază ca aceasta! Ce spirite înalte și cât de dumnezeiește-liberi trebuie să fi fost acei inși care-au știut să-și crucifice mintea între astfel de vorbe! Căci – contrar celor mai înverșunate și mai resentimentare prejudecăți – *sofistica* nu e o gândire bolnavă, o gândire proastă și precară – și cu atât mai puțin o gândire vicioasă – ci e, cu siguranță, una dintre cele mai înalte forme ale libertății spiritului, întruchiparea celei mai pure și mai frumoase eliberări din strânsoarea nevoilor și umilirilor vieții. Nu este deloc o simplă „abateră de la regulă“, ori o „sfidare a normei“, ori orice altceva de felul acesta; sofistica este acel gest intelectual care dovedește – histrionic și adânc expresiv – că regula, norma logică nu înseamnă decât un anumit tip de *aservire* a spiritului față de fatalitatea existenței și a rigorilor gândirii practice – firav epifenomen intelectual al instinctului de conservare. Veștejind cu multă – și rafinată – artă trista seriozitate a normei, sofistica este, totodată, și cea care deschide spiritul către *altceva*–ul său. Către un spațiu al libertății, al cutezanței și *creației*; către ceea ce este *în afara* sa, către ceea ce îl mărginește și îl neagă – cuprinzându-l. Este locul unde 2+2 nu mai fac 4, și unde nimeni nu vrea să mai știe nimic de meschinăriile logicii aristotelice; sofis-

tica îi arată fără jenă limba lui 2+2 fac 4 și-i râde voioasă în nas oricărui Aristotel cârcotaș. Aici spiritul a uitat de toate socotelile și grijile fratelui-porc și jubilează fericit – celebrându-și somptuos-ludic libertatea. – Sofistica înseamnă, astfel, acea încercare de *transgresare* asumată, senină a *habitudinilor* înăuntrul cărora crește și se dezvoltă viața – spre ceva ce nu mai este „viață curentă” și unde nu mai operează constrângerile și regulile ei. Iar acest lucru – împotrivirea în fața vieții și efortul depășirii meschinărilor ei – îi conferă numaidecât sofisticii o aură profundă, de natură ascetică și tragică.

„– Și totuși”, veți spune, „logica aristotelică...” – Ei, și: *logica aristotelică – mare scofală!* O propensiune cu totul particulară spre cele mai năzdrăvane platitudini – ridicată la nivel de principiu metodologic. Căci e un lucru cum nu se poate mai vădit: este infinit mai greu și mai bărbătește să *faci* un sofism decât să-l *desfaci*. Nu e nimic semnificativ și cutezător în a dărâma nu știu ce sofism, e chiar ceva îngust-amărât-meșteșugăresc (ca să nu mai vorbim de *invidia* nemăsurată ce-l roade pe cârpaciul cu pricina) – dar câtă artă și cuget liber vădește acela ce a construit sofismul! Orice Aristotel îți vine, își pune simandicos ochelarii pe nas – se mai și uită la tine sclifosit, foarte de sus – și-ți desface pedant-scolărește frumusețe de sofism. Toată *fericirea* lui este să-ți arate – așa, mărunț ca un contabil – unde anume a stat șmecheria, care e „cheia trucului” – dar, mai cu seamă, să *se arate pe sine* mereu priceput și atent, „vigilent” și vajnic vânător. (Citiți, rogu-vă, „Respingerile sofistice” și vă veți convinge

de asta încă de la primele pagini!) Ce să mai, e limpede: cel ce *desface* sofismul face parte din acel gen foarte special de oameni pe care „nu-i duci cu una, cu două“. – *Ei, și!?* Rămână cu asta! Asta să le fie toată fericirea – mierea și deplinul vieții lor.

Dar, de partea cealaltă, câtă libertate de spirit și ce nemărginită îndrăzneală – ce sfântă nepăsare față de tot „ce spune lumea“, față de toate întocmirile meschine ale firii, față de „calea bine bătută“ a gândirii „logic corecte“ – ce titanism la cel ce *face* sofismul! Iată, bunăoară, acest fragment din *Euthydemos*–ul lui Platon:

„Ascultă, *Ctesippos*, a spus *Dionysodoros*, ai să te învoiești de îndată că lucrurile stau așa, dacă îmi răspunzi. Spune-mi, ai un câine? – Am, și încă unul foarte rău. – Are căței? – Are; și ei la fel de răi. – Așadar câinele le este tată? – L-am văzut cu ochii mei încălecând cățeaua. – Buun! Și câinele e-al tău, nu? – Al meu. – Așadar, de vreme ce este tată și este al tău, înseamnă că acest câine este tatăl tău și tu ești frate cu căței?!”

Și *Dionysodoros*, ca să nu apuce *Ctesippos* vorba, se grăbi iar să spună: „Încă o vorbuliță aș vrea să aud: îți bați câinele? Și *Ctesippos*, râzând: „Îl bat, pe zei! Că pe tine nu pot să te bat. – Îți bați deci propriul tată?“

*

Gândirea „logic corectă“ – dușmanul de moarte al sofisticii – este acea gândire care cântărește și măsoară, care trudește și „pune deo-parte“, care asudă și caută mereu „la ziua de mâine“; este gândirea

eficientă și verificată a insului ce vrea să se conserve, să prospere, să nu piardă nimic în ordinea lucrurilor, ci – dimpotrivă – să câștige cât mai mult, să sporească lumea din jur și să se sporească pe sine. Gândirea „logic corectă” este – lucru cât se poate de clar – operă susținută în slujba fratelui-porc. Ea este „rațiune”, facultatea de a împărți totul cu cumpătare pentru a ne mai rămâne ceva „și pentru ziua de mâine” – altfel spus, capacitatea de a face „rații” în vederea unei cât mai îndelungate supraviețuiri.

Gândirea „logic corectă” apare imediat acolo unde cineva vrea să vândă, iar altul să cumpere. E primul lucru ce se ivește în astfel de ocazii, așa încât e un lucru de bun simț să legi „știința logicii” – cu principiile, axiomele și regulile ei – de zornăitul arginților în curs de numărare, mai curând decât de nu știu ce obârșie înaltă, mitologii simandicoase și personaje mondene din Olimp. – Dar ce spun eu? Logica nici *nu putea* să apară altfel decât mirosind izbitor a pește, ca una născută la o nație de marinari; și răsunând așa, metalic-argintiu, ca una ce a început „să se rostească” printre monezi, cântare, târgoveți, avocați și cămătari. Nu poți agonisi, nu poți prospera și nu poți „rămâne pe piață” decât folosindu-te de o gândire „logic corectă”. Mai presus de toate, o astfel de gândire nu-și poate permite, în ruptul capului, *acte gratuite* – sublimități din acelea jucăușe și nemotivate. Mai mult încă, chiar și atunci când pare generoasă și risipitoare, fără de griji și pusă pe șotii – mai ales atunci să nu vă bazați deloc pe ea, căci „își are ea socotelile ei”! În genere, orice licență – față de

adevărata sa misiune –, ce și-ar permite-o gândirea „logic corectă“, i-ar putea fi oricând de-a dreptul fatală.

Or, asta face ca ea să fie, încă din prima zi de viață, o *gândire în genunchi*, o gândire flămândă și veșnic umilită. – Cu văditele ei apucături de slugă, gândirea „logic corectă“ nu dă seamă decât de *încarcerarea* și de nevolnicia spiritului, de încătușarea lui atât de umilitoare lângă „boțul de humă“. Or, sunt unele semne că insul ar vrea totuși de la viață ceva mai mult decât atâta.

Gândirea „logic corectă“ încarcerează spiritul mai cu seamă pentru că este *unilaterală* și *teleologic* condusă. Este o gândire *în lumină*: gândirea orelor zilei, a condiției noastre solare, prinsă în contururi limpezi, clare și neproblematică. Ea face lucrurile ce-i cad în mână mai simple și mai ușor de negociat, mai puțin grave și mai dispuse la convertibilitate. Dar pentru aceasta, gândirea „logic corectă“ – vândută cum e supraviețuirii și agoniselii – este nevoită să rămână pururea *superficială*, să nu aibă deloc a se împiedica, a se încurca în ecoul mai adânc și mai întunecat al lucrurilor. Tocmai de aceea, ea uită – de fapt, trebuie să uite – de „tainele nopții“, de tot coșmarul, de multele spaime și tenebre din care e plămădită, cu prisosință, condiția noastră.

Sofistica abia – transparentă, sinceră, disperată – este cea care te învață *orbecăirea*: con-substanțială naturii noastre, ea este cea care, printr-un sofism sau altul, te pune în situația – profund semnificativă – a lui *nu știu încotro s-o apuc*. Sofistica ne ridică în conștiință *starea*

de criză și de aporie care e felul nostru curent – deși mascat – de a fi în lume; creatoare perpetuă de „situații fără ieșire“, ea este cea care-i prilejuiește spiritului epifania nopții, locul precis unde el se sfârșește și unde începe altceva; prin înghețul care i-l induce spontan minții, ea este cea care anunță aluziv frivolitatea vieții și iminența teribilă a morții. Or, astfel, ea este tocmai cea care ne ajută să ne dobândim *onestitatea și sinceritatea cu noi înșine*. Căci, îngemănându-se cu lumina gândirii „logic corecte“, în noi există adânc instalată și *noaptea* – și non-inteligibilitatea, și zonele tenebroase, și cel puțin o mie de alte lucruri tulburi. Și tocmai noaptea aceasta, ivită din neînțelesul și obscuritatea câte unui sofism, este cea care ne face să ne presimțim *altceva*–ul; în economia ființei noastre, noaptea are funcții neînchipuit de însemnate: abia noaptea ne întâlnim cu *moartea*, cu *neantul* și cu *Dumnezeu*. Așadar, cu categoriile noastre fundamentale.

*

Sofistica e, de aceea, o *gândire cinstită*: ea dă pe față, *vădește* fără nici o falsă pudoare întreg scandalul și tot adevărul condiției noastre. Contrar atâtor frivole prejudecăți, ființa sofistului e cum nu se poate mai *tristă* și mai *tragică*: printr-o stilistică vădit histrionică, auto-ironică la culme și superior-parodică, sofistul indică, pune degetul pe *limita* ultimă a cugetului nostru; sofistul este cel care – într-un chip violent și *exemplar* – se dă cu capul de marginile încremenite pe vecie ale condiției noastre. (*Și – atenție! – cine altul decât el este acela*

ce-și sparge astfel țeasta? Nu știu cum se face, dar pe ilustrații săi demascatori îi vedem întotdeauna întregi și prosperi.) El arată lumii că aporia e semănată adânc în firea rațiunii noastre: nu poți ocoli lucrul acesta, la asta revine iarăși și iarăși toată istoria gândirii, de la Zenon din Elea la Immanuel Kant, sau cine mai doriți dumneavoastră. Asumându-și această funcție extrem de ingrată, sofistul nu face, în fond, decât să repete adevărul acesta nesfârșit de dureros: gândirea, gândirea diurnă și „logic corectă“, nu-i este omului câtuși de puțin suficientă – *altceva* îl salvează până la urmă pe ins.

Dar ce mare *artist*, ce adânc cunoscător și strălucit manipulator de suflete este întotdeauna sofistul: „Omul nu poate cunoaște nici ceea ce știe, nici ceea ce nu știe. Nu poate cunoaște ceea ce știe, fiindcă, știind, nu are nici o nevoie să cunoască ceea ce știe deja; și nu poate cunoaște ceea ce nu știe, întrucât nu știe ce anume să cunoască.“ – Îți „stă mintea-n loc“, nu altceva. Spiritul ți se răvășește, se tulbură și înghite umilința. E ceva întunecat aici, ceva tulbure și amenințător. E *ceva care îți scapă*, care te intrigă adânc și te ține, dureros, în șah. Ființa ta se *alarmează* toată și geme, se înfrigurează și se trezește locuită de presimțiri nedesluite, întocmai ca atunci când aude o „monstruozitate logică“ de genul: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit“. (Ori vreo altă năzbâtie, de felul: „Pesemne c-a și venit, de n-a mai venit“.) Ei bine, tocmai aici e toată „iscusița viclesugului“ sofist, tocmai asta vrea și de fapt sofistul: cu măiestria artei lui, să te facă *să-ți stea mintea-n loc*, să te năucească de tot, să te arunce fără cruțare în

perplexitate și agonie. – Căci nu e lucru mai sănătos, mai igienic și mai reconfortant pentru un spirit decât să încerce perplexitatea, să-și vadă lămurit marginile spre a și le putea frânge mai apoi. *Pe scurt, să se lase pe sine în urmă.*

*

Și, atunci, oare cum altfel decât ca expresie a celei mai cumplite tristeți, a celei mai negre melancolii poate fi înțeleasă vorba aceasta a lui Gorgias – cel mai tulburător dintre sofști: „*Nu există nimic*. Dacă (prin nu știu ce minune) ar exista totuși ceva, atunci acest ceva nu ar putea fi (câtuși de puțin) cunoscut. Și dacă totuși (presupunând prin absurd) ar putea fi cunoscut, atunci nu ar putea fi (nicidecum) comunicat.“ Dar ce altceva e aceasta decât teologie pură, abis dumnezeiesc strecurat pe nesimțite în mintea strâmtă a omului?

(Rabi Ahron a fost întrebat odată ce anume a învățat de la învățătorul său, Marele Maghid. „Nimic“, a răspuns el.

La insistențele oamenilor, el a adăugat: „Nimicul l-am învățat. Sensul nimicului l-am învățat. Am învățat că nu sunt nimic și că totuși exist“. – Oh! Dar nu, nu – nu vă neliniștiți degeaba: aceasta nu este deloc vreo altă pildă filosoficească, ci doar o scurtă povestire hasidică de-a lui Rabi Martin Buber!)

revista respiro

Pagina de titlu

Pagina 131 din 232

Înapoi

Întregul ecran

Închide

leșire

*

În sfârșit, oricât de îndrăzneț-păcătoasă ar fi întrebarea, nu te poți stăpâni să nu ți-o pui: ce-o tot face Dumnezeu acolo, în sfânta lui singurătate?

Răspunsul ce-ți vine nu poate fi, după toate acestea, decât unul singur, unul de felul acesta: *face sofisme*.

Rudolf Hoess, comandantul de la Auschwitz, se descrie pe sine ca fiind „obsedat de munca lui” – uitând să precizeze în aceeași frază că munca lui constă în a ucide la scară industrială. „Mă dăruisem cu trup și suflet îndeplinirii misiunii mele” continuă el. „Nu mă gândeam decât la munca mea, lăsând pe ultimul plan orice sentiment uman”: vedem, așadar, că cele două afirmații pot ajunge să se opună. Astfel încât soția lui îl dojenește: „Nu te mai gândi la serviciul tău, mai gândește-te și la noi!”. Mai puțină demnitate de acest gen ar fi fost desigur preferabilă, din punctul de vedere al „fericirii viitoare a omenirii”! Același lucru se poate spune și despre Stangl, comandant de la Sobibor și Treblinka: treizeci de ani mai târziu, foștii deținuți își amintesc încă de „plăcerea evidentă pe care i-o procura munca lui”. El însuși, răspunzând la o întrebare, își asumă această atitudine de demnitate: „Tot ce făceam din proprie voință... trebuia să fac cât mai bine cu putință. Așa sunt eu.” Fiul unui alt gardian din lagăr constată: „Tatăl meu... a abordat probabil munca lui de la Treblinka cu aceeași conștiinciozitate cu care-și făcea meseria de dulgher acasă; era principala sa calitate de meseriaș”.⁷

⁷Din cartea aceluiași Tzvetan Todorov, de la paginile 67–68. (C. B.)

28 august 19..

„Blânzii țărani ruși crucificau ofițerii albi, le spărgeau burta și îi gâdilau pe mațe ca să audă cum mor în hohote de râs. Toți râdeau. Și crucificații și crucificatorii. În 1956, țăranii unguri jupuiau responsabilii de partid, iar muncitorii de la Győr le smulgeau gâttelele cu cleștele“ – Iată, în cea mai bună dintre lumile posibile, cum se face, cum se vedește *dreptatea istorică* – cum, discret și umil, se naște „progresul“ și „mai binele“ în laboratoarele istoriei!

– Dar trebuie să știți că asta încă nu e totul. Nu, căci nu numai Dreptatea și Binele se bucură de această maieutică subtilă, casapo-anatomică. Tot astfel se naște și o altă valoare sacră a clasicității: *Adevărul*. Or, aici rafinamentele sunt însutite. Felurimea și clasificarea lor te copleșește, iar simpla lor înșiruire n-ar încapa într-un singur mare volum. Nu există încă pe lumea aceasta vreo măsură – afară poate doar de năvala haină a morții – care să oprească, care să mărginească cumva nemărginitele capacități ale corpului omenesc, ale „boțului de humă“, de a produce, de a *secreta* – aproape fiziologic – adevărul. Unghiile smulse cu cleștele de cuie, ochii scoși cu andrea-ua, oasele zdrobite cu încetinitorul, genunchii zdrobiți, pielea jupuită pe îndelete, șocurile electrice, bătaia la tălpi, compania șobolanilor, a șerpilor, a gândacilor, a bătașilor profesioniști – iată tot atâtea (doar câteva) veritabile „locuri de naștere“, izvoare miraculoase din care se ivește – *quasi ex nihilo* – adevărul. Căci adevărul – adevărul care într-adevăr ne interesează – nu e câtuși de puțin „adevărul metafizic“, cel

de dinainte de facerea lumii, cel ce sălășluiește – solemn și mucegăit – undeva în absolutul Cerului sau în cărțile metafizicienilor, ci e tocmai acela ce se ivește – așa, sonor și aburind – din gâtleele și din mațele gădilale ale unor muritori ce tocmai au încăput pe mâna unora dintre semenii lor. – Acesta e *adevărul de care au oamenii nevoie* – singurul cu adevărat interesant și omenesc semnificativ.

Cel puțin așa reiese din nevoia ce-o resimt aproape întotdeauna oamenii și comunitățile, în constituirea istoriei, de a li se *confirma* ceea ce întâmplă să creadă ei la un moment dat că este adevărul, de a obține – „cu orice preț“, nu-i așa – *recunoașterea* adevărului „lor“ din partea celorlalți. Acesta abia e *socotit* adevărul adevărat, tocmai acesta obținut – atunci când intră și puterea în joc – pe calea regală a vivisechiei, printre gemete și horcăituri, printre lacrimi, blesteme și apostazii. Iar ceea ce tocmai se petrece acolo (– *oh!, nu, nu vă înșelați deloc!, vedeți bine: chiar acolo printre acești clești, reflectoare, cazane, frânghii, curele, scripete, ace și cuțite* –) e unul dintre evenimentele capitale în devenirea lucrurilor omenesci: acolo are loc alchimia secretă a adevărului, procesul laborios, complicat și ocult, ce *face cu puțință* ca *veritas* să se cristalizeze pe îndelete și apoi, strălucitor, să se ivească în lume. În afara acestei faze esoterice nici un adevăr n-ar fi demn de acest nume, n-ar fi adevăr cu adevărat, ca unul ce n-a trecut încă de proba decisivă.

Altfel spus, acolo se dă bătălia *recunoașterii* adevărului. Nu contează deloc ce mai crezi în sufletul și în inima ta; totul este *să proclami*,

să recunoști – sonor, înfrânt, umilit – adevărul care ți se cere. (*spune asta, băi nenorocitul, și ai să scapi! – nu fi prost, ce te costă?; uite numai în ce hal ai ajuns!; eu am mai văzut mii și mii ca tine, ascultă-mă pe mine că-ți spun cu frumosul: nimeni, dar absolut nimeni nu rezistă; și, atunci, de ce te mai încăpățânezi ca boul?, nenorocit ce ești!)* Doar atâta ți se cere (ți se ia): un gest expresiv de supunere exterioară, să *rostești*, „clar și distinct“, ceea ce *vreau eu* să rostești. E ca într-o vrajă: singur gestul acesta incantatoriu are imediat efecte asupra stării *reale* a lumii, strămută vieți și destine, face – peste noapte – din tineri moșnegi și așează ștreangul la gâtul altora. Căci, într-o anumită ordine a lucrurilor, această simplă rostire face mai mult decât toată tăria convingerilor tale „interioare“ recunoscând în genunchi ceea ce ți s-a cerut, ai acceptat prima și cea mai năprasnică intruziune în lumea ta interioară; spunând ceea ce te-a pus acela să spui, te-ai și golit de ființa ta cea mai secretă și mai profundă pentru a deveni simplul, deșertul instrument vocal prin care acela își urlă acum triumful. (*după cum prea bine se vede, lumea interioară e ca și fecioria: nu se pierde decât o singură dată-n viață*) Nu mai interesează de aci înainte câtuși de puțin viața ta „lăuntrică“; umilirea aceasta te-a privat, parcă pentru eternitate, de dreptul de a spune că ai o viață *cu adevărat* lăuntrică. Ori de câte ori ți se va părea că ești singur, că ești – cum se spune – doar „cu tine însuți“, te vei înșela amarnic, căci nu vei fi deloc singur, cel ce te-a îngenucheat cândva va fi și el acolo, de față, și – mai precis – el va fi chiar *în* tine însuți, în trauma ce-a

binevoit s-o lase el, pentru eternitate, acolo.

*

Și nu e oare aceasta cea mai ciudată dintre lumi, cea mai uluitoare și mai strâmb întocmită – lumea aceasta în care funcționarea, mișcările, durerile și lacrimile „boțului de humă” hotărăsc ce este adevărat și ce nu este, unde sfârșește *mendacium* și unde începe *veritas*? – Încă o dată de vei strânge menghina aceasta cu falangele într-însa și vei obține – ce miracol nemaivăzut! – vei obține trecerea triumfală de la neadevăr și orbecăire la adevărul cel mai curat și mai neîndoielnic. Încă puțin, încă o noapte de tortură prin nesomn, și gura lui va rosti – în sfârșit, copleșită, va rosti – adevărul cel mai adevărat, va re-pune ordinea în lucruri, va ajuta să se reinstaureze armonia în lume. Sângele de pe brațele menghinei se va usca și se va șterge – va fi în curând uitat; în schimb, lumea toată va sărbători, fericită, triumful final și atotbinefăcător al adevărului. – Acela *trebuia*, doar, să recunoască: un adevăr nerostit și de gura lui era un adevăr *încă* parțial, un adevăr neadevărat, unul *încă* bastard și contestabil. Zdrobindu-i-se aceluia glorios testiculele – adevărul a zdrobit și el, numaidecât, zăgazurile ignoranței și obscurantismului și a pătruns irevocabil în lume. Acum s-a reinstaurat, în sfârșit, plenitudinea, iar existența are acum alt gust și altă culoarea. – Zdrobirea aceea, s-ar putea spune, era tocmai ceea ce mai împiedica adevărul să se reverse, suav-tămăduitor, peste minciuna și peste falsurile acestei lumi.

Dar *ce lume mai este asta?* Cum de se poate ca lucrul cel mai sfânt și mai dumnezeiesc ce-a putut să se ivească vreodată în spiritul și în gura omului – *Adevărul* – să se prostitueze în halul acesta inimaginabil, prefăcându-se a se naște dintre cleștii torționarului? Cum e cu puțință oare să stea, *amestecate*, aceste două stihii, aceste două ordini atât de prăpăstios deosebite: ordinea Adevărului și ordinea cărnii? Cum de se poate ca treburile himei să hotărască în treburile spiritului? Cum se face că lumea aceasta nu s-a prăbușit spontan atunci când, pentru prima oară, adevărul a fost scos cu forcepsul din primul om astfel torturat? Și, la urma urmei, *ce adevăr mai e acesta?* Acesta năclăit de sânge și umezit de lacrimi, acesta născut din gura unuia ce tocmai își blestema ceasul și pânțelele ce l-au adus pe lume?

Apoi, *se va mai găsi oare, pe undeva, vreun Dumnezeu în stare să-și revendice o astfel de lume?*

*

Și ți se poate întâmpla uneori să ți se strecoare în suflet – să te „locuiască” – răspunsul cel mai *potrivit* și mai „adevărat” cu puțință pentru întrebări ca acestea: o lume atât de ciudat întocmită, o lume în care durerile și gemetele „boțului de humă” hotărâsc nici mai mult nici mai puțin decât unde anume se află adevărul – ei bine, *o astfel de lume nici nu merită altceva decât chiar un astfel de adevăr*: acesta năclăit de sânge și umezit de lacrimi ș.a.m.d.

Este aici tot scandalul și toată adâncimea ironică a soluției Smerdeakov la situații de acest fel:

„un soldat rus care căzuse prizonier undeva, prin nu știu ce ținuturi îndepărtate, la granița dinspre Asia, fiind silit cu amenințarea cu moartea și a celor mai cumplite torturi să se lepede de legea creștină și să treacă la islamism, nu se înduplecase în ruptul capului să-și schimbe credința, drept care fusese schingiuit și jupuit de viu și-și dăduse duhul preamărind numele lui Hristos...”

Acestea sunt faptele, iar soldatul cu pricina pesemne că se află de mult în patria sfinților, ocupând – pios – vreo rubrică de calendar. Dar – ne place sau nu – trebuie să recunoaștem că cei ca el sunt exemplare cu totul rarissime pentru specia noastră, sunt *nesemnificative*, sunt exemplare exotice și aproape ireale. Atât de rare și de exotice încât insul obișnuit, aflând de un astfel de caz, își pune instantaneu întrebări privind „starea mentală” a aceluia, dacă nu cumva era „atins de vreo afecțiune” ce are ca simptom tocmai „fanatismul religios”. Cum nu se poate mai obișnuită și mai *reală* e, în schimb, durerea cumplită a pielii jupuite și *scandalul* unei astfel de asocieri: între jupuirea pielii și o mărturisire de credință. Cum de se poate așa ceva? Ce legătură poate fi între treburile zoologiei și adevărul unei credințe sau al alteia? De ce e cu puțință ca, în chestiuni atât de fierbinți și de înalte, în chestiuni atât de „cerești”, să hotărască în cele din urmă simpla *rezistență fizică* a animalului care suntem?

Drept răspuns – un răspuns teribil, întocmai pe măsura întrebării – Dostoievski pune în gura epilepticului Smerdeakov următoarele:

„... nici n-o să apuc bine să le spun nelegiuitorilor: « Mă lepăd de legea creștinească... », și pe loc, chiar în momentul când am să rostesc vorbele astea, pronia cerească mă va judeca, aruncând asupra mea anatema, și voi fi urgisit din sânul sfintei biserici ca orice păgân. Așa o să se întâmple, cum vă spun, chiar în clipa când voi avea pe limbă vorbele astea, ba mai mult, în clipa când mă voi gândi numai să le rostesc... Și din moment ce nu mai sunt botezat în legea creștinească, înseamnă că nu i-am mințit pe călăii mei atunci când m-au întrebat dacă « sunt sau nu creștin », fiindcă însuși Dumnezeu m-a scos din rândul creștinilor, numai și numai pentru gândul ce mi-a venit în minte înainte chiar de a apuca să deschid gura. Iar din moment ce locul meu nu mai e printre creștini, atunci cum s-ar putea, și cu ce drept, să mi se ceară socoteală pe lumea cealaltă, ca unui creștin adevărat, că m-am lepădat de Hristos, când eu, numai cât mi-a trecut prin gând să mă lepăd de el, și am și fost surghiunit din sânul creștinătății? Iar dacă nu mai sunt creștin, înseamnă că nu mai pot să mă lepăd de Hristos, fiindcă nu mai am de cine să mă lepăd. Și atunci poate cineva să-i ceară socoteală unui tătar spurcat,... fie și în ceruri, pentru că nu s-a născut creștin, și poate cineva să-l pedepsească pentru asta că doar, vorba ceea, nimeni nu poate lua două piei de pe o vită!“

Întocmai! – Întocmai, încă și încă o dată! Căci unei astfel de ticăloase provocări nici nu i se putea răspunde mai cu dreptate decât tocmai prin astfel de sofisme și o cazuistică de doi bani. Răspunsul lui Smerdeakov e un fel – profund ironic și viclean – de a-i râde-n

nas acestei lumi în care se pot întâlni, atât de *firesc!*, lucruri atât de prăpăstios deosebite. Ce „convertire“ mai poate fi aceea obținută la o astfel de temperatură? Și ce Dumnezeu nou te-ar mai primi la sânul lui așa jupuit, urât și neîntreg, cum ai ieșit din mâinile acelor „apostoli“ Sau ce Dumnezeu ar mai putea fi acela care te-ar părăsi, care te-ar „urgisi“ din sânul sfintei sale biserici, tocmai în astfel de condiții?

*

Și totuși, chiar dacă nimeni nu ne va răspunde vreodată la astfel de întrebări – *dintr-un punct de vedere superior*, trebuie să existe *un sens* mai adânc, nevăzut al torturii și al *intenției de a tortura*. De ce simte veșnic omul muritor nevoia de a-și jumuli aproapele, de a-i umbla la măruntaie spre a obține, în schimb, rostirea celor câteva fraze? Ce-i va aduce lui nou această „rostire“? Cu ce îl va ajuta?

Este aici probabil – mai mult decât o simplă afacere „de la semen la semen“ – o nevoie mai „specifică de *răfuială a omului cu Dumnezeu*, o ispită de a umbla, fie și cu brișca, la „lucrurile fundamentale“. Căci, se știe doar: „...luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie.“ Or, până și nelegiuitul cel mai nelegiuit *simte* că, dintre toate câte sunt, „suflarea de viață“ – și sensul ei profund: *rostirea liberă* – e „lucrul cel mai însemnat“ dintre toate, e ceea ce face dintr-un leș un om viu, firul ce leagă zoologia de Cer; și mai simte că, înstăpânindu-se,

într-un fel sau altul, asupra „sufărării de viață“ din acela, se va apropia oarecum și de acest „lucru fundamental“ și se va putea împărtăși – fie și în felul acesta nelegiuit – dintr-însul. Se vede limpede, e aici o voință de „a fi asemenea lui Dumnezeu“, chiar dacă una *întoarsă pe dos* – una ce nu dă viață, ci procedează tocmai la operația inversă. De aceea, simplul fapt de a „lua viața“ cuiva are toate datele unui *act originar*. – Mai mult încă, spintecându-i unuia pântecul și mai și silindu-l *să recunoască* ceva, mănuiitorul cuțitului năzuiește să aibă un *și* mai mare control și putere asupra „sufărării de viață“: semenul să-i întoarcă acuma lui – să-i „sufle în față“ – ceea ce a primit odinioară direct de la „Domnul Dumnezeu“.

Odată, în timp ce rabi Iehiel se ruga, îi apărură cel Rău. „Pleacă de aici“, îi spuse rabinul, „și întoarce-te când va fi masa de prânz. În timpul rugăciunii nu este permis să existe discuții“.⁸

⁸Din cartea lui Martin Buber, mai sus numită, și anume de la pagina 104. (C. B.)

1 septembrie 19..

Starea naturală a insului este, bineînțeles, *starea de intoleranță*. Nimic nu se potrivește mai bine *supraviețuirii* – care nu e decât un alt nume al condiției lui – ca starea de intoleranță. Și nimic nu contribuie mai mult la întârzierea, la „amânarea” sfârșitului său decât o face intoleranța. Or, e limpede că sfârșitul, *sfârșirea* e adevărata patrie a omului, zodia blândă sub care el s-a născut și are a se petrece, oarecâtva, în această lume; – vorba neamțului: *Sein zum Tode!* Atunci, urmează că omul va trebui să fie intolerant, sau nu va mai fi deloc.

Starea de intoleranță nu e, la drept vorbind, decât o umilă „cale de mijloc”, o binecuvântată, providențială „cale de mijloc”, la capătul căreia, urmând-o cuminte, am putea afla un sfârșit cât de cât onorabil. Într-o parte avem, cum ar fi fost și de așteptat, *starea de toleranță*, iar în cealaltă, ceva mult mai cumplit: *faptul de a-ți fi totuna*. Să le luăm deci pe rând:

1) Am fi cu adevărat toleranți dacă am putea privi lumea cu *ochiul lui Dumnezeu*. Altfel spus, dacă am fi într-atât de generoși încât să lăsăm lucrurile să fie așa cum sunt, așa cum le-am găsit. Numele adevărat și întreg al toleranței este, iată, unul cum nu se poate mai umil și mai simplu: *obiectivitatea*. Or, așa ceva este, evident, o utopie. Privirile noastre sunt departe de fi chiar atât de nevinovate încât să lase netulburat spectacolul lumii, diversitatea și felurimea ei. Să privim *fiecare* lucru după măsura adevărată și întreagă a firii și alcătuirii lui, să respectăm, pacient, până la capăt diversitatea aceasta – aproape

tiranică – a înfățișării lumii; să învățăm, așadar, a tăcea într-o lume în care ni se pare că toate se vor spuse – ei bine, asta ar fi o asceză prea cumplită, cu mult peste puterile bietelor noastre făpturi! Omeneste, toleranța e, probabil, doar ținutul unui ins privilegiat: *artistul*. Căci artistul adevărat nu spune niciodată *eu*, și-l face să tacă și doar lasă lucrurile *să se spună* printr-însul. Abia în măsura în care omul e artist, și – eventual – atunci când e copil, el s-ar mai putea bucura de această fericire nespusă, adamică a pluralității. – Pesemne că paradisul nici nu e altceva, la urma urmei, decât lumea neîntinată încă de obsesiile tiranic-unificatoare ale minții noastre; nimic altceva, așadar, decât lumea neatinsă încă de simplismul nostru atoatepustiitor. De îndată însă ce omul nu mai suportă, nu mai poate *îndura* nesfârșirea lumii și se simte dator să pună o ordine într-însa, să se pună adică pe sine în lume, aceasta se retrage speriată și i se refuză cu toată frumusețea ei, prefăcându-se de îndată într-o platitudine, într-o oglindă mincinoasă și stearpă, în care el nu are a se mai găsi decât pe sine. Așa se face că atunci când nu suntem artiști, și nici destul de copii ca să vedem lumea sub specia artei, suntem nevoiți să fim, aproape invariabil, intoleranți. Și, tot atunci – bineînțeles – spunem *eu*.

Categoria din care se hrănește secret toleranța, stihia nevăzută care-i dă ființă este *Multiplul*, întocmai cum categoria intoleranței este *Unul*. Dacă ar fi să ne alintăm puțin și – cum se făcea odinioară – să ne mitologizăm ideile, am spune că tolerantul oficiază la altarele unui zeu cum nu se poate mai gelos, unul trufaș și capricios la culme.

Înzestrat cu o mie de capete setoase – fiecare numai pentru sine – de adorare, zeul acesta nu-i mai lasă insului nici un interval de existență proprie, nici un loc unde acesta să existe doar pentru sine.

Ei bine, în toată vremea asta, intolerantul se bucură de beneficiile nespuse ce ți le aduce slujirea la curtea unei zeități cu mult mai puțin aprige, o zeiata oarecum delăsătoare, și neglijentă până la generozitate. O divinitate ca aceasta îi dă omului, în sfârșit, voie și răgaz *să fie*. Ca atare, el se și grăbește să se folosească de această cerească lipsă de vigilență și atunci trăiește, se silește să trăiască cât mai mult pentru el însuși. – Atunci, așadar, el poate spune *eu*. Chiar așa, pentru că *a reduce totul la unitate* ține de un foarte înțelept instinct de supraviețuire. Nu oricine își poate permite luxul de a sluji zeitatea aceea polimorfă, imprevizibilă și răsfățată, deci de a se lăsa – cum s-ar spune – crucit, clipă de clipă, în fața diversității lumii. În mod curent, o stare de neconțință perplexitate, de înfiorare cotidiană în fața felurimii și nesfârșirii lumii aduce puțin – să recunoaștem – a sminteală. (*și nu sunt oare artiștii, mai întotdeauna, văzuți tocmai în această lumină mai specială?; ba încă – uneori chiar ei sunt cei ce se apucă „să facă pe nebunul“, nădăjduind că, în felul acesta, vor căpăta o aură de artiști și mai grozavi!*) Ca atare, nimic mai înțelept decât să ne întoarcem *acasă*, în intimitatea atât de blândă a singurătății noastre funciare. Întrucât insul e mai ales singur, întrucât el e mereu *unul*, atunci nimic nu e mai simplu și mai firesc pentru el decât modelul *Unului*. Monoteismul ar ține, astfel, de structurile noastre cele mai

elementare, de stihia noastră ultimă: un singur Dumnezeu, o singură Biserică, un singur cap al ei; apoi, la un alt nivel, o singură clasă, o singură rasă, un singur conducător, o singură ideologie, o singură părere ș.a.m.d., ș.a.m.d. De cele mai multe ori, pluralitatea înseamnă *mult prea mult* pentru nervii noștri atât de tociți. Refugiul neproblematic și confortabil în adevărul copleșitor al ideologiei unice, al doctrinei unice, al rasei sau clasei unice nu mai pare a fi, atunci, decât semnul unei neînsemnate dereglări de metabolism istoric, al unei devitalizări oarecare – prea puțin culpabile la urma urmei.

Asta e! Poate că acest lucru nu ne este peste măsură de măguli-tor, dar e preferabil, oricum, amăgirii de sine. – Pur și simplu, atâta suntem, atâta mai putem, am pierdut organul cu care, poate (?), odinioară puteam să gustăm *felurimea* lumii, diversitatea, „sarea și pipe-rul“ ei. În termeni oarecum clinici, s-ar spune că acum facem *alergie la pluralitate*.

2) Beneficiile stării de intoleranță se vor vădi și mai bine atunci când le vom așeza față în față cu starea cea mai cumplită în care se poate trezi vreodată sufletul unui om: *faptul de a-ți fi totuna*. Dacă până acum am avut de-a face cu *Multiplul* și apoi cu *Unul*, iată-ne, în sfârșit, în plin imperiu al *Nimicului*. Atunci când neantul îți băntuie, netulburat, prin suflet; când piciorul tău calcă pe un pământ care, de fapt, nici nu există, iar ochiul tău măsoară un cer care nici el nu mai este – ei bine, atunci..., atunci *ți-e totuna*. Ți-e totuna dacă faci asta sau cealaltă, dacă spui asta sau cealaltă, ți-e totuna, la urma

urmei, dacă există sau nu mai există. –E ca și cum ai fi murit, în viață fiind încă. Nimic nu te mai poate face, atunci, să spui *eu*. E un fel de *moarte metafizică*, mult mai cumplită decât moartea pur și simplu. În timp ce tolerantul se petrecea, ascetic, în spațiul unei pluralități ontice copleșitoare, iar intolerantul supraviețuiește, prea-fericit, în umbra unei divinități suficient de neglijente ca să-l mai lase și pe el să fie, insul căruia îi e totuna are parte, așadar, numai de nimicul lumii, de *lipsa ei*.

Din toate acestea urmează, cred, destul de limpede că între un *Multiplu* paradisiac și prea puțin la îndemână, patrie generoasă doar pentru acel ins blagoslovit și straniu: *artistul*, într-o parte – și un *Nimic* dătător numai de spaime și de obișnuința zilnică cu moartea, sălașul predilect al *înțeleptului*, de cealaltă parte – nouă celorlalți, mulți ca nisipul mării, nu ne mai rămâne altceva decât să alegem dictatura blândă a părintelui nostru *Unul*.

*

Iar dacă acum mă veți întreba prin ce nemaivăzută scamatorie mi-a ieșit așa – negru pe alb – că lucrurile stau întocmai, că asta e singura cale de a gândi starea lumii, *unica* metodă corectă, și că nici o alta nu e credibilă – ei bine, am să vă spun atunci, cu mâna pe inimă, că *nici nu se poate altfel*, atâta vreme cât nici eu nu sunt mai breaz, ci robul prea-zelos al pomenitei intoleranțe, unul dintre nenumărații copii idolatri ai Unului.

Apoi: pomenit-ați domniile voastre îndeletnicire mai intolerantă și mai nevolnică decât filosofia?

– Și, ca să revin totuși la textele dumneavoastră, ar trebui să se creadă că, spunând lucrurile într-un chip paradoxal, răstălmăcindu-le la modul cel mai deșănțat, prețuind și cultivând mai cu seamă maniera sofistă de gândire, propuneți un fel de a scăpa oarecum de sub tirania acestui oboșitor și ingrat destin „demiurgic”? Un fel de a „face haz de necaz”, de a-ți râde cumva de soarta tristă a oricărei „spuse” omenеști, de a o lua oarecum în răspăr? O altfel de tăcere?

– Vezi că nu ești prost!

– Mulțumesc. Și totuși, asta să fie până la urmă toată „partea noastră bună”: a face haz de necaz, a-ți râde un pic de soartă, a lua lucrurile ușor în răspăr? Nu e cam puțin lucru?

– Vezi altceva mai bun?

3 septembrie 19..

E cum nu se poate mai limpede: totul ni se trage de la *luatul prea în serios*. Aici, mai mult decât oriunde altundeva, aici va fi de găsit rădăcina tuturor relelor – otrava, cancerul ce năpădesc firea noastră cea slabă. – *Să te iei în serios!* Auzi, ce născocire nemaipomenită! Să încremenești așa, prostește, în fața mobilității vieții – să îngheți pentru eternitate în propria-ți importanță, fără nici o urmă de îndoială asupra-ți! Or, e ca și cum, dacă ai fi pus să alegi între „a fi un om viu“ și „a fi o statuie“, ai opta pentru a te instala în condiția acesteia din urmă.

Să te iei în serios: cea mai mare înșelăciune – nu s-a văzut scamatorie a naturii mai mare, farsă mai teribilă care să i se fi jucat omului vreodată! – Dar, ia uitați-vă mai bine *cine* și-a găsit să se ia în serios! (*minunatul de el, neasemuitul, cea mai glorioasă „încoronare a creației“!*) Iată-l cum, dacă cumva îl dor astăzi dinții, adevărul și lumea lui de ieri *nu* și le va mai recunoaște – astăzi adevărul și lumea vor fi croite *doar* după măsura durerii lui dentare; iar dacă s-a întâmplat cumva să se trezească cu fundu-n sus – ei bine, atunci ochiul lui va vedea cu totul și cu totul alte lucruri decât văzut-au ei ieri! Dacă nu chiar, nici el nu va mai fi „el însuși“ – el, cel de ieri – ci nu știu ce făptură nouă și isterică ce a venit de dimineată să-l locuiască. (*gingașul de el – suavă, delicată făptură!*) – Uite-l numai ce aer funebru și-a luat!, cât de serios-glacial e domnul, cum a înghețat în costumu-i dichisit, în care umblă împiedicat, ca o mașinărie teleghidată, îngrozit

să nu-i apară cumva – Doamne ferește – vreo cută! Ei bine, așa cum îl vezi, doar o privire urâtă aruncă-i de dimineată și țintește-l temeinic, în înghesuiala din tramvai, cu o înjurătură din aia miezoasă și meșteșugită. Rezultatul va fi neîndoielnic: toată ziua lui va fi cea mai neagră catastrofă. Dar ce spun eu?, ziua aceasta este însuși *sfârșitul* lui în miniatură. Vorbele tale jucăuș-cinice îl izbesc din plin, drept în față, îl lasă perplex, în aceeași clipă cerul se prăvălește peste dânsul și începe numaidecât să-l sufoc. (*abia daca-i mai rămâne – cât de cât vie – o mână moale ce se întinde să-i descheie gulerul cămășii; omul e tot numai sudoare, nervi întinși, piele pământie; e amuțit, răvășit, prăbușit în sine, încurcat, devastat, ce să mai? – o biată amintire de om*) Lumea din jur se dizolvă și curge, devine încet-încet propria sa umbră; lucrurile din preajmă își pierd orice urmă de rost și orice firească greutate – iar pe el, coborât din tramvaiul groazei, îl vei vedea alunecând printre toate aceste lucruri, vaporos, aidoma fantomelor printre morminte.

Într-un astfel de moment va presimți, poate, ceva de genul unei *incompatibilități* dintre el și „mediul“ său, ceva de genul unei neliniști mai adânci, al unui oarece inconfort existențial. – Dar, după toate semnele, atâta – și nimic mai mult, doar atât, doar „ceva de genul unei...“, căci – după toată această apocalipsă personală – până la urmă, el va reînvia puțin câte puțin și va reveni, serios-țanțos, la cel de dinaintea „incidentului“, va reveni la *el însuși* – va redeveni din nou așa cum îl știam: neclintit, funebru, inalterabil. Cum s-ar spune, va continua să

funcționeze. Mașinăria hodorogită a făpturii lui pământeste – ridicolul nimicitor care stă în însuși miezul acestei condiții, el și le va trece numaidecât sub tăcere; ele vor însemna pururea pentru el partea lui *de uitare*, lumea lui rușinos-secretă. Și – bineînțeles – va continua să se poarte mereu ca și cum adierea nici unei îndoieli nu va mai avea a-l atinge.

*

Dar cum – Doamne iartă-mă – cum poți să te mai iei în serios atunci când știi prea bine *cine ești*? Știind că tu, cel care în clipa de față tocmai te scalzi în armoniile cerești ale acestei muzici de Bach, ești *exact* același care acum un ceas ședea, atât de puțin armonios, pe un closet dintre cele mai prozaice, „racordat“ la tot ce poate fi mai teluric în această lume? *Unde* erau atunci armoniile? Și pe unde s-o fi pitit acum animalul bolnav care erai tu adineauri?

Și *ochiul* tău – cel atât de îndrăzneț, care se aventurează pretutindeni și curtează temerar nevăzutul și știe atât de bine a-l prinde și a-l împlânzi, mai apoi, sub volume, linii și culori? Nu se poate ca ochiul acesta al tău să nu aibă într-însul măcar o picătură din *celălalt* ochi, din acela albastru și senin cu care ne cuprinde și ne privește Dumnezeu cât e ziua de lungă. Dar ceva nu mă lasă să nu te întreb: totuși, ce e cu toate femeile acestea poftite așa, umed, adulmecate cu nepăsarea mecanică a necuvântătoarelor de către „minunăția sa – ochiul“, și pe care nici nu se sfiește deloc să le și dezbrace, ba să le și vadă încălecate (în vreun fel câtuși de puțin artistic)?

(„*Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui. Iar dacă ochiul tău cel drept te smintește pe tine, scoate-l și aruncă-l de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în gheenă.*“)

Sau – încă și mai bine – această evidență nimicitoare (și parcă nici o altă umilire nu poate s-o întreacă pe cea născută de-aici), această certitudine – matematică și cumplită – la care trebuie să ajungă orice minte care a apucat să realizeze ce vrea să însemne ideea infinitului: anume că, în raport cu *infinitul*, orice realitate finită nu este, de fapt, *nimic*. Că, în raport cu veșnicia, ziua ta de astăzi, de fapt, nici *nu există*. Or, dacă *ideea veșniciei* a putut să încapă în capul tău, înseamnă că ea și există, în felul de a exista al veșnicilor, iar în raport cu veșnicia – admisă, așadar, ca existentă – orice durată finită se aneantizează cu necesitatea celei mai necruțătoare matematici. Toată gloria și grandoarea zilelor tale, bucuria „perfectă“ a atâtor ceasuri care-au durat – chipurile – „cât o veșnicie“ nu mai pot însemna, de fapt, *nimic*. La rigoare, în raport cu infinitul, nici măcar *nu ai trăit* în aceste zile și ceasuri plene ale tale. La rigoare, tu însuși, de fapt, *nu poți* să însemni altceva decât *nimic*. Ce-ai putea fi mai mult decât un *zero* mângălit neglijent undeva la marginea infinitului? Și ce o mai fi asta?

*

Nu. – *Hotărât, nu.* Nu există nici un fel de motiv – unul cât de

cât rezonabil – pentru a te lua în serios. Nu poate fi decât Marea Înșelăciune a naturii cea care ne orbește într-atâta încât ne face să ne credem demni de a fi luați în serios. E aici parcă încă o urmă a lucrărilor unui zeu dintre aceia puși pe șotii. Căci cum altfel decât ca pe o năstrușnică șotie divină poți considera această ciudată pornire firească a oamenilor de a se lua – *ei, gravii!* – de a se lua atât de prostește în serios?

Or, oricât ai căuta și ți-ai munci mințile, nu poate exista decât o singură cale de a-l înfrunta pe acest zeu poznaș și de a te ridica, astfel, la o demnitate care să te răscumpere, cât de cât, în ochii lui și ai tăi: pur și simplu, să încetezi a te mai lua în serios, să încetezi a-ți mai păsa atâta de tine însuți. E un fel de a-l înfrunta pe acest zeu jucăuș cu propriile lui arme, de a-l încolți tocmai acolo unde el se așteaptă mai puțin. Iar acest lucru, virtutea aceasta subtilă – absentă, bineînțeles, din toate manualele moraliștilor – de *a nu te lua în serios* ar putea deveni marea șansă a insului de a scăpa de sub blestemul ridicolului – cel mai năprasnic dintre blesteme. Ar fi ca o *tactică* elementară de a face față, oarecum pe măsură, perfidei provocări. Căci, atunci când te-ai trezit zămislit sub zodia nimicniciei, primul lucru ce-l ai de făcut nu e să-ți uiți numaidecât condiția – plonjând astfel din plin în ridicol și umplând de hohote cerul –, ci tocmai să te lași pătruns de felul de a fi al nimicniciei, să te „împaci” cu ea, să ți-o asumi, ca să zic așa, „bărbătește”, salvând în acest chip ce se mai poate salva și, de ce nu, dejucând întrucâtva, măcar în ce *te* privește, Marea Șmecherie. Mai

mult decât altceva, acesta ar fi un gest minimal de igienă existențială, un fel de a nu lăsa impuritățile, amăgirile de sine și fantasmalele să-ți înăbușe și să-ți șubrezească de tot viața. De nu vei face chiar *tu* acest lucru, nimeni nu-l va putea face în locul tău; pentru așa ceva nu există „delegație“, astfel de acte nu pot fi cedate unor „reprezentanți“. Dacă e să-l faci, gestul acesta îl vei face direct și singur: e o cruce făcută anume pentru tine; te așteaptă acolo undeva, încă înainte de începutul timpului, și numai tu ești acela care poți să o porți.

*

Și cu ce de daruri te vei pomeni într-o bună zi răsplătit pentru a fi urmat asceza aceasta discretă a „neluatului în serios“! *Seninătatea* inimii și *libertatea* de spirit îți vor însoți îndeaproape – surâzător – toate zilele tale; viața ta va deveni ceva ușor ca un dans, limpede ca un zbor, spiritul tău liber va pluti desprins pentru totdeauna de plumbul împovăraător al lucrurilor. Vei fi deja prea iute pentru ca otrava *eu*-lui să te mai ajungă din urmă.

Iar atunci ochiul ți se va limpezi și lumea își va scoate pentru tine vâlul.

Reușita unei sinucideri sfidătoare îi înfurie la culme pe gardieni. Aceasta va fi povestea Malei Zimetbaum. Ea a evadat de la Auschwitz, dar a fost prinsă; au torturat-o ca să spună numele complicilor, dar a tăcut; atunci au dus-o în fața spânzurătorii din lagăr, în mijlocul deținuților. În acel moment (după ce s-a adresat tuturor camarazilor) ea reușește să-și taie venele cu o lamă de ras ascunsă asupra ei. S.S.-istul de serviciu, care trebuia totuși s-o execute câteva minute mai târziu, se înfurie: „Vrei să fii eroină! Ai chef să te sinucizi! Pentru asta suntem noi aici. Este treaba noastră!”⁹

⁹Din cartea aceluiași Tzvetan Todorov, de la pagina 63. (C. B.)

5 septembrie 19..

Fără îndoială, așa ceva e curată *minune*: o răsturnare, o înfrângere totală a mersului obișnuit al firii, o transfigurare cum nu s-a mai văzut; o binecuvântare ce se pogoară – prea-milostiv – asupra a tot și a toate. – O bucurie densă, *temeinică*, o nouă stare a lumii pătrunde acum în tot ceea ce întâlnește ochiul tău în cale. Și toată lumea, laolaltă cu tine, intră într-o nesperată – uluită, fără de sfârșit – sărbătoare. Toate în jurul tău cântă, se cheamă între ele și își răspund. – Au început să aibă, toate, *un sens*; ca și cum abia acum ar fi început, cu adevărat, *să fie*. Căci, în sfârșit – iată! – totul s-a schimbat: de astăzi, din clipa aceasta în sufletul tău a început eternitatea: a venit „ceva“ sau „cineva“ să-l *locuiască*. A venit *credința*. – Iar așa ceva schimbă întotdeauna totul.

Credința – cea care face om din fiecă lighioană; cea care populează și umple cu prisosință cerul; care aduce ploaia și ziua de mâine; care face râurile să curgă spre mare și să se ivească pruncii în pânțelele mamelor lor; cea care ține stâlpii lumii și n-o lasă nicidecum să cadă; care n-o lasă bezmetică, pustie și orfană, ci o sfințește dându-i numai-decât un început și punându-i înainte un capăt, un *Omega* spre care lumea aceasta are de acum, „glorios“, a se îndrepta. – Și toate sunt *bune* acum, cum nu se poate mai frumoase și mai bune: lumea aceasta e bună, cu tot ce se găsește într-însa, cu sfântul și cu ucigașul; cu pruncul nevinovat și cu nelegiuitul ce l-a oferit de timpuriu morții; cu fecioara și cu târfa; cu fratele-lup, și cu fratele-porc, și cu sora-moarte,

și cu orice ar mai fi să fie. Sub cerul credinței toate sunt *cum nu se poate mai bune*.

– Credința: leacul acesta miraculos – cea mai frumoasă și mai plăcută vrăjitorie ce ne face să nu murim, să nu murim de tot-de tot. E parcă *singurul lucru cu adevărat dumnezeiesc* ce i-a fost dat omului la îndemână: până una-alta, pe Dumnezeu cel viu, cel zăvorât în prea-înaltul cerurilor sale, nimeni nu l-a văzut de-a dreptul – dar credința, credința *la lucru*, cine n-a cunoscut-o? Cine n-a văzut munții mutându-se, orbii văzând, ologii ridicându-se, mieii și lupii păscând laolaltă?

*

Credința – ce lucru nemăsurat de mare! Ce *tărie* nefirească vine să se instaleze-n tine! (Într-atâta încât te întrebi dacă nu cumva n-o fi chiar Dumnezeu în persoană – sau vreo parte a lui – cel care decide să se prefacă în această neverosimilă, uluitoare *putere* și vine să-ți lo-cuiască sufletul. Sau, cel puțin, atâta – Dumnezeu sub chipul acesta de „Dumnezeu lăuntric“ – ne este îngăduit nouă să știm despre El.) Și toate proporțiile s-au răsturnat, totul și-a schimbat importanța fi-rească: ceva ținând mai curând de „registru minor“, ceva cu totul nevăzut, infim, discret-umil, ferecat cu șapte lacăte în coșul pieptu-lui – cum e credința, iată că așa ceva schimbă într-o bună zi toată fața lumii: muntele se dizolvă și se prefacă în pulbere fină, iar marea adâncă în drum pietruit; ologii încep să umble și să facă balet, iar

orbii să urmărească gravurile pe boabe de orez – nici măcar Dumnezeu însuși nu se mai poate stăpâni și face una nemaifăcută: intră în carnea bolnavă a omului spre a i-o *înțelege*. Și toate se petrec dintr-un singur motiv – *credința*. Or, *cum de se poate așa ceva?* Sunt totuși niște năzdrăvăanii care – oricum ar fi – nu pot să încapă în mintea cea strâmtă a omului; atunci, ce le mai poate susține?

Secretul este unul neverosimil de simplu: trebuie doar *să crezi* că toate acestea au loc – *crede că sunt* astfel, *și atunci ele chiar sunt* astfel. („*Căci adevărat grăiesc vouă: Dacă veți avea credință cât un bob de muștar, veți zice muntelui acestuia: Mută-te de aici dincolo, și se va muta; și nimic nu va fi vouă cu neputință.*“)

Or, secretul acesta e atât de „incredibil“ de simplu încât o minte obișnuită – una „normal“ construită și mobilată cu toate achizițiile secolului – va ocoli, invariabil, soluția de mai sus. – Firește, o astfel de minte se apucă numaidecât de făcut calcule, imaginează, presupune, face și desface teorii, îi re-pune sub observație atentă pe orbi și pe ologi, îi iscodește pe geologi despre feluritele moduri în care pot fi mutați munții din loc – dar niciodată, în ruptul capului, o astfel de minte nu se va trezi vizitată de revelația aceasta a Dumnezeului *simplității*: *crede că lucrurile stau așa, și atunci ele chiar stau.*

*

Doamne, și ce porțelan subțire, ce lucrătură gingașă! Făcută – de nevăzute mâini angelice – din limpezimea cea mai profundă, din

substanța cea mai subtilă și mai rafinată a cerului. Nimic nu e destul de curat și de suav ca să n-o poată răni și s-o spulbere într-o clipită. Nimic nu e atât de nevinovat ca să n-o poată jigni și s-o alunge cât ai clipi. Sunt lucruri atât de neînsemnate și de infime cele care pot speria credința, că nici nu le poți percepe: le vezi doar efectul, pe ele nu le vezi. Abia după ce te trezești singur – singur și pustiit – te mai pomenești spunând: „trebuie totuși să fi fost ceva“.

Și atunci – blestemată să fie ziua aceea! – în exact același chip miraculos în care a sosit, te trezești că s-a și prefăcut toată în fum și s-a risipit într-o singură clipă. Fie că ești în tramvai, ori îți iei ceaiul, ori scrii nu știu ce carte – ei bine, se întâmplă că te poți trezi dintr-o dată buimăcit și să te descoperi *necredincios*; ca și cum ar fi venit furul și – cu cea mai desăvârșită artă – ți-ar fi șterpelit-o, atât de bine că nici n-ai putut să simți ceva. (*întinzi leșinat mâna, tremuri, te sufoci, întinzi mâna iar, o cauți, ți se pare că totuși e, că mai e pe undeva, dar de fapt nu mai e câtuși de puțin pe nicăieri; nu te lași, cauți ceva să pipăi, să prinzi, să te prinzi, dar nu mai e absolut nimic de care să te ții: ea a plecat deja, a și fost luată de la tine*) – Și te trezești dintr-o dată singur, cum ai și uitat că se poate afla un om. Singur și mai ales *străin de tine însuși*. Și, apoi, noutatea asta ciudată – *golul* acesta nou ce a apărut de curând în pieptul tău; ce are golul acesta cu tine de te tot izbește fără cruțare, precum cel mai înverșunat dușman? Poftim, mai trăiește de aci înainte! – Și doar nu ai făcut nimic: ce i-ai fi putut *tu* face credinței?

Chiar așa, ce i-ai fi putut face?

Ai încercat, poate, s-o mai sporești câteodată, să ți-o „înmulțești“ într-un fel oarecare; te gândeai că poate nu crezi destul, ori că nu vei putea crede la fel întotdeauna, și căutai să-ți faci niscaiva „rezerve“: „mai bine un prisos de credință“, îți ziceai, „decât o lipsă a ei“. Or, după câte se pare, făceai un lucru dintre cele mai năzdrăvane: voiai s-o agonisești, să aduni credința precum arginții – pentru „zilele negre“. – Ți-ai *impus* atunci credința, *ai vrut* să crezi încă și mai mult – „mult mai mult“, te-ai năpustit cu lăcomie asupra ei, doar-doar o vei face *și mai multă, și mai a ta, și mai credință*.

Și făceai în așa fel încât sufletul tău sofist să-ți spună că aici, în domeniul sufletului și al credinței, lăcomia se preface miraculos în exact contrariul ei, în cea mai aleasă dintre virtuți, în nu știu ce „energie“ spirituală care nu poate fi decât binecuvântată. Că, prin urmare, nu ai decât a te lăsa mânat de nemăsura firii tale și totul va fi bine. *(nu!, nici nu se poate ca totul să nu fie bine!; cum s-ar putea, oare, să greșesc fiind lacom și nemăsurat într-ale credinței?; cum?; așa ceva e doar marca unui vădit „traseu ascendent“, o astfel de lăcomie nu poate avea legătură decât cu cele superioare)* Îmbătat de lăcomia de a crede, ai închis voluptuos ochii, ca și cum ai fi vrut s-o strângi pofticios la piept – ca și cum ar fi cu putință să strângi așa ceva la piept. Te convingeai singur, te înfierbântai și voiai să fii un pățimaș, un fel de profesionist și expert al credinței, atunci când aceasta abia

se înfiripase – *dacă într-adevăr se înfiripase!* Voiai ca totul – așa, dintr-o dată – să se vădească ochilor tăi nerăbdători și lacomi, să ți se dezvăluie, întreg, spectacolul adevărilor ultime; cu degetele mâinilor tale voiai să pipăi însuși *eschaton*-ul, voiai să ai totul sub tine, sub „puterea credinței” tale. (Pesemne însă că, atunci, în nevăzutul sufletului tău, tu voiai de fapt ca totul „să se sfârșească o dată”, să se așeze și să se potolească pentru vecie toate, să nu mai ai deloc de-a face cu oboseala aceasta seculară și cu toată nesfârșirea *drumului*. Lăcomia ta spirituală nu era decât oboseală mascată, iar înfierbântarea ta întru cele superioare nu era decât o formă de agitație.)

Iar asta, bineînțeles, a fost prea îndeajuns. Cel mai gingaș dintre porțelanuri a cedat, și cea mai suavă arătare te-a refuzat și s-a făcut numaidecât nevăzută. De unde înainte toate își aveau un sens și nimic nu era de prisos, acum pretutindeni a început să bânuie deșertăciunea și să domnească – suveran – spaimele și întrebările. Asta e tot ce mai populează acum universul tău, acesta e noul chip sub care ți se arată ție lumea. Toate s-au uscat, s-au făcut nisipoase și viața ta zilnică începe să capete tot mai mult chipul deșertului. Aflat într-o astfel de stare, evident că nu-ți mai poți imagina pe nimeni și nimic care te-ar mai putea schimba. Într-atâta încât ideea unui „capăt” atâteizbăvitor – ori a unui „drum” inițiativ spre acolo – ți se par acum a fi cea mai comică năzbâtie ce-a putut să intre și să ocupe vreodată capul unui om. De unde până unde așa ceva, când – vedeți bine, doar! – acum râurile nu mai curg către mare, ci rătăcesc prostește, fără nici o țintă,

prin lume? Orice speranță ți se pare inutilă și deșăntată acum, căci mereu, de la o clipă la alta, totul stă să se prăbușească.

– Să-mi fie cu iertare, dar eu, unul, nu mai înțeleg nimic...

– Nici eu.

– Nu înțeleg deloc cum se pot împăca toate aceste lucruri: „subiectul ne copleșește“ și ne des-ființează semnătura, dar totuși trebuie să scriem „ca să nu-i facem lumii pe plac“, dar scrisul ăsta al nostru oricum nu contează în fața lumii acesteia (ba încă, dacă ar conta, ar fi și mai rău); apoi, „totul e să fim paradoxali“ și să scoatem limba la „minciunile despre sine ale lumii“, și să ne ciupim ca să fim treji, și să luăm în răspăr nu știu ce... Eu nu mai înțeleg nimic!

– Vezi, de aia e bine să învețe tinerii logica la școală, ca să mai afle și ei oarece prilej de tulburare. Căci, altfel – e limpede! – ar adormi de tot.

7 septembrie 19..

Experiența impurității: aceea în care ești nevoit să suporti – cu totul neputincios și înfrânt – prezența în sufletul tău a celui mai urât și mai neverosimil *amestec*. Amestecul unor lucruri atât de străine – o prăpastie atât de hidoasă – că până și icoana celei mai năzdrăvane ticăloșii ar ajunge să-ți stârnească numaidecât nostalgia. Căci impuritatea aceasta e departe, departe de tot, de ticăloșie. – De simpla, blânda, călduța ticăloșie! Sfășierea ei cumplită vine de acolo de unde ea e ceva numai pe jumătate ticăloșie sau nici măcar pe jumătate – ci doar un dram acolo, un oarece (vag) *sentiment de ticăloșie*: atâta însă cât să ajungă pentru a-ți otrăvi viața ta toată, să devină pustulul dens al zilelor și nesomnul nopților tale. E inconfortul ucigător ce se naște din natura lui de *lucru amestecat*, dezordinea aceea perfidă care te „roade“, care te face să sfârșești – umilit și înfrânt – prin a-ți recunoaște ție însuși: „nu mi-e bine, deloc nu mi-e bine“.

Și cum „să-ți fie bine“ atunci când, să zicem, ești în stare să te *împarți* la oameni atât de diferiți, la tipuri umane într-un totul contrare: la ticăloși care se simt excelent în pielea lor prosperă de ticăloși – și la făpturi curate, limpezi, timide și fragile până la auto-nimicire? Dai mâna – politicos, cald, inconștient-masochist – cu fiecare dintre ei, le întorci prietenos vorba și nu te poți niciodată hotărî care e, de fapt, *partea ta*. Cum oare să-ți fie bine când oglinda ochilor tăi poate cuprinde, poate suporta *egal* aceste două „capete absolute“ ale lumii? Pomenit-a cineva ură mai mare de sine, batjocorire mai iscusită a

propriului suflet? Ei trec, se retrag, se întorc în lumile lor cinstito-mogene, iar tu rămâi singur, singur și *același*. Năucit și bolnav, te întrebi: bine-bine, și atunci cine sunt eu, care sunt eu dintre ei doi?

Și, pentru ca nenorocirea să fie încă și mai întreagă, demonul impurității – sub puterea căruia slujește fără îndoială sufletul tău – nu va îngădui vreodată un răspuns clar chinutei întrebări. Pentru ca nenorocirea să fie și mai întreagă, *și mâine* îi vei putea întinde mâna ticălosului (nu știu cum, dar nu te vei simți câtuși de puțin „împiedicat“ s-o faci, și nici un *daimon* secret nu te va opri de la aceasta); te vei lăsa înconjurat încet-încet de năvodul vorbelor sale, îi vei urmări gândul, ochii și aluziile viclene, și nu te vei feri din caleafară de ticăloșia condiției lui. – După cum, ceva mai apoi, nimic nu te va opri să repeți scena *întocmai* și cu făptura de porțelan. Ochiul tău îl va învălui acum pe acesta cu nerușinare, și se va bucura nesățios de blândețea, de lumina și de fragilitatea firii lui. Vei fi generos în sfaturi și remarci politicoase, în încurajări și întrebări măgulitoare – voind, pesemne, ca prin astfel de lucruri să-ți mai răscumperi întrucâtva *trădarea*. Îți îngădui să întârzii ceva mai mult în preajma nobleței acesteia atât de fragile și, negreșit, îl lași să-ți înțeleagă toată prețuirea și tot interesul pe care *sincer* i le porți. Or, faci asta *chiar dacă* știi prea bine că el, și toți cei ca el, sunt îndeobște hrana zilnică a celui alt prieten al tău – a ticălosului ce abia-și mai încape în piele.

*

În general, oare cum se poate afla cineva, în același timp, în relație cu *atâtea* persoane? Eventual, și în relații „cordiale”? Ființa lui, lumea aceea ascunsă, adâncă și mută, care abia dacă i se poate bănuși câteodată în jocul ochilor ori în surâsul buzelor, este ea oare chiar atât de multiformă și de nesfârșită? Se poate ea împărți, se poate multiplica de oricâte ori fără a suferi o cătuși de mică vătămare? Mai precis, oare nu te *uzezi* până la urmă, împărțindu-te la nesfârșit cu orîșicine? Oare nu te otrăvesc puțin câte puțin, nu te *ucid* până la urmă (fie și) simplele relații cu unii dintre oameni?

*

Experiența impurității: aceea în care năzuințele cele mai curate ale sufletului tău, potecile lui suitoare – miezul tău cel mai de preț, se întâlnesc așa, ca din întâmplare, cu diavolul meschinăriei și al medio-crității, cu îngustimea sufletească, cu decăderea lăuntrică permanentă și cu tot penibilul cotidian. (*sufletețul tău, minunatul tău sufletel e, va să zică, atât de cuprinzător și de generos, că nu-și poate refuza și gloria aceasta: să-i aibă și să-i strângă la piept pe ambii săi fii – să-l lege strâns pe unul de altul; să ferece laolaltă, într-un singur nod, amândouă capetele lumii: într-o singură strînsă îmbrățișare, atât inferiora cât și superiora*) Nici nu te-ai dezmeticit încă bine după o oarece „înălțare” – și cât de „mândru” ai fost de tine însuți! – că te și

trezești aruncat în răcoarea celui mai întunecat egoism: în *conștiința* crudă a celei mai mizerabile decăderi. Căci – dacă vrei totuși să fii cinstit cu tine însuți – la o analiză oricât de fugitivă, vei vedea că până și cea mai nobilă pornire, elanul cel mai romantic și mai sublim, sunt însoțite mai întotdeauna de un ceva auxiliar, de un appendice oarecare ce trebuie musai să le șubrezească noblețea și romantismul. – Nu s-ar realiza nu știu ce deziderat de ordine al firii dacă nu s-ar întâmpla astfel; ar rămâne parcă undeva un loc gol, o spărtură, ar rămâne ceva neisprăvit dacă, bunăoară, n-ai regreta *oarecum* – așa fin, abia perceptibil – că ai dat cerșetorului o sumă ce ți se pare acum prea mare, că ți-ai iertat atât de repede, atât de lesne nevasta ce te supăraseră amarnic (și că ai făcut-o „fără a obține nimic în schimb“), sau că, mai știu eu, ți-ai pierdut o noapte – o noapte *întreagă!* – consolând și dădăcînd un prieten care, „oricum e un veșnic angoasat“.

Dar ce s-o fi întâmplat acolo, „în adâncuri“, căci doar știai prea bine, vedeai limpede că aceea era chiar o pornire bună a ta? – Era ca și cum tu vedeai cumva din afară „bunătatea“ acelei fapte Erăi, cum se spune, „stăpân pe situație“: pe situația aceea în care tocmai te aflai tu săvârșind pomenita faptă bună. Și cine oare mai era atunci ca tine? Făptură prea-reflexivă, atotștiutoare și atotstăpânitoare în treburi sufletești! Administrator, „prilejuitor“ și complice al binelui și al idealurilor înalte! (*oh!, da, sigur că da: binecuvîntată, rară, aleasă făptură!*)

revista respiro

Pagina de titlu

Pagina 169 din 232

Înapoi

Întregul ecran

Închide

Ieșire

Or – blestemată zodie! – în toată vremea asta, tu, de fapt, cel din adâncul tău, deja începeai să-ți întinezi opera, și să aluneci ușor-ușor spre cenzurări meschine și josnice socoteli. Cealaltă jumătate a ta lucra, în toată vremea asta, nestingherită. N-a mai fost nevoie decât să te „răcești“ puțin, să revii la temperatura ta obișnuită, ca să se ivească, batjocoritori, și mugurii meschinăriei.

*Baal-Şem spunea: „Ce să însemne vorba asta: adevărul umblă peste tot? Înseamnă că adevărul este pretutindeni respins şi de aceea este nevoit să plece mereu mai departe“.*¹⁰

¹⁰Din Martin Buber, *Povestiri hasidice*, de la pagina 76. (C. B.)

9 septembrie 19..

Într-o lume în care e limpede că încă mai sunt atâtea de spus, în care *a trăi plener* spiritualicește înseamnă a simți din toată inima, în orice ceas, că ceea ce este cu adevărat esențial nu s-a spus încă, și că tocmai *tu* ești cel care trebuie s-o iei de la capăt și să spui totul, iar astfel spunând, să pui o ordine – ordinea *ta* – în lucruri, ei bine, într-o astfel de lume, a spune cu bună știință ceea ce deja au mai spus și alții – *a plagia*, cum se zice – nu trebuie socotit, neapărat, drept nu știu ce nemaipomenită ticăloșie literară, o nemaivăzută și oribilă impostură, ci poate doar semnul exterior și ușor agresiv al unei – destul de înduioșătoare – *neputințe sufletești funciare*. – Pur și simplu, se întâmplă că acela ratează să se întâlnească cu propriile cuvinte, nu știe să afle cheia cu care le-ar putea face să vorbească, și atunci, frustrat și cu mintea tulburată, le „fură” pe ale altora: și le ia pe acestea drept ale lui. Furul de cuvinte se vădește, mai întâi, printr-un *suflet turbure*; lui nu îi este cu putință să facă distincții primare, cum e aceea între *interior* și *exterior*, între ceea ce are el în sine și este al său, pe de o parte, și ceea ce află citindu-i și cunoscându-i pe alții, pe de altă parte. Așa se face că, la el, tulburarea sufletească merge până acolo încât actul lecturii este socotit totuna cu cel al scrierii. (*citind această carte, și plăcându-mi, e fără îndoială ca și cum aș scrie-o eu însumi; simplul fapt că-mi place și că mă regăsesc atât de bine în acest text îmi este prea-îndeajuns ca să mă și pot iscăli sub el; restul sunt doar detalii administrative, invenții avocățești*) Iată neputința

fundamentală a furului de cuvinte: *se pripește*, nu se poate ține și se lasă cu totul vrăjit de impresiile plăcute ale primei întâlniri cu ceva „foarte bine scris“ și în care – nu-i așa? – i se pare că „se regăsește“. Nu are nici un fel de noțiuni, câtuși de puțin limpezi, despre ceea ce înseamnă, în intimitatea faptului, că *o idee se întrupează în cuvinte*, că se ivește ceva nou în ordinea spiritului. – Pur și simplu, relația lui cu acel text este una de natură hedonistă și posesional-juisatoare: ea se reduce la aceea că textul îi place la culme și vrea neapărat să-l „aibă“, să fie (și) a lui. Și atunci, ca oricine, se trezește coplesit dintr-o dată de pofte năprasnice, el siluiește ceea ce i-a plăcut și îl târăște cu forța în bârlogul lui.

*

Plagiatorul pare, la prima vedere cel puțin, un mare nerușinat, un cinic nemaipomenit care îi disprețuiește profund atât pe cei ce scriu – pe care-i fură, cât și pe cei care citesc – pe care-i minte. Dar probabil că lucrurile, în miezul lor, nu stau chiar așa. El e, iarăși, mai degrabă *un om tulbure*. Condiția existențială a plagiatorului se apropie cel mai mult de *lumea delirului*: el este de o infinită, de o înspăimântătoare disponibilitate; „forma“ lui de existență stă tocmai în desfrâul polimorfiei. El e, în același timp, aici și pretutindeni, la munte și la mare, în antichitate și în vremea Revoluției Franceze; pur și simplu, el este oriunde și oricând s-au scris texte care se întâmplă să-i placă. Or, condiția aceasta delirantă e una dintre notele cele mai

triste, mai dureroase și mai jalnice ale furului de cuvinte. El nu se poate bucura niciodată de binecuvântarea și mângâierea acestui dat primordial: anume că omul este *ființă unică* și nu are decât un singur suflet, o singură pereche de ochi și un singur fel de a scrie. (*iată, bunăoară, cum stau acum aici și dintre atâtea chipuri în care aș putea să văd lumea, dintre infinitatea de tonuri și nuanțe cu care aș putea preciza ceva, mi se întâmplă să le aleg doar pe unele, pe unele anumite, și care, dozate într-un anume fel, fac ceea ce se cheamă stilul meu*)

Dar aceasta nu e nicidecum și situația furului de cuvinte; el parcă ar fi cineva care – din naștere – n-are *amprente*, el nu poate fi nicidecum identificat pe baza unor „semnalmente” de aflat la el, și la nimeni altcineva: el poate fi, în același timp, și Platon și Sfântul Augustin, și Luther și Hegel, și Nae Ionescu și Vladimir Jankélévitch, și Dostoievski și Marchizul de Sade, și oricine i se mai întâmplă să-i cadă sub ochi și să-i placă. Firește: *oricine, mai puțin el însuși*. Și tocmai asta vrea să însemne că natura lui ține de lumea delirului, că delirul îi e blestemul, veninul tuturor zilelor sale. El, furul de cuvinte, se revarsă incontinent peste cuvintele altora și se repede să le repete, întrucât i-au plăcut. *Uită* însă imediat de la cine le-a auzit și reține doar că le-a rostit (și) el. (Nu uită, bineînțeles, să se iscălească, țațoș, sub ele.)

Pentru a înțelege și mai bine situația existențială în care se află furul de cuvinte ar fi instructiv să-ți amintești de situația exact opusă, a celor care, mai cu seamă în vremurile strălucite ale Evului Mediu,

își *atribuiau* propriile scrieri unor nume consacrate, nume ce putea sluji atunci drept cel mai eficient vehicul pentru răspândirea acelor cuvinte ale lor în lume. Pe aceștia nu îi interesa decât un singur lucru: cuvintele lor să umble, eficient și liber, prin lume, să se înfățișeze lumii întregi, fără sfială – indiferent sub ce nume ar face-o. Tâlcul *atribuirii* era acela că *eu* sunt o gură întâmplătoare, un medium oarecare, la îndemâna Adevărului, prin care el găsește (sau nu) de cuviință să se rostească. Iar acest adevăr tocmai rostit, întrupat în cuvintele mele, a devenit deja ceva străin de mine însumi, și ca atare trebuie să mă și înclin înaintea lui. Căci roadele minții mele, fructul sufletului meu – cea mai nobilă justificare și cel mai sigur semn al trecerii mele prin lume, sunt ceva mult mai însemnat decât numele meu de biet muritor, care s-a întâmplat să-mi fie dat. Numele meu nu e decât un cuvânt, o convenție, o etichetă la care răspunde trupul meu de carne. *Eu* însă, eu sunt mult mai mult decât numele meu – identitatea mea personală fiind dată poate tocmai de puțința ce o am de a participa, într-o anumită modalitate, la întruparea ideilor în cuvinte. Gândurile mele exprimate, dacă se întâmplă să spună cu adevărat ceva, sunt mult mai mult decât făptura mea terestră, înscrisă, cu nume și adresă, în registrele stării civile. Este vorba aici de ceva care, sub puterea unei prezențe nemăsurat de înalte și de venerabile, s-a obiectivat în cuvinte și a căpătat *o ființă nouă*, cu totul distinctă de a mea. S-a *produs* ceva, a răsărit în lume ceva ce n-a mai fost până acum; trebuie să crezi că, după aceste cuvinte, lumea nu va mai fi aceeași cu cea de dinaintea

rostirii lor. – Iar asta te uluiește și-ți inspiră un respect nemăsurat: respectul ce-l trezește *nou-născutul*.

Într-o civilizație a orgoliului se întâmplă însă exact pe dos. Nu îți mai poți lăsa cuvintele acum să umble sub un nume străin, ci – tocmai dimpotrivă – ți le aperi strașnic, le ții ferecate sub pecetea inconfundabilă a numelui și *copyright*-ului tău. Le iscălești de fiecare dată, le „însemnezi“, le legi strâns de tine; nu-ți poți permite să le lași anonime, căci, nesemnându-le, parcă le-ai da drumul ne-întregi în lume, și – pe deasupra – ai mai lăsa și să se piardă ceva esențial din ființa ta o dată cu ele. Cuvintele tale, exclamațiile tale, ticurile și greșelile gramaticale, virgulele și felul tău admirabil de a începe și sfârși o frază – toate acestea sunt zestrea ta neprețuită, stilul „geniului“ tău inconfundabil.

Dar iată însă că uneori nici toate acestea nu-ți mai ajung ori nu-ți e dat să le simți îndeajuns de mult „ale tale“ – și atunci te tulburi peste măsură și pui mâna și pe ale altora. Nu te incomodează, nu te jignește câtuși de puțin că te iscălești sub ceva ce n-a ieșit din mintea ta, că ideea respectivă n-a germinat și n-a crescut în sufletul tău, și că nu-i „seamănă“. Astfel că în viața ta nu se instalează nici cel mai mic disconfort din cauza acestor „corpuri străine“. – Și nu te simți deloc „înstrăinat“ printr-o astfel de experiență. Nicidecum – ceea ce are cu adevărat însemnătate e să te împăunezi repede cu ea, întrucât simți că e o idee care ar avea oarece „trecere“, și, etalând-o, te-ar înnobila oarecum. (*ca și cum, întorcându-te acasă după multă, multă vreme ai*

mai găsi – peste ceea ce te așteptai să găsești – încă un copil, unul ce nu-l făcuseși tu, căci nici pe departe nu-ți seamănă; or, în loc să te incomodeze așa ceva, să te „simți prost” – tu, de fapt, începi de îndată să te mândrești patern, pe toate drumurile, cu puiul de cuc: și ce dacă nu-i al meu, ce dacă nu-mi seamănă, dar – ia spuneți-mi! – a mai văzut cineva vreodată așa mândrețe de prunc?)

*

Dacă ar fi însă să psihanalizezi, oricât de grosolan, furul de cuvinte, să-i cauți intențiile și năzuințele lui ascunse, vei da numaidecât peste următorul lucru, foarte semnificativ: plagiatorul știe într-o anumită măsură, într-un chip obscur, că *nu-l citește nimeni*, și poate că nici nu vrea să-l citească cineva. Inconștient, el nu e – *nu vrea să fie* autor. E adevărat, și-a lăsat semnătura undeva pe o foaie, dar poate că a și uitat de ea, de vreme ce era atât de tulburat și nu avea întreg discernământul. Inconștient, furul de cuvinte nu poate să aibă în mod esențial ceea ce se cheamă *paternitatea* ideii. – Aceasta e cea mai inteligibilă și mai verosimilă dimensiune abisală a celui ce plagiază: a plagia și a-ți trăi propria ratare sunt două lucruri nu foarte ușor de despărțit. Semnând sub cuvintele altuia, îți semnezi parcă propria demisie, expatrierea definitivă din ținutul adevăratei scriituri. În esență, furul de cuvinte pur și simplu nu știe, n-are nici o idee adecvată despre ce înseamnă *cuvântul* – adâncimea și misterul cuvântării; nu știe nimic despre minunea această nemaivăzută: că *există cuvintele*. El se lasă

răpus – prostește răpus – de o vrajă mai curând superficială, și singurul lucru pe care-l bănuiește despre fenomenul cuvântării este acela că ea trebuie să fie proprietatea cuiva, că cel mai important lucru pentru un text este să aibă semnătură dedesubt.

Aflat, prin urmare, într-o astfel de totală ignoranță, furul de cuvinte n-are cum să aibă nici o idee adecvată despre ceea ce înseamnă că acel cuvânt *va fi citit* de cineva; neobișnuind să scrie cu adevărat el însuși, n-a avut nici ocazia să descopere că scriitorul se întâlnește cu cititorul său chiar atunci, *în însuși actul scrisului*, și nicidecum „la lansare“ sau în alte locuri. Or, plagiatul *se răzbună* pe plagiator și nu îl lasă niciodată să ajungă un veritabil autor. – Plagiatele sunt atât de rar găsite pentru că, într-o admirabilă *harmonia praestabilita* ce domnește peste lumea cărților și a literelor, ele nu sunt făcute nicio dată să fie citite. Ele vor fi, cel mult, recenzate. (*evident – recenzate pozitiv, elogios-pozitiv, hiperbolic-pozitiv, apocaliptic-hiperbolic-pozitiv*)

Aproape inutil să mai adaug că plagiatul este semnul cel mai puțin echivoc, cel mai ȳpător al provincialismului cultural și al insignifianței spirituale; al locului unde nimeni nu mai citește nimic, unde nimeni nu citește pe nimeni, dar toți îi laudă pe toți: își cântă ipocrit în strună, își prea-măresc în fiecare clipă geniul și nemuirea literar-artistică; se cheamă între ei cu apelative generoase, incredibil-fantastice, de care s-ar rușina iremediabil orice spirit sănătos. (*și nici că se putea altfel: ce altceva este plagiatul decât fructul necesar, recolta cea mai îmbelșugată care se strânge, toamnă de toamnă, în patria pupincurismului?*)

– Cine sunteți, până la urmă, domnule Isaac Bernstein? Unde vă e biografia, căci nu vi se „vede“ deloc printre rânduri? Rândurile mai mult v-o ascund, se ȣes strâns peste ceea ce ar fi fiinȣa d-voastră „privată“, de nu mai poȣi deslușii nimic dintr-însa.

– Ce naiv mai ești dumneata, domnule! Cu ce lucruri prostești îți pierzi vremea! Chiar nu-ȣi este limpede că „biografia“ – fie ea umilă sau strălucită, palidă sau tumultoasă – e, inevitabil, o chestiune mai mult de mizerabilă vanitate și de *mitologie* personală, mai curând o minciună idolatră decât ceva cu adevărat important? Tot ceea ce ține de (auto-)biografie are natura *oglinzii*: are ceva, profund iluzoriu, din fiinȣa oglinzii. Or, cunoști dumneata ceva mai steril, mai otrăvitor, mai patologic decât oglinda? *Să te uiȣi în oglindă* – cum s-o fi văzând oare lucrul ăsta din vârful Cerului? – Ce spectacol al singurătăȣii, ce zbunguală a precarităȣii fudule! Povestea aia cu Narcis e una dintre cele mai izbutite din câte a știut mintea omului să născocoască. Insul acela s-a uitat atât de adânc la sine încât s-a înecat până la urmă în propriii ochi. – Ai auzit de vreun lucru mai teribil decât ăsta? Dacă e să fie ceva

în ins, atunci acest lucru se va vădi în afara biografiei lui, dacă nu cumva chiar *împotriva* ei.

15 septembrie 19..

Când îi aud pe câte unii înduioșându-se la gândul *bunătății* ultime a naturii umane, dându-și ochii peste cap cuceriti de „sămânța de noblete” pe care orișicine – cică – ar avea-o dintotdeauna într-însul, nu mă pot stăpâni să le predic, la rându-mi, despre răutatea, disprețul și veninul care, la urma urmei, fac toată consistența legăturilor dintre oameni, și care, mai cu seamă, le fac viața lor „plină” – *ocupată* – aducându-le-o la dimensiuni cât de cât „suportabile”. – Și ce lucruri consistente, păstoase, temeinice, pun eu aici în joc: – *răutatea*: țesătura aceea abia vizibilă, suavă și atotbiruitoare ce-i leagă pe oameni mai strâns și mai trainic – mai „pentru totdeauna” – decât orice blajină bunătate de un ceas, mai strașnic și mai irevocabil decât iluzia compasiunii celei mai lipicioase; – *disprețul*: acea minunată esență pe care dacă încerci, câtuși de puțin, s-o înțelege, capeți nu-maidecât siguranța că te afli pe drumul cel bun în cercetarea naturii umane. Or, asta e singura cale de a aspira la o antropologie cât de cât rezonabilă, o antropologie în care răutatea, resentimentul, furia, disprețul, răzbunarea, ura își au locul pe care și-l merită în alcătuirea firii noastre – dar ce spun eu? – locul pe care realmente *îl ocupă* în alcătuirea ciudățeniei numite „om”. Pe scurt, o știință despre om care să înțeleagă cum se cuvine ce înseamnă faptul că, în această lume, oamenii *nu încap unii de alții*.

În sfârșit, oricât aș fi de grăbit, nu mă pot stăpâni totuși, în fața unor apostoli ai bunătății ca aceștia, să le vorbesc – măcar – despre

aceste *trei forme de dispreț*.

Mai întâi, *disprețul „celor ce au“ pentru „cei ce nu au“*. Este, trebuie s-o recunosc, forma cea mai grosieră și mai manifestă – poate că și cea mai puțin interesantă – a disprețului. Căci aici totul „se dă pe față“, aici totul e *îmbrăcat* în aparențe agresive și țișătoare – zgomoase până la nerușinare. „Uniforma de serviciu“ a acestei forme a disprețului este îmbrăcămintea scumpă, scumpă de tot – turnată în aur, dacă s-ar putea. La limită, aceste boarfe ar trebui să însemne adevărate averi ambulante, bănci convertite în pânză și ațe, în nasturi, căptușeli și butoniere. Iar *indiscreția* trebuie să fie o trăsătură fundamentală în caracterul „celor ce au“: ceva netrâmbițat, nezdărgănit pe toate drumurile aproape că nici nu există, e ca și cum nu ți-ar fi intrat îndeajuns în stăpânire. – Totul trebuie imediat *simbolizat*, comunicat, totul trebuie transpus în însemne exterioare, încât – la limită – nimic din ceea ce ai să nu rămână neexprimat, fără urme vizibile și strivitor-biruitoare. Căci bogăția are a se petrece sub zodia vrăjmașă și capricioasă a *exteriorității*, ei nu îi este dat niciodată să capete ceva din demnitatea și profunzimea celor ce nu se văd; bogăția este histrionică sau nu mai este defel, iar posesorul ei, ca un adevărat stigmatizat, este blestemat să și-o poarte în spinare și s-o aibă veșnic asupră-și.

Așa se face că un lucru atât de banal cum sunt hainele trebuie să sufere asediul unei atât de teribile „nevoi de exprimare“ și să devină locul predilect unde poți citi prosperitatea ori îmbuibarea cuiva. Așa se face că niciodată n-o să ai dubii asupra fericitului (?) purtător al unei

astfel de costumații. (De pildă, c-ar putea fi o întâmplare, că s-ar fi putut îmbrăca astfel doar din greșeală.) – *Nicidecum!* E chiar *el*. Căci îi vei vedea răsfrântă pe chip și în licăritul ochilor toată scumpetea și toată deșănțarea din boarfele lui. Muta lui, printr-o secretă investire, va funcționa cu totul altfel decât fețele celorlalți oameni: mușchii lui faciali îi vei vedea cuprinși de acea febrilitate rece, relaxată – bucuria curată a unei fiare tinere ce alunecă liber prin viață; iar ochii – ochii i se vor fi umplut în întregime de felul de a privi al celor pentru care lumea – toată – e făcută *anume pentru ei*. Luciul metalizat al hainelor, geometria înghețată a tăieturii lor îi vor fi năpădit astfel și fața – fața lui ce a devenit acum doar o oglindă setoasă, menită să capteze toate privirile înrobite prin care cei din jur îi proclamă neîncetat elecțiunea. Căci, pe lângă nemăsuratul său dispreț pentru semenii, el manifestă – exact în același timp – și o incredibilă *nevoie* de ei. – Doar ei sunt cei de la care el obține, clipă de clipă, „confirmarea“. (*ce s-ar face omul acesta, cu boarfele lui cu tot, în mijlocul deșertului, unde nu e nimeni care să-l vadă și să-l tot lingusească nerușinat din priviri? evident că s-ar topi pe picioare, s-ar dizolva în cel mai scurt timp*) O desăvârșită perversitate a lucrurilor face ca poziția aceasta a lui să-și extragă toată substanța și siguranța de sine tocmai din precaritatea și predispoziția slugarnică a semenilor săi, a „celor ce *nu au*“. Într-un anumit sens, *el este creația lor*. Creația care îi fascinează, îi subjugă, îi călcă în picioare și – așa, dezinvolt – face ceva pe toată viața lor împruțită: „– Carne de tun, asta sunteți! Viermi și gândaci sub picioarele mele!“

(își mai îndreaptă grijuliu o cută nouă a costumului și trece, în triumf, mai departe)

Și se întâmplă acum un lucru nemaipomenit, ceva ce te umilește definitiv în inima ta și-ți schimbă radical ideile despre oameni: spre rușinea speciei, logica nu poate să-l explice, bunul simț se trage îndărăt și se rușinează, iar imaginația poezilor ocolește, misterios, chestiunea. Se întâmplă că și „*cei ce nu au*“ îi *disprețuiesc la culme* pe „*cei ce nu au*„. Nenorociții aceștia, după ce că, în chip slugarnic, i-au proclamat elecțiunea maimuțoiului bine-îmbrăcat, se apucă acum să-i preia disprețul și să-l „înmulțească“, să-l împrăstie vajnic în jur. Unii împotriva altora, toți împotriva tuturor, sub privirile plictisite ale celui din costumul elegant. *Sărăntocul* își arată „prețuirea“ și „devoțiunea“ față de creatura cu butoniere aurite încercând să-l calce în picioare pe nimeni altul decât pe *cel asemenea lui*. E darul suprem pe care i-l face maimuțoiului în pijama, actul maximei sale generozități, felul în care el înțelege să celebreze boarfele simandicoase ale ipochimenului. Privirile lui leșinat-îmbătate, făptura lui chircită, făcută cârpă sub picioarele tari ale aceuia, apelativele teologice, neverosimile cu care îndrăznește să-l cheme – care te fac să întri în pământ de rușine și cu care au spurcat pentru vecie limba – ei bine, toate acestea nu au fost deloc de ajuns. Mai trebuia oferit și acest plocon neașteptat al batjocoririi și umilirii celui *exact* asemenea lui. – Și, Doamne, ce poate fi pe lumea asta mai murdar, mai lipsit de măsură și mai necruțător decât disprețul cu care te disprețuiește cel

a cărui viață nu cunoaște altceva decât bucuria jalnică a slugărniceii!

Iată, într-adevăr, pentru cine mai e interesat de chestiune, câteva detalii noi despre sensul și esența „urii de clasă“.

*

Vine apoi *disprețul vârstelor*. E, mai întâi, disprețul celui tânăr și iute la picior pentru cel obosit de viață și care a încetat să se mai grăbească. Semețirea focoasă a tânărului „cocoș“ în fața celui peste care s-a așezat liniștea anilor. (*dă-te la o parte, hodorogitul! nu mai încurca lumea atâta; ce, vrei să te prindă moartea pe drumuri?*) Și nu e aici, în disprețul față de „bătrâni“, doar semnul unei simple respingeri brutale a trecutului, al unei ignorări voluntare a „tradițiilor“ și a „celor ce au fost“ – în sfârșit, simptomatologia unui fel de a trăi oarecum inconștient, doar pentru un viitor fantasmatic, rămânând orb și surd la „învățăturile“ trecutului. E mai degrabă un dispreț patologic pentru tine însuși – *pentru tine cel care vei fi*. O inconștiență desăvârșită față de ființa ta mai adâncă, o întâlnire ratată cu propriul viitor – cu tine „în desfășurare“; un fel de a nu fi capabil să înțelegi ori să simți misterul acela ce-ți bate în piept și-ți umblă, subtil, prin vine – *timpul*. Bătrânul acela care-ți încurcă drumul nu este nicidecum un „străin“, apărut tam-nesam ca să-ți încurce ție socotelile: bătrânul cu pricina *ești* chiar *tu însuși*, tu împleticindu-te către sfârșit. Or, bruscându-l în acest fel, nu faci altceva decât – în plină vitalitate, *nel mezzó del cammin di nostra vita* – să-ți anunți deja, fastuos, falimentul final, nedemna-ți, și jalnică, retragere din viață.

Dar cât de jalnic e, de cealaltă parte, acel dispreț al bătrânilor „înțelepți“, al celor care „au trecut prin multe“, față de „tâncii cu caș la gură“, ce nu vor deloc să „ia aminte“ la vorbele și sfaturile lor! Văd vitalitatea debordantă a acestora din urmă, și focușenia lor, și tinerețea lor ce nu vrea să știe de sine, și toate cele ce le pot face, și le vor face, și nu se pot stăpâni – „povățuindu-i“ și agasându-i cât e ziua de lungă – să li se *substituie* astfel și să trăiască puțin „în locul lor“. (*puțin, încă puțin, wite – numai atâta, atâta și gata!, încă o zi, încă un ceas, mai fă-mă, Doamne, pentru jumătate de oră tânăr, ce e la tine, în veșnicia ta, o jumătate de ceas?*) Prin toate aceste sfaturi și povețe care ar privi direct tinerețea primilor, bătrânii aceștia vădese că nu se pot stăpâni să le ciupească (să ia și să guste puțin) din „preaplinul“ pe care aceia l-ar avea înainte. – E aici ceva de veșnic nesățul, „pofcios“ și jalnic, în pornirea acestor „înțelepți“ de a *aranja* benevol și tiranic viețile tinerilor ce le ies în cale. O bătrânețe impură, o bătrânețe doar pe jumătate (nici tânără – nici bătrână), o viață nevoită să târâie pretutindeni după sine nenumărate și împovărătoare *reziduuri*: atâtea și atâtea ambiții neconsumate, fapte nefăptuite, vise nevisate, femei ne iubite sau virtuți nerespectate.

Acesta e, fără îndoială, un fel de a îmbătrâni *degeaba*, de a nu înțelege, iarăși, lucrarea acelui minunat mister asupra proprie-ți carni: *timpul*. Au trăit o viață întreagă și n-au înțeles ori n-au simțit cătuși de puțin că, de dragul unei armonii mai înalte, tinerețea e o boală de creștere ce trebuie numaidecât depășită.

*

Mai e, în sfârșit, o formă a disprețului care, în răstimpuri, ajunge să se poarte frenetic, să fie „la modă“. Și cu cât mai rar ajunge acest dispreț *fashionable*, cu atât mai năvalnic și mai sângeros își dă el drumul, atunci când îi vine vremea. Este *disprețul* „oamenilor de rând“ pentru „oamenii cărților“. (Iese acum din discuție, fără îndoială, disprețul „elitelor“ pentru „plebe“; e prea obișnuit și prea des trâmbițat ca să merite să te mai oprești, cu folos, asupra-i. Și prea univocă și veșnic vinovată „prostia vulgului“, stupiditatea „gloatei“, ca să nu trădeze ceva impur și *resentimentar* din cealaltă parte, din partea celor „luminați“.)

Pentru cel bine integrat în biologie, pentru cel care doar „își duce zilele“, adică – aproape – pentru „specia umană în general“, „omul cărților“ este cel care a ales să trăiască *altfel*, într-un fel de neînțeles, cu apucături care-l apropie mai curând de vrăjitorie decât de condiția muritorului obișnuit. El e figura *subversivă* prin excelență, personajul asupra căruia niciodată n-o să ai date suficiente; oricât de mult ți s-ar arăta el, și oricât de franc ți s-ar „deschide“, nu poți să nu bănuiești și *altceva* în spatele binevoitoareii lui transparențe. „Omul cărților“ este cel care are îndrăzneala de neiertat de a sfida legile firii, pentru a se deda unei îndeletniciri care numai „îndeletnicire“ nu se poate numi. Căci – se vede de la o poștă! – el niciodată nu trudește, nu asudă și nu smulge pământului hrana lui zilnică; nu are asupra lui sapă și nici plug, nu mână boii, nu vânează pădurile, și nu culege niciodată

roadele. Pe căi evident oculte, el „fentează“ blestemul strămoșesc, deține arta de a ocoli tot ce înseamnă „consecințele“ obișnuite ale acestui blestem: ba încă – grozavă îndrăzneală! – mai are nesimțirea să pretindă, pentru ceea ce (nu) face, respect și ascultare. Or, azi așa, mâine la fel – oamenii „de rând“ nu stau degeaba, ci își tot adună, ca într-un fagure, curiozitățile, acele și veninul.

Iar atunci când „spiritul timpului“ îngăduie și zăgazurile cad, toată această ură suspicioasă îndelung adunată se manifestă într-o formă predilectă, culme și întrupare cum nu se poate mai expresivă a disprețului față de acești „oameni ai cărților“: *arderea cărților în piețe*. Toată istoria omului – de la inventarea scrisului și până în vremurile cele mai civilizate – e marcată viguros de aceste adevărate triumfuri ale spiritului spontan, „sănătos“: momente de maximă purificare și veritabile ceremonii de conjurare a necunoscutului. Căci aceste luminoase ruguri nu sunt simple gesturi administrative, afaceri ale cenzorilor, ci autentice *acte magice*, ritualuri eficiente prin care comunitatea respectivă se purifică de corpurile și prezențele ei străine, de primejdiile fără de număr ce obișnuiesc să locuiască în biblioteci și după coperta cărților. Or, arzându-i-se astfel cărțile, cărturarul devine *și el* mai puțin suspect (sau măcar suspect în proporții controlabile); e ca și cum, arzându-se cărțile, s-ar cauteriza totodată *și* mintea aceea bolnavă care le-a zămislit.

...destinul Almei Rose, dirijoarea orchestrei feminine de la Auschwitz. Alma preferă perfecțiunea muzicii în locul fericirii muzicienelor sale; această perfecțiune a devenit pentru ea un scop în sine, și n-o interesează cui se adresează această activitate... Înainte de război, își amintește Alma, „povestirile despre arestări, despre deportări se petreceau departe, foarte departe de mine. Ele nu mă afectau, nu mă interesau. Pentru mine, conta doar muzica“. La sfârșitul vieții, ea afirmă: „Moartea n-are importanță, important este să fac muzică, muzică adevărată“. O dată internată în lagăr, ea se consacră din nou practicii muzicale, iar defectele muzicienelor sale i se par atunci tot atâtea obstacole care trebuie depășite; muzica este scopul ei, nu ființele umane. Alma urlă, împarte palme în stânga și în dreapta, pedepsește și se justifică: „Aici sau în altă parte, ceea ce facem trebuie bine făcut, fie și numai din respect față de sine“.... După moarte, S.S.-iștii îi aduc un emoționant omagiu Almei: ei se înclină, plângând, în fața trupului neînsuflețit al acestei evreice, acoperită cu flori albe.¹¹

¹¹Din cartea aceluiași Tzvetan Todorov, de la pagina 102. (C. B.)

17 septembrie 19..

Omul este, firește, „o ființă liberă“. El este, ca să „risc o definiție“: cea făptură absolut unică, înzestrată de la natură cu libertatea deplină de a delira – fericit și incontinent – despre toate fantezmele sale asupra libertății.

Iată-i, bunăoară, mult lăudata lui *libertate spirituală*. E atât de necuprinsă, încât, gândind asupra-i, prima ta reacție e mai curând *să taci* despre ea. Oriunde te-ai întoarce, nu afli nimic de care să te prinzi, nici o margine, nici o cută – vreun capăt, acolo, pe care să-ți așezi și să-ți odihnești mintea năucită. Nesfârșite întinderi albe, prea-vaste orizonturi ale neîntinării, un ocean, un abis al tuturor perfecțiunilor – iată chipul cu care binevoiește să te întâmpine, încă de la prima întâlnire, „împărăția libertății spirituale“. – Fără îndoială că tocmai asta vrea să însemne spusa aceea despre „infinitul rău“: anume că, de atâta infinitate, minții tale „i se face rău“, și deodată se trezește cuprinsă așa, de un fel de leșin.

Mai că ai lăsa totul baltă când – nici să-ți vină să crezi! – dai totuși peste ceva: niște cârligase ciudate, nici litere, nici ne-litere, nici vorbe, nici tăcere; o drăcie cum nu s-a mai văzut. Abia auzi un șoptit de undeva: astea-s *ghilimelele*! Hotărât lucru, destinul ți-a surâs: în mintea ta o știință nouă stă să se nască – *fenomenologia ghilimelelor* sau *ghilimelogia*.

*

De nu știu câte mii de ani omenirea *citează*. Și încă asta nu e totul: căci tocmai un asemenea lucru este cel care face din ea o „omenire civilizată“. Ține acum chiar de „noblețea“ ei să citeze: acolo unde nu există ghilimele, nu există „evoluție spirituală“, nu există cultură, „lumină“; acolo unde nu se citează, nu avem de-a face – e limpede! – decât cu o băjbâială oarecare în „noaptea“ biologiei. Așa încât, a-ți „întemeia“ ceea ce ți se întâmplă să-ți treacă prin minte pe spusele vreunei autorități celebre e semnul binecuvântat al bunei-creșteri intelectuale, pecetea apartenenței tale definitive la nobila specie a oamenilor moderni, buna ta „instalare“ în cultura scrisă. (*e-n regulă, așadar: băiatul știe să citeze și zice frumos „săru’ mâna“ la cucoane; gata, îl putem face om mare, îi vom acorda negreșit „confirmarea,,*)

Altfel spus, face parte din exercițiul cultural curent – dacă nu cumva *chiar acest lucru* înseamnă, la rigoare, „exercițiul cultural“ – să te ții scai de mintea și spiritul altora; să te lipești și să te fixezi ca o căpușă de ei pentru a te hrăni copios dintr-înșii (și, firește, cu cât acela va fi un spirit mai „mare“ și mai „clasic“, cu atât hrana ta zilnică îți va fi mai îndelungat asigurată). Face parte din exercițiul cultural curent să știi să acoperi, să căptușești bine lumea necunoscută din jurul tău cu opinii deja exprimate, meșteșugit-rumegate, cu adevăruri aurite, „impresionante“, slobozite de guri celebrisime. Până într-atâta încât, în lumea noastră, a-ți folosi bine mintea înseamnă mai cu seamă a ști să te folosești și să jonglezi cu spusele celor ce au fost înaintea ta, și ale

căror nume *au rămas* și-ți sunt contemporane. Ești inteligent atunci când reușești să pui „cu tâlc“ ghilimelele; ești spontan atunci când poți să scoți „citatul potrivit la momentul potrivit“. Până într-atâta încât a te îndeletnici cu administrarea vorbelor memorabile, cu buna-folosire a spuselor de odinioară poate să capete toate însemnele veritabilei preoții: mergi până la capăt, fii consecvent în această direcție și toate porțile ți se vor deschide magic – se vor smulge singure din locurile lor; școlile vor geme, chemându-te; omenirea, vrăjită de puterea faimei tale, te va căuta și ți se va așeza supusă la picioare, îți va săruta înfocat tălpile și te va socoti drept emanația ei cea mai binecuvântată. Căci – cu priceperea ce o vădești deja în ceea ce privește arta plasării ghilimelelor – tu ești pentru ea dumnezeul științei în această lume, depozitarul întregii înțelepciuni, la tine se află cheile tuturor tainelor, și numai tu ai darul divin al spunerii lucrurilor.

*

Acum, firește, așa ceva e mai curând un *manierism* bolnăvicios, o omenire ce trăiește doar în carnaval. Dar, dincolo de patologie, rămâne totuși întrebarea: care e resortul, tâlcul adânc al citării? De ce omenirea citează? De ce omenirea *are nevoie* să citeze? De ce, de ce?

Pentru că *e nevolnică*. – Și orice aș face, mintea mea nu e în stare să mă ducă spre vreun alt răspuns. – Pentru că pururea are nevoie de proptele și de cârje. Și nu poate, și nu va putea vreodată – în vecii vecilor – să zboare. Pentru că – aflându-ne nevolnici noi și tot văzând

în juru-ne numai nevolnicie – apelăm, disperați, la fantasmеle unui trecut cel puțin la fel de nevolnic ca și prezentul nostru; însă e un trecut care *nu se vede* și care *ar putea să fie* mare. – Cităm pentru că suntem niște ființe incomplete. Pentru că există în noi *un instinct fundamental* care, oricând și oriunde, ne face să privim în jur și să cerem spontan ajutorul – ori măcar să simțim un impuls spre a o face. E un act, o pornire originară care, ivindu-se, vădește numaidecât o precaritate esențială, o slujenie primordială a ființei noastre.

Într-o lume în care „a fost să fie“ ghilimelele, spiritul tău – rostindu-se – are *implicit* sentimentul propriului său neajuns: moment în care imploră mila altuia, cu care să îngâne, împreună, oarece vorbe; cu care să con-pună, tot împreună, oarece cărți. (*așa, spune tu mai întâi – și eu voi repeta cuminte după tine; ai să vezi, n-am să te trădez cu nimic, am să repet întocmai, am să pun ghilimelele exact acolo unde trebuie; spune doar și vei vedea ce treabă bună vom face împreună*) – Iată, așadar, felul curent de a fi al mult-celebratului spirit omenesc, zodia sub stăpânirea căreia el se petrece! E ca și cum ființa lui ar însemna tocmai o *lipsă de ființă*, o invitație, un *loc gol* unde să vină *altcineva* să se rostească; acel „altcineva“ – firește – având nevoie, la rândul-i, de un alt „altcineva“, și tot așa până la Apocalipsă.

Or, într-o lume în care Memoria gândește, și simte, și surâde, și suferă, și se dă de ceasul morții folosindu-se de „fraze minunate din clasici“, într-o astfel de lume viața însăși, și moartea, și bucuria, și ura, și libertatea nu mai pot avea decât regimul palid, îndoielnic al

amintirii.

Ori, poate credeți că, tot căutând, vom găsi totuși libertatea adevărată pe undeva, prin altă parte?

*

Da' de unde!

De unde libertate atunci când o viață-ntreagă atârnăm de sânul mamei? Când copilul care am fost nu încetează să se joace, toată viața, de-a v-ați ascunselea cu noi? Ni se arată în somn, în trezie, când iubim, când urâm, când ne bucurăm și când suferim – se joacă în joaca noastră, visează cu visele noastre, se alintă în dragostele noastre, se smiorcăie în tristețile noastre: cântă, și râde, și zburdă, și face cu noi tot ce pofteste. Copilul acesta ia pentru noi decizii (copilărești, firește, întocmai pe măsura imaturității sale), promite și uită imediat c-ar fi promis ceva, se înfurie și bate din picior, ne bagă în tot felul de încurcături – copilul acesta face tot ce vrea cu noi.

E ceea ce se cheamă, un pic prozaic, *a fi priponit*. Atâta vreme cât nu ai ajuns încă la capătul lanțului, totul e în regulă, viața îți surâde, te miști în voie, zburzi liber și-ți permiți să vorbești iscusit despre o sumedenie de lucruri, despre libertate, virtuți, înălțare spirituală, despre noblețea și stirpea divină a naturii umane, și încă despre atâtea altele de acest soi. Dar ia îndepărtează-te cu încă un singur pas și vei avea în față adevărul tău gol-goluț: *limita ta absolută* – te vei vedea pe tine însuți îngenuncheat, cu răsuflarea tăiată, căci grumazul ți-e strâns

lipit de acel lanț, și un zdrăgănit fioros care se pare că are ceva să-ți spună despre tine, despre „orizonturile ample“ ce au a se constitui, „auto-generându-se“, „înălăuntrul naturii tale umane“. E bună, nu?

Și totul, absolut totul, e legat de un strașnic țărui, viața ta depinde în mod fundamental de un veritabil *centru de putere*, de un loc privilegiat al ființei, de un „loc natural“ către care va căuta mereu și unde pururea se va întoarce cel „născut din femeie“. Toate drumurile îți sunt comandate de dinainte, n-o să mergi niciodată unde vei voi, ci doar acolo unde te va purta faptul că ești născut în felul de a se naște al muritorilor. – Până când, finalmente, vei ajunge să te odihnești, iarăși, în pântecul țărâinii materne.

Cum să nu te amuțească, atunci, adâncimea înțelepciunii acelui popor din vechime care-și îngropa morții cu genunchii strânși sub bărbie, exact în poziția fătului așteptând să se nască?

Da' de unde!

De unde libertate atunci când, ca un ghimpe veninos, ne rămâne înfipt pe vecie în suflet *orizontul* sub care ne-am născut, configurația aceea întâmplătoare a reliefului unde s-a întâmplat să ne trezim în această lume? Orice ai face, oriunde te-ai duce, toată viața nu faci altceva decât să cari după tine, peste tot, geografia acelui loc: o bucată nenorocită de pământ, nu știu ce dealuri și văi, niște nopți din copilărie bătute de vânturi – astfel de lucruri mărunte te vor ține legat fedeleș, ca într-o vrajă desăvârșită, mai bine și mai sigur decât ar face-o toate lanțurile și carcerile lumii. – E o robie *organică*, esențială, care durează

parcă dintotdeauna, în care te-ai trezit și pe care, de cele mai multe ori, poate că nici n-ai s-o constăți ca atare; o robie dulce, prea-dulce, catifelată și blândă ca somnul celor mai plăcute nopți ale copilăriei tale. – Până și cea mai mărunță clintire din hotarele acestui *cerc magic* îți va smulge scâncete, metafore și rime, bocete și versuri, mai abitir decât dacă ți-ar fi smuls careva unghiile toate. Căci există oare, printre poeții și condeierii plângăcioși, temă mai veche și mai venerabilă, temă mai „sfântă” decât e tema „exilului”?

În sfârșit, „patrie” i se zice acestei nemaivăzute făcături. Poate stârni oricând războaie, făcând milioane de „patrioți” să se bată ca chiorii, să se taie și să se măcelărească între ei pe îndelete; te poate pune oricând la zid ca să-ți găurească ceafa-ți de ne-patriot; poate face baioneta să-l caute pe pruncul încă nenăscut, și poate opri pe vecie gânguritul celui abia ivit; poate afla pe sub pământ oasele foștilor „trădători” și le poate face de ocară la sfânta lumină a zilei – în sfârșit, poate orice, *absolut orice*. E limpede, așadar, trebuie s-o recunoașteți: nu s-a văzut încă vrajă mai bine și mai temeinic făcută.

Or, faptul dumnezeiesc că *ești* în această lume, când puteai foarte bine să *nu fii*; că vezi soarele acestei lumi, când se putea foarte bine să nu fie nimeni care să-l vadă; că ești o minte care poate concepe ideea de Dumnezeu, când se putea să nu fie nimeni care să-l conceapă câtuși de puțin – ei bine, iată că faptul acesta poate fi umbră și umilit iremediabil de, să zicem așa, felul particular în care se întâmplă să cadă lumina în grădina copilăriei tale ori de poveștile cu eroi cu care

te tot îndotrîna buna. Iată cum această experiență metafizică fundamentală – aflată, oricum, dincolo de obișnuita putere slăbănoagă de expresie a cuvintelor limbii – care e *faptul venirii și existenței tale în această lume* poate fi rușinată și schimonosită, poate fi diabolic *parodiată* de câteva lucruri realmente de nimic; cum s-ar zice, de niscaiva fleacuri – rămase, pesemne, dintr-o ciornă pe care, pe când pregătea lumea aceasta, o fi uitat Dumnezeu, săracul, s-o mai rupă.

Niște hoți se furișară într-o noapte în casa lui Rabi Volf. Tocmai atunci el se trezise din somn pentru a intona tânguirea de la miezul nopții. Din cămăruța lui, văzu cum banda de hoți căra tot ce găsea la îndemână. Tremurând din tot corpul, începu să strige: „Declar sus și tare că aceste obiecte nu aparțin vreunui stăpân! Să se știe, ele sunt un avut fără stăpân!” Iar nevastei sale îi spuse: „Slavă lui Dumnezeu că am fost treaz la această oră și am putut declara că lucrurile pe care le scoteau nu erau proprietatea cuiva. Altfel, Doamne ferește, s-ar fi împovărat cu vina hoției!”¹²

¹²Poveste extrasă din cartea aceluiași H. Bloch, și anume de la pagina 195. (C. B.)

20 septembrie 19..

Cu adevărat Dumnezeu e *stăpân* peste toate făcutele și nefăcutele bieților muritori. Și peste toate locurile pe care le calcă picioarele oamenilor, și peste toate lucrurile pe care le caută mâinile lor. – Nimic lui nu îi scapă – nici un colțișor de lume, nici cel mai întunecat și mai puturos ungher al ei nu e lăsat de izbeliște, nu e lăsat, ca să zic așa, doar în puterea „întunecimii“ și a „putorii“ lui naturale. Or, el obișnuiește să fie cu atât mai stăpân, iar stăpânirea lui cu atât mai vajnică, cu cât *până și* modalitatea raportării oamenilor la dânsul (felul determinat de a-l adora al acestora, „stilistica“ pietății și expresiile credinței lor), până și așa ceva se revarsă prea-bogat în tot restul vieții lor cotidiene, răsfrângându-se suveran în afara domeniului strict al religiosului, ca să coloreze, să semnifice și să umple toate cotloanele lumii oamenilor. Raportarea omului la Dumnezeu încetează să mai fie „simpla adora-re“, „simpla pietate“ și „simpla credință“, ajungând în schimb să fie *totul*, să se transpună în toate, să refacă, să replămădească de-a fir a păr întreaga înfățișare a lumii.

Să luăm, bunăoară, partea aceea a lumii unde Dumnezeu este – sau, mai bine zis, a fost întotdeauna – adorat, cum se zice, la modul „mistic“. Unde Dumnezeu înseamnă ceva mai degrabă *ascuns* și *îndepărtat* – îndepărtat, secret și peste măsură de dificil. Mediul lui cel mai prielnic e aici „întunericul“, „mistica“ fiind tocmai știința de te descurca și a face pași preciși în această cumplită întunecime. În colțul acesta de lume, felul curent de a fi al sufletului este să se „trans-

porte“, să se retragă din împrejurările obișnuite, vulgar-cotidiene ale vieții tocmai în împărăția nesfârșită și blândă a „noptii lui Dumnezeu“. Sau, în orice caz, purtat de val, el se străduiește măcar să *imite* cât de cât o astfel de „transportare“: mai să turuie ceva formule, mai să dea ochii peste cap, mai să invente niscaiva viziuni, mai să slobozească nu știu ce vorbe atât de puțin inteligibile încât, cu siguranță, trebuie să aibă vreun tâlc mistic. (Sau, în sfârșit, să nu facă nici măcar atâta, ci – împins nemilos înainte de *duhul unei întregi istorii* în care s-a trăit astfel – să se poarte, inconștient, *ca și cum* ar fi și el un credincios de acest tip „mistic“, deși – personal – insul cu pricina nu se mai află în nici un fel de relație cu Dumnezeu.)

Se întâmplă, astfel, că în partea aceea de lume nu mai *există* nimeni, la modul propriu. Dacă ar fi să-i cauți, să-i cercetezi în ei înșiși și în inima lor, ai tot bate degeaba – căci n-ar fi nimeni să-ți răspundă. Toți sunt „plecați“, nimeni nu mai e de găsit în sine însuși – sunt plecați fie la Dumnezeu, fie să imite plecarea la Dumnezeu. Or, asta face ca relația lor cu lumea în care s-au trezit să fie una de veșnic provizorat: e ca și cum, într-o gară cu totul dărăpănată, urâtă și mizeră, ai aștepta trenul acela salvator ce te va scuti pentru totdeauna de indecenta priveliște. Pentru tine gara nici nu există în adevăratul sens al cuvântului; nerăbdarea ta ardentă face ca, în inima ta, tu să te afli deja „plecat“. Picioarele îți calcă numai pe scârnavii, nările îți sunt asediate, ochii ți-au și obosit de atâta tristețe și ne-orânduială – dar nu-i nimic: n-ai nici un motiv să te oprești din așteptare și să-ți

pierzi vremea punând oarece ordine într-un loc ca acesta care oricum *nu-i al tău*.

Așa încât, într-un astfel de colț al globului, unde sufletele oamenilor au fost obișnuite timp de multe veacuri să tot fie „plecate“, s-a creat *o relație specială cu lucrurile*, cu materia și cu întruchipările ei vizibile, o relație foarte particulară cu *trupul* acestei lumi.

*

În primul rând, e de neconceput ca Dumnezeu să aibă cumva de-a face cu „*toate acestea*“. Pur și simplu, ele nu țin de Dumnezeu. Nu se știe prea clar de cine țin, dar de Dumnezeu – în nici un caz. Dumnezeu, din întinericul lui prea-nobil, nu are cum, nu are timp, și nici chef nu prea are să se uite la lucrurile umile ale acestei lumi – ăsta e lucru sigur – și, ca atare, nici noi n-am putea să-l cinstim îngrijindu-ne în vreun fel de ele. Ce ar putea fi aceasta decât curată pierdere de vreme? Dar, mai mult decât atât, ar fi cea mai cruntă înșelătorie în care poate cădea vreodată sufletul tău: să te oprești – prostește – asupra *cosmeticii* acestei lumi. Or, un efort oarecare de ordine și rânduială în tratamentul față de lucrurile lumii n-ar putea însemna nimic în ordinea superioară a pietății și a divinelor realități. – Dumnezeu, neavând deloc de-a face cu „*toate acestea*“, tot ce vei face tu în „astă lume“ a ta va rămâne pe vecie fără nici un fel de semnificație sau merit pentru propria *lui* lume. Prin urmare, a-ți organiza (și semnifica) spațiul curent al vieții tale, a pune un început de ordine într-însul, a te plasa

igienic în ținutul acestei lumi ori a purcede la o cât de sumară curățire a ei – ei bine, toate acestea n-ar fi decât acte mute, goale, gesturi fără nici un fel de ecou pentru divinele urechi.

Așa se face că nu există deloc în acest colț al globului ideea că a trăi într-o anumită ordine în această lume și a te păstra într-o anume curățenie fizică înseamnă implicit *o pregătire* ascetică pentru o ordine mai înaltă, și o primă *purificare* necesară pentru un registru superior al ființei. – Nu, aici ori te „transporti“, ori nu. Cale de mijloc aici nu poate să existe. Iar „transportarea“ aceasta nu e una graduală, nu începe firav, „de jos în sus“, cu vreo grijă față de curățenia căminului tău, ori a hainelor tale, și cu strădania ascetică ca lumea în care te afli să arate ceva mai bine – încât să-ți fie, printr-o oarece contaminare, ca o primă treaptă către lumea cea mai înaltă spre care tinzi. Nu, ci „transportarea“ e bruscă și miraculoasă. – Ca tunetul, ca vârtejul și ca uraganul. Fără exerciții inutile, fără mofturi și fără preparații.

Or, asta e ca și cum *doar* din bube, mucegaiuri și noroi s-ar putea isca, hocus-pocus, și altceva decât bube, mucegaiuri și noroi. Nu există nevoia cotidiană, în acest colț de lume, de a *separa* clar și de a *îndepărta* hotărât murdăriile de tot soiul și reziduurile nenumărate pe care le produce existența în felul oamenilor; nu există – nu are nevoie să existe – în această lume *closețe publice*. Căci nările noastre obișnuiesc să ni se umple numai cu cele mai cerești miresme, iar noi suntem deja făpturi mult prea angelice și prea uranice ca să ne mai coborâm până acolo încât să ne îngrijim și de acea „parte de la brâu

în jos“. (*dar n-are decât, descurcă-se cum îi vine! asta ar fi prea de tot: să-i porți de grijă, să te ocupi de lucruri scârbavnice ca și cum ar merita-o; asta prea le-ar întrece pe toate*) Drept consecință, această lume devine *ea însăși* un imens și popular closet, o adevărată latrină cosmică, în care insul poate con-viețui – într-un chip cât se poate de pașnic și de-a dreptul năucitor! – cu toate spurcăciunile, cu deșeurile și cu rușinea propriei sale condiții. – Și nu există aici niciodată sentimentul că o astfel de spurcată con-viețuire l-ar putea jigni pe bunul Dumnezeu, că l-ar putea atinge oarecum. Că nu poți – așa întinat, și cu toată mizeria lumii tale în ochi, în nări și în suflet – nu poți să te lași „transportat“, dus tocmai în împărăția purității și a desăvârșirii care e propria sa lume. „ – Nicidecum“, parcă îl și aud sclifosindu-se pe nu știu care teolog local. „*Acolo*, departe, unde se află el, acolo nimic nu-l mai poate atinge. Felul nostru obișnuit de a trăi, oricât de mizerabil și de urât mirositor, nu are a face nicidecum cu esența lui, care e absolut cerească și trans-senzorială. Putem intra foarte bine la el așa cum ne aflăm, căci n-are el nări pentru mirosurile noastre. Așa să știți!“ Ca atare, urmează logic, într-o astfel de lume se vor construi întotdeauna catedrale, și niciodată – în ruptul capului! – closete publice.

*

În al doilea rând, neavând constituită până aici nici o *idee de ordine* în lumea lucrurilor, de ce ar apărea ea – așa, subit – la nivelul

sufletului? Și chiar dacă am *vrea* să ne punem oarece ordine în treburile sufletului, cum am putea să știm ce e acea „ordine“, și cum s-o recunoaștem, chiar dacă ni s-ar ivi, de vreme ce nu am avut niciodată de-a face cu ea? Așa încât, și aici – în domeniul delicat al treburilor lăuntrice – mizeriile se adună grămezi-grămezi, reziduurile se îngroașă, miasmele te năucesc, iar sufletu-ți, săracul, capătă din ce în ce mai mult înfățișarea de latrină defectă. – Desigur, tu continui să te îndeletnicești, liniștit și netulburat, cu divinele extaze, sau cu imitarea lor (în felul în care unii tot fac copii după imagini celebre), dar – în toată vremea aceasta – sufletul tău nu încetează să se degradeze și să ți se împută. Iar rezultatele – rezultatele sunt de-a dreptul unice.

Bunăoară, un rezultat ar fi acela că, în această parte a lumii, nu mai e un lucru *chiar atât* de scandalos că cineva poate să fie *totodată* – și încă într-un mod foarte împăcat cu sine – „mistic“ și turnător la Securitate, doctor duhovnicesc și înflăcărată mână de nădejde a comisarului poporului. Treburile misticii și ale „transportării sufletelor“ nu mai au aici nici o legătură cu domeniul moralității și al imperative-lor etice. Într-o astfel de parte a lumii, etica e una dintre disciplinele damnate, rău famate de-a dreptul: îndeletnicește-te cu chestiuni etice, și vei fi privit aici ca și cum ai fi fost văzut – ziua în amiaza mare – ieșind de la bordel. (*oh!, da, aici aveți toată dreptatea, și încă cum: într-adevăr, în partea aceasta de lume, dacă „etica“ e slabă și firavă, dacă e atât de palidă și bleagă, în schimb „logica“ – „logica“ mai că nu pleznește de atâta netulburată sănătate; bunăoară, pe aceste plaiuri*

a fost odată ca niciodată, a fost odată un patriarh, care va fi și intrat pe undeva prin vreun calendar trăznit al sfinților logicieni, căci din gura lui s-a putut slobozi o apoftegmă atât de..., atât de „perfect consistentă logic“ cum tocmai e aceasta: „Cristos este un om nou. Omul nou este omul sovietic. Deci Cristos e omul sovietic!“) Or, acesta nu este decât efectul *practic* final – cel mai firesc și cel mai complet-expresiv – al acelei forme a pietății care nu se încurcă în treburile atât de mărunte ca exercițiul sistematic al inculcării virtuții în propriu-ți suflet, care nu se pierde în fleacuri atât de meschine ca supravegherea etică neîncetată a propriei gândiri, ci – dezinvolt – se aruncă dintr-o dată direct în Ceruri, spre a-și ocupa locu-i firesc, acolo, de-a dreapta bunului Dumnezeu.

Într-o astfel de lume, întru totul dedată misticii, e absolut inteligibilă ideea că Dumnezeu se poate arăta în sufletul meu *tocmai prin aceea* că astăzi m-am străduit, bunăoară, să-mi rănesc și să-mi umilesc semenul mai puțin decât am făcut-o ieri, că astăzi am încercat să am mai puține gânduri murdare față de semenii mei decât am avut ieri, la aceeași oră. „– Oh! Nu, nicidecum, aici te înșeli amarnic!“ – îl aud sâsâind pe același teolog local. „În această lume, Dumnezeu nu poate avea nici o legătură cu ceea ce se întâmplă în sufletul omului. Sunt lucruri absolut străine, prăpăstii nesfârșite se cascadează aici. Dumnezeu e numai acolo, *la el*, și numai eu, printr-o șmecherie mistică, mă pot transporta oricând înspre acolo – el n-are ce căuta la mine. Numai eu, printr-o orchestrație liturgică cum scrie la carte, prin formule mi-

raculoase și mișcări anumite, pot să mă îndrept către dânsul, el nu se coboară niciodată până acolo încât să-și bage nasul, indiscret, în măruntaiele sufletului meu. Așa e Dumnezeuul acesta al nostru, discret cum nu se mai poate.“

Așa se face că, în lumea noastră, ideii religioase nu îi poate fi nicio-dată asociat, la modul serios, *faptul moral*. Dumnezeu nu are ce căuta în mașinăria interioară a *eu*-lui, în economia încâlciță a sufletului ome-nesc. A munci pe brânci asupra ta însăși, doar-doar într-o bună zi te vei trezi ceva mai *bun* – ei bine, așa ceva nu intră în stilistica pietății noastre, așa ceva nu are nimic a face cu Dumnezeuul nostru care, din prea-nobilul său întuneric, n-are cum să mai vadă ce se întâmplă în sărmănele sufletele noastre.

Așa se face că această lume ajunge să fie *stricată egal* în ambele direcții: așa cum, *în exterior*, e literalmente inundată (cum văzurăm) mai ales de lipsa closetelor publice – întocmai astfel, *pe dinăuntru*, ea e coruptă sufletește până în măduva oaselor. (*Era cumva alta definiția „armoniei prestabilite“ decât tocmai o astfel de riguroasă corespondență între cele două registre, între lăuntric și extern?*) Or, minunea abia de acum urmează: cu toate acestea, lumea aceasta *nu se resimte* nicidecum de pe urma unei astfel de radicale coruperi, nu înțelege să resimtă nici cel mai firav inconfort lăuntric din această pricină. Sufletele noastre, cele atât de uzate acum de „transporturile“ mistice practicate timp de atâtea și atâtea veacuri, s-au in-sensibilizat într-o așa măsură încât con-viețuirea laolaltă cu corupția inimii, cu

depravarea lăuntrică și cu vicierea oricărui simț al *direcției* a devenit pur și simplu *starea noastră naturală*, modalitatea noastră cea mai firească de a fi ca entități sufletești. (Dacă nu cumva altceva ne-ar fi și cu neputință de imaginat, imposibil de bănuir că ar exista pe undeva.) În sfârșit, e starea de imoralitate perfectă, transparentă, ne-echivocă; întru totul coerentă și pururea împăcată cu sine; fericită, nevinovată, prosperă și rumenă-n obraji.

Deci, se poate!

*

În al treilea rând, nu se putea ca o astfel de lume să nu ajungă un adevărat *imperiul al brutalității*. Când ai ajuns să nu mai ai nici un fel de simț al situației și al distanței igienice în raport cu ceea ce te înconjoară, și când s-a întâmplat ca în sufletul tău să nu existe nici o normă sau „principiu de funcționare“, atunci secreția ta naturală imediată este *cruzimea*. N-ai „învățat“ de nicideunde până acum despre *distanță optimă* față de celălalt și despre faptul că acela e chiar un alt *eu*; pentru că nu ai învățat de la nimeni nimic despre ce e aceea *eu*; nu a fost nimeni care să-ți dea ideea să descoperi și în tine unul.

Așa se face că îl vezi pe celălalt zăcând la marginea drumului și – minune! – în sufletul tău nu se întâmplă absolut nimic; așa se face că nu resimți nici o jenă apropiindu-te prea mult de celălalt, înghesuindu-l, împingându-l, trântindu-l și făcând orice poțtești cu el. A pune bărbătește mâna pe cel de lângă tine, a-l trage de haină, a-l bate pe burtă ori a-l pălmuir din senin – toate acestea sunt aici la

fel de firești precum, prin alte părți, formulele de salut. Neexistând într-o astfel de lume nici o idee de *ordine* și de *separare*, nu voi ști niciodată prea bine unde sfârșesc eu însumi și unde începe celălalt. Drept consecință în lumea aceasta, bunăoară, tramvaiele – și toate celelalte de acest gen – obișnuiesc să umble pline cu vârf (dacă nu cumva, chiar mai mult decât): toți oamenii aflați într-un astfel de vehicul devin atunci un singur mare trup – unul peste măsură de convulsiv, irascibil, febril, murdar, soios și asudat. Un singur mare trup deasupra căruia se aud bâzâind înjurăturile vârtoase produse de cele câteva zeci de capete aferente – scuipate prin guri cavernoase, enorme, apucate toate de fierbințeală – guri ivite, la rându-le, din fețe bolnave, spumegânde, hidoase, aruncându-și neîncetat unele altora vorbe tari și o răsuflare-n nas pe potrivă.

*

Altfel spus, spre a scandaliza încă și mai temeinic urechile fine: și păduchii aurolacului, și aurolacul însuși; și noroiul adânc pe care-l calcă în fiecare zi picioarele tale; și acest mare closet la vedere care a devenit lumea ta și care dă nota olfactivă obișnuită a tuturor zilelor tale; și firescul năucitor cu care semenul te trimite undeva și, pășind țanțoș, te aruncă imperturbabil la o parte; și aerul acela al lui de fiară perfectă – tânără, neatârnată și pururea fără vină; și corupția generală, ticăloșia atotstăpânitoare ce au ajuns să țină parcă de însăși esența acestei vieți – ei bine, toate acestea sunt, la rigoare, fundamentale, cruciale probleme teologice.

Omul este ca o țevă de sticlă prin care alunecă rotunduri colorate: la cei mai mulți, unul într-o viață. Dacă e roșu, se zice că omul e rău. Dacă e galben, omul e bun. Dacă sunt două, unul după altul – unul roșu, celălalt galben – atunci se zice că e vorba de un caracter instabil. Noi, mușcații de șarpe, străbatem într-o singură viață drumul pe care altminteri o specie întreagă de oameni îl urcă de-a lungul vârstei unei lumi: bilele colorate gonesc în șir de-a lungul țevii de sticlă, și când s-au sfârșit – suntem profeți, oglinzi ale dumnezeirii.¹³

¹³Există motive suficiente pentru a crede că din *Golem*-ul lui Gustav Meyrink și-a transcris Isaac Bernstein ciudatul pasaj. (C. B.)

23 septembrie 19..

Ați observat vreodată, pe îndelete, cum funcționează un „spirit independent”? Cum înțelege el să existe: cum se bâțâie, cum se rățoiește, cum pururea el pune lucrurile la punct și se tot străduie să te țină cu sufletul la gură? Sau cum se dă în vânt după toate trucurile retoricii și ale vorbirii iscusite? Cum mai curând el și-ar vinde sufletul decât să rămână fără *auditoriu*, fără acea lume veșnic năucită și adusă la extaz de desfășurarea retorică impecabilă a „independenței” sale? Căci, în afara acelor urechi ce așteaptă să fie seduse și a acelor priviri evlavios-leșinate, „spiritul independent” ar rămâne ca o fată frumoasă și neiubită: s-ar ofili, s-ar întrista și într-o bună zi s-ar stinge de tot. Un „spirit independent” fără publicul care să-l considere mereu astfel – ei bine, așa ceva ar fi de neconceput!

Sau, ca să zic altfel, pomenit-ați vreodată „spirit independent” care să se bâlbâie ori căruia să nu-i pese încotro se duc vorbele sale? Care să se ascundă îndărătul unor bolboroseli sau rime obscure? Nici-decum! Așa ceva nu se există! „Spiritul independent” are oroare de ascundere, și are tot atât nevoie de public și de aplauze cât și oricare alt actor de meserie. Nu vei da niciodată peste „spirite independente” în singurătate, în pustie – acolo unde nu e nimeni care să guste paradoxurile.

Și câtă iscusință pune în joc o astfel de minte paradoxală! Un „spirit independent și paradoxal”, tocmai pentru a fi astfel, trebuie să opereze exact pe *marginea*, aproape ireal de îngustă, dintre zona

lucrurilor încă transparente și zona lucrurilor deja neinteligibile; cea mai mică alunecare într-o parte l-ar sorti fie „platitudinilor“ bunului simț, fie bolboroselilor poeziilor celor neînțeleși. El poate contrazice bunul simț, dar *mai mult* decât atât *nu* poate face – asta e cheia artei sale! Căci nu poți spune cele mai mari năzdrăvănii, și ele să fie gustate cum se cuvine, în afara unui spațiu și a unor reguli de raționalitate deja *convenite* între participanții la jocul persuasiunii; iar „îndrăzneala“ în a propune *noi* forme de sensibilitate și *noi* convenții de inteligibilitate nu poate avea loc decât *în* spațiul și *în* termenii celor vechi. – Cât ar fi el de îndrăzneț, „spiritul independent“ nu va trece de un anumit hotar, dincolo de care nu-l mai vede nimeni și toată strădania lui se duce dracului. Ci va rămâne exact pe muchie, exact pe firul acela subțire care desparte (și *unde se întâlnesc*) transparența comunicării de inexistența ei. Și va face acest lucru – ați și ghicit! – frigându-și tălpile cât e ziua de lungă de atâta echilibristică. – *Vivere pericolosamente*, cine ar fi crezut!

Unde mai pui, apoi, că „spiritul independent“ are și el anii lui îndelungați „de formare“, cărțile lui „de căpătâi“, panteonul de dascăli care i-au vrăjit tinerețile și care îi *pre-stabilesc* nu puține din dispozițiile lui mentale actuale. De câte ori n-ați văzut cum același „spirit independent“ este neîndurător ca un arhanghel cu unii, dar blând ca un mielușel cu alții? Justițiar și înfricoșător, adevărat duh al răzbunării – pentru unii, și „bonom“, cumsecade, mânat de duhul blândeții – pentru alții. Și fără să poți pricepe câtuși de puțin *de ce*! Ei bine, un „spirit

independent“ este acela care-și poate permite să aibă și el „feblețile“ lui, fără a da nimănui socoteală pentru ele. (*cine a văzut vreodată „spirit independent“ care să dea socoteală?*) În „independența“ lui, el singur poate decide cui să-i acorde grația și cui să i-o refuze. Criteriul? Criteriul *c'est moi*.

Iar cărțile pe care el le iubește – cât de *cruciale* sunt cărțile pe care el le iubește! Toate numai una și una – capodopere inestimabile, depozite ale eternei înțelepciuni. Iscodește-l numai, și-ți va arăta negru pe alb cum până și cutare carte romănțioasă care s-a întâmplat să-i înflăcăreze zilele copilăriei ține chiar de avangarda cărturării și că, neîndoielnic, este dovadă clară de „independență a spiritului“ să aperi o astfel de carte „în zilele noastre“. Toate evenimentele traumatice – și, firește, „înrobitoare“ – ale trecutului său, toate acele tulburi întâmplări ale copilăriei care, zice-se, te „marchează pentru toată viața“, el nu și le percepe niciodată ca atare, ci tocmai ca pe niște epifanii și consacrări timpurii ale... „independenței spiritului“ său. – Deși, dată fiind istoria lui personală, i-ai putea găsi câteodată unele „dependențe“ ale „operei“ de „viață“, ba încă i-ai putea dovedi că în cutare (punctuală) situație nu putea spune decât ceea ce tocmai a spus, el – triumfal până la ridicol – nu va înceta totuși să-și celebreze „independența spiritului“ și să le râdă în nas tuturor „determiniștilor“. Aceasta pentru că, pesemne, în sinea lui, el și cochetează cu ideea că e unul dintre cei sortiți să se ivească *necondiționat* în această lume, într-un mod miraculos, cumva în felul îngerilor. – Așa, ziecește, *dintr-o*

dată întreg, perfect și, deci, imperfectibil. Ca să nu mai vorbim de scamatoria numelui ce și l-a luat: „spirit independent“. Care va să zică, el nu spune că *este* cumva sau altcumva: dimpotrivă, el spune că *nu este*, el este *non*–dependent, „independent“. Ca și cum e posibil ca, botezându-te în duhul negației, *ne*–condiționarea să se pogoare – magic – și ea numaidecât asupra-ți.

În sfârșit, cum prea bine se poate vedea, „spiritul independent“ trăiește prins în constelația lui de mici habitusuri lăuntrice: nevino-vate fixații, candidă „apucături“, vagi slăbiciuni, tolerabile idiosincra-zii; alături de alte cuviincioase tabieturi mentale, auto-alintări, *self-complaints*, *self-complacencies*; apoi, oarece obsesii, nevroze, ciudățe-nii; ba chiar, o sumă oarecare de ticuri, preferințe stilistice repetitive și stereotipii de gândire – lucruri din acelea cum numai „spiritele in-dependent“ și le pot permite. Și, cu toate aceste drăcii – culmea! – „spiritul independent“ *funcționează*. Tot ceea ce la alții ar fi motiv serios de blocaj mental și de grave suspiciuni asupra-și, la un „spirit independent“ nu are deloc trecere. Cum s-ar zice, nu s-a născut încă obstacolul care să-l întoarcă din cale pe un „spirit independent“. El va înainta bățos printre toți acești mărăcini și nu se va prinde cătuși de puțin în ei, pentru bunul motiv că îi va ignora cu o minunată inconștiență. Acolo unde toți ceilalți văd îndeobște capcane și proble-me, „spiritul independent“ nu află decât drum neted. Așa încât nu te poți stăpâni să nu te întrebi: nu cumva tocmai *ignorarea* acestor nenumărate piedici lăuntrice este – cum mai spun gurile rele – marele

secret și sursa ascunsă a „independenței“ sale?

*

Și totuși, la urma urmei, cât de inocent, cât de înduioșător lucrul acesta: dependențele marilor „spirite independente“ de fantasmale proprii lor independențe!

Ca să nu mai spunem: ce *spectacol*!

26 septembrie 19..

Ce dulce, indicibil vertij îți cuprinde mintea de îndată ce te oprești, ceva mai apăsător, asupra simplei *posibilități de existență* a minciunii, și a tulburătoarei frumuseți metafizice a unei astfel de probleme! – Cum de *se poate* minți? – Ce anume face ca *mendacium*, negația prin excelență, să poată exista realmente? – Și cum de nu se răstoarnă cerurile atunci când spui *lucruri care nu există*? – *Al cui* e de fapt acest spațiu straniu, tulbure – nici ființă, nici neant – în care se poate opera așa o „lucrătură”: să spui că ceva *este* când, de fapt, nu este câtuși de puțin? – Dacă există Dumnezeu, atunci de ce îngăduie el *și* minciunii să existe? – Cum de își permite El să se lase *limitat* de această drăcie care nu mai are nimic de a face cu sine? Or, dacă și Dumnezeu, și minciuna există, atunci trebuie că nici Dumnezeu nu există cum se cuvine, și nici minciuna, căci se șubrează și se desființează reciproc. Sau, dacă Dumnezeu nu există, atunci minciuna și adevărul sunt totuna, atunci minciuna nu mai *spune nimic*. Dacă însă minciuna nu există, atunci, atunci... dar există – și încă cum: există, întrucât „eu mint” înseamnă indubitabil că ea există.

E ca și cum Dumnezeu pur și simplu s-ar sfârși tocmai acolo unde minciuna începe să existe, sau Dumnezeu – voind totuși să rămână nesfârșit – s-ar întinde până într-atât încât să înghită și spațiul acesta otrăvit al minciunii: problemă absolut de nedigerat pentru mintea debilă și neîncercată a bietului muritor.

Oricum, simpla *posibilitatea ontologică a minciunii* iese ca o bubă

hâdă, rușinoasă pe fața cea fără de pată a bunului Dumnezeu. Și – parcă și aud ivindu-se de undeva acest gând pervers: dar *e păcat*, mare păcat! – *Minciuna*: atâta frumusețe, atâta desfătare și atâta joc; sarea și piperul vieții, și tot farmecul istoriei oamenilor; secretul poveștilor frumoase și al tuturor artelor lor; dacă nu cumva chiar *casa* lor seculară – să însemne ea, la rigoare, o rușine atât de mare pentru renumele bunului Dumnezeu! – Încă o dată, iată!, și aici vechea și blestemata poveste: ceea ce le place și-i desfată pe oameni are neapărat darul de a-l supăra pe Dumnezeu.

28 Septembrie 19..

S-a întâmplat să-l întâlnesc și astăzi pe cerșetorul bătrân și orb cu care văd că-mi împart drumurile de la o vreme. E slab, aerian și galben, mâna stângă îi tremură fără încetare, iar bocancii i-au rămas aproape fără tălpi. Își legase cu sârmă niște cartoane sub ei și păsea cu o grija nesfârșită, parcă să nu și le tocească. Probabil tocmai de asta stătea mai mult pe loc. Stătea așa năuc, lipit strâns de zidul bisericii, voind pesemne să-și *închipuie* lumina aceea sărbătorească ce-o simțea încălzindu-i carnea bătrână.

Era, într-un fel, aproape ireal. – Carcasa spatelui îi făcea corp comun cu zidul, iar capul și-l dăduse pe spate, cu chelia din vârf lipită, și ea, de zid. Își ținea ochii orbi în soare, iar acesta bineînțeles că nu-i lumina, ocolindu-i necruțător. Or, niciodată, ca atunci, n-am avut mai limpede și mai răvășitor sentimentul *străinătății* acestei lumi în fața omului: cu siguranță, omul nu e ceva din lumea aceasta și nu-i aparține. Omul este orbul care privește un soare pe care nu-l vede. Omul – un „univers“? Oh!, da, un „univers“, într-adevăr – dar unul smintit, „lăuntric“, desfășurat de-a-ndoaselea, în adâncime. Pesemne vreo altă glumă nesărată a aceluiași zeu pus mereu pe șotii – omul e, firește, un „univers“: dar unul pururea în implozie și strașnic ferecat în sine, sortit să rățăască *orbește*, împiedicându-se și împrăștiindu-se pe cărările universului celuilalt, a aceluia mare și comun, ce se lăfăie în propria sa nesfârșire, și pe care abia dacă-l întâlnește cu vârfurile degetelor; – sortit să rățăască pururea prin acest ceva enorm și atât

de străin, fără suflet, fără noimă și plin de praf.

În felul lui, era sublim orbul acela atunci. – Ca să zic așa, *nemuritor*! Se lungea la soare ca și cum l-ar fi văzut. Se lungea la un soare ce *nu exista* pentru el. – Pentru el exista numai întunericul, întunericul absolut și inform *dintr-însul*; și rătăcirea – forma lui specifică de a fi în *lumea din afara sa*. Era ca un exercițiu al provocării, al conjurării neantului – acel privit orb la soare. Ceva ce nu se întâmplă în fiecare zi. Faptul că un om nu vede *unde* există, unde anume se petrece el, că nu-și vede (și deci nu-și „găsește”) niciodată drumul, „calea” sa – ei bine, așa ceva este, în sine, incomparabil mai important și mai profund decât toată poliloghia cărților, decât toate văicărelile stilizate și fandosite ale înțelepților, ale filosofilor și guralivilor lumii acesteia. Îți venea, în clipa aceea, îți venea să urli de fericire – de fericirea acelei revelații – să te duci la el și să i te închini, să-l mângâi și să-l săruți ca pe-o icoană. Adunase, sub făptura lui nevolnică, parcă toată chintesența naturii umane, tot *adevărul* ei. – Ca și cum tot restul ar fi fost un fleac oarecare.

Eram în mijlocul unei *viziuni* de zile mari: îl vedeam, așa schilod și îmușinat, întinzându-se de la *alfa* la *omega*, de la Facere la Apocalipsă; nimic din istoria universală nu mai rămânea în afara zdrențelor lui; lumile ce s-au succedat nu l-au putut ocoli și orice se va mai întâmpla de aci înainte va trebui cumva să-l conțină – *ecce homo*! Ca și cum el era culmea, și misterul, și capătul Creației, bucuria și sărbătoarea cerurilor, gloria secretă a lumii și semnificația ei cea mai

adâncă. Gura i se arăta mică de tot, ascetică de nevoie, ascunsă de mustața-i sălbatică și extrem de murdară. Pe câteva fire de barbă îi atârna, înmărmurită, saliva. – Iar ochii lui defecti aproape că nici nu mai contau. Omul acesta era, firește, un adevărat „univers”: unul moțând pierdut în propriu-i întuneric, opac și bine zăvorât. – *Monada supremă!* Nimeni și nimic parcă nu l-ar mai fi putut muta din acel loc. Uitase complet de sine, iar eu aș fi vrut totuși să-l văd pășind. La un moment dat, am crezut chiar că adormise de-a binelea. Își închisese ochii, iar muștele se apropiau, nestingerite, de încremenirea feței lui. Aș fi vrut să-l văd mergând, să-l contemp lu târându-și umbra debilă peste asfaltul încins: *un orb pășind în lume* – iată, cu adevărat, un spectacol cosmic! Cea mai vie și mai reușită parabolă a vieții! Nimic și niciodată nu s-a întâmplat altceva, mai semnificativ, în istoria universală: un orb pășind în lume – *iată omul cel adevărat!* Au căzut toate drapajele, s-au ruinat toate decorurile de operetă, toate vorbele mari au amuțit, și lucrurile s-au vădit în adevărul lor atât de riguros: lumea nu mai e altceva, acum, decât *posibilitatea* celor câțiva pași pe care minunăția aceasta cu nume de „om” simte nevoia să-i facă ca să-și poarte, de ici-colo, întunericul și foamea.

*

Într-un fel, îmi place acest bătrân din ce în ce mai tare. Deseori îmi place chiar să mi-l închipui nu ca pe ins oarecare, din carne și oase, ci ca pe un teribil personaj livresc – dintre cele născocite de

poeți. – Să-l scot din viață și să-l plasez în vreo istorie ilustră. Da' ce spun eu? – el ar putea fi, foarte bine, Personajul întregii culturi scrise. Aici i-ar fi, fără îndoială, și locul. Nici un alt personaj nu mi se mai pare, ca să zic așa, atât de profund și de coerent întocmit, atât de expresiv și de parabolic-reprezentativ pentru toată specia oamenilor. Ba încă, socotindu-l un astfel de personaj și mergând cu slobozenia minții încă mai departe, nu mă pot stăpâni să nu-l apreciez drept cel mai *real* personaj din câte s-au năzărit vreodată, cel mai aproape de perfecțiunea poetică. Unul ca el este atât de esențial-semnificativ și de definitoriu, încât tot rostul lui mi se pare că ar fi doar acela de a *poza*, ca „reusită exemplară“, pentru ilustrarea condiției oamenilor. – Iată, într-adevăr, un *model*! Fără îndoială, locul omului acestuia nu e în stradă, ci în cele câteva cărți bune ale omenirii.

29 septembrie 19..

Dar ce năzdrăvane sunt și aceste idei ale mele de mai sus! Ce de raporturi „subînțelese“ mă pomenesc că fixez, dintr-o dată, între mine și cutare ins ce se întâmplă să-l văd pe stradă! *Omul e material pentru om!* Nu-mi ajunge că-mi încrucișez drumurile și că mă frec toată ziua de el, dar mă și apuc iute să-l îmbrac în fabulații, să-l distribui în roluri, să-l pun ori să-l scot din cărți, să fac dintr-un om viu nu știu ce metaforă simandicoasă a umanității, și câte și mai câte! Icusit mai sunt, păcatele mele! Ca și cum, în întâlnirile dintre oameni, ar fi ceva subînțeles că unul se *folosește* de celălalt, că nu se poate stăpâni să nu *dispună* de acela – fie și așa, la modul delirant-regizoral și fantasmatic. Ha! Ha! Ha!

Iată-mă prins, drăguțul de mine, în această plasă parșivă ce mi-a fost întinsă, pe care am găsit-o așa întinsă, cotrobăind prin ungherele minții mele. Căci – nu-i așa? – tot tărăboiul, tot carnavalul și isteria veacurilor, de aici pleacă – de la *eu!* Eu ca stăpân absolut al lumii din jur, instituit prin simpla și liturgica spunere a lui *eu*: eu ca Dumnezeu a toate din cer și de pe pământ, de pe uscat, din văzduh și de pe mare. *Eu*, în sfârșit, ca Dumnezeu al *celuilalt*, mai cu seamă a celuilalt, căci – la urma urmei – doar eu sunt cel care-l „construiește“, cel care-l „în-ființează“ în această lume și-i dă – sărmanului celălalt – voie să fie. Cine e acela decât produsul, efectul binevoitor al *eu*-lui meu? Ce să mai, e cât se poate de limpede: fără *eu*, acela nu poate să fie. Și nu numai atât: acela nu va putea spune niciodată, la rându-i, *eu*, căci ar

fi de-a dreptul absurd și necuviincios să mai fie încă un *eu*. Ca să nu mai spunem cât de illogic ar fi să mai existe încă un *eu*; la fel de illogic cum ai spune, bunăoară, că pot să existe doi Dumnezeu.

Și se întâmplă, astfel, că *eu* – în înduioșătoarea lui patologie – devine cea mai amuzantă și mai deșăntată *parodie a lui Dumnezeu*. Un Dumnezeu-măscărici, feroce tiran liliputan, aprig slobozitor de tunete – de tunete, de sughițuri și de vânturi. *Eu* e mereu unic, nemuritor, absolut, atotputernic, gelos, mânios, cu fulgerul într-o mână și cu degetul celeilalte aprig scobindu-se în nas.

Rabi Natan Adler din Frankfurt istorisea că „nu degeaba se spune: « Cei din Polonia n-au maniere ». De câte ori sufletul meu se înalță spre Domnul, iată că și sosește rabi Sussia (din Hanipol, Polonia). Odată am postit zile în șir, spre a ajunge la Poarta Cerului, înainte încă de fi descuiată. Stau așa la poartă și, când se deschide, intru primul. Și pe cine credeți că zăresc înăuntru? Pe rabi Sussia. Cum de a intrat nu știu, dar era acolo. N-a așteptat să fie lăsat să intre. Nu degeaba se spune: « Cei din Polonia n-au maniere »”.¹⁴

¹⁴Din cartea aceluiași Martin Buber, anume de la pagina 137. (C. B.)

30 septembrie 19..

Dacă aş fi teolog: câte nu mi-ar fi cu putinţă dacă aş fi teolog? – Bunăoară, dacă aş fi teolog, mi-ar fi cel mai la îndemână şi m-aş simţi cel mai în largul meu să socotesc toată *mizeria lumii* – toată stricăciunea şi coruperea, nevolnicia, gemetele şi agonia ei, toate mi-asmele şi scursurile ce o învelesc – să le socotesc pe toate acestea drept lucruri dintre cele mai *semnificative*, slove prea-elocvente, litere prisosind de tâlc dintr-o mare şi sfântă carte ce-a întins-o Domnul sub păcătoasele picioarele noastre. – Căci, pentru teologi, nimic nu poate sta aşa dezlegat, la voia oricui – neatârnat, cu un nevăzut şi minunat fir, de înaltul Cerurilor. Pentru ei, mari maestri ai artei oglinzilor, toate „cele de aici” îşi au numaidecât temeiul şi corespondentul lor arhetipal „dincolo”; toate cele ce le vedem în juru-ne le „rostesc” şi le „povestesc” pe cele nevăzute „de dincolo”, iar cea mai înaltă ştiinţă la care pot râvni vreodată muritorii înseamnă să poţi citi lumea aceasta „ca pe o carte”, să le iei pe toate cele ce-ţi ies în cale drept nişte răvaşe secrete – anume ţie adresate.

Or, ce poate fi mai limpede decât că *fragilitatea* creaturii în sânul căreia ne-am trezit – nevolnicia, murdăria şi coruperea ei – sunt chiar semnele şi „povestea” *condiţiei noastre*, aşa cum se vede ea din înaltul înţelepciunii Sale. Întocmai cum omul înţelept nu sfâşie, nu batjoco-reşte şi nu aruncă în foc cartea din care citeşte lucruri care se întâmplă să-i întristeze sufletul – întocmai astfel şi cititorul cărţii creaturii lui Dumnezeu nu trebuie să-şi învenineze mintea, să mârâie, să cârtească

și să judece dreapta întocmire a tuturor făcutelor, atunci când ochiul lui dă peste acele slove triste, șchiopătânde și debile ce-i povestesc despre sensul mai adânc al lumii sale.

E povestea unei existențe parțiale – nici pe deplin ființă, nici cu totul neant; povestea unei existențe exilate – nici definitiv condamnate, nici cătuși de puțin mântuite; e, în fond, povestea unei veșnice *tregeri*. – Totul este aici trecere, nimic nu s-a fixat definitiv, iar cartea ce o vedem în juru-ne tocmai asta ne spune: „*treci mai departe, nu e locul tău aici!*“ Locul tău e cu totul altundeva, du-te deci și caută; aici nu e loc decât pentru a-ți trage sufletul, pentru că „aici“ nu are sens decât în măsura în care te *pregătește* să pleci mai departe. *Aici* nu are ființă, nu are nume, nu are milă – *aici* nu înseamnă nimic: *aici* nu există decât pentru că există *dincolo*. Doar acolo e capătul drumului, doar acolo e odihna, deplinătatea și mizericordia atotmângâietoare. – Doar acolo se întâmplă că-ți poți spune că *ești*.

E limpede, astfel, că tocmai o astfel de lume murdară, bolnavă, urâtă și tristă – o lume în scâncete, scărpînându-se, pururea cuprinsă de bube și de tot soiul de sminteli – ei bine, tocmai așa o lume pă răginită își va împlini cel mai bine menirea anume pentru care a și fost făcută: să-mi spună, expresiv și eficient, că *nu aici* e locul meu, și să mă facă să nădăjduiesc spre mai departe. Și în ce chip înțelept sunt toate lucrurile făcute? Puțin altfel dacă ar fi arătat, și lumea aceasta m-ar fi atras – foarte probabil – în cea mai crudă ispită; m-ar fi legat, m-ar fi vrăjit, și poate că nicicând nu mi-aș mai fi amintit

„încotro duce drumul,,. – Lumea aceasta a noastră este exact lumea care-i trebuie unuia care ține cât de cât la originea sa de dincolo de humă. – Căci o lume, cum se zice, supusă „civilizării“, una spălată, dreasă, sulemenită și bine mirositoare ar fi devenit, fără îndoială, *ase-menea unei pagini pe deplin opace*; o capcană atrăgătoare ce te-ar fi momit, ca printr-o ușă parșivă de bordel, făcându-te să te împiedici și să rătăcești iarăși drumul.

Nu, așa ceva nu trebuie să se întâmple! – e limpede că e mult mai bine într-o lume *stricată* ca a noastră, că doar așa lucrurile *sunt transparente* și nu poți să le iei drept altceva. – Doar așa, într-o lume aflată în agonie, pururea copleșită de gunoaie, de noroaie și de grele miasme de latrină – doar într-o astfel de lume găsești o carte fidelă în care să poți citi, *nerăstălmăcită*, adevărata evanghelie a vieții.

*

Dacă aș fi teolog – câte lucruri minunate n-aș născoci dacă aș fi teolog? Dacă aș avea ochi de teolog, toți nebunii lumii, toți cerșetorii rufoși și toți estropiații bolânzi i-aș lua neapărat drept niște mesageri secreți, îngeri travestiți care anume pe mine mă caută: *pesemne că au ei ceva să-mi spună*. Pentru că nu se poate ca nebunii să fie doar nebuni așa, „de capul lor“, iar nebunia lor să nu însemne și să nu spună nimic. Turuiala lor cu spume la gură și cu priviri bolânde nu poate să fie, în ruptul capului, *turuială și atâta tot*; ea trebuie că e „traducerea“ – prea-expansivă și atât de bucuroasă de sine – a acelei

fericiri supreme, despre care stă scris expres undeva. – Și e oare o întâmplare că tocmai ei, cei cu mințile rătăcite, sunt primii pomeniți în acea înșiruire a fericirilor? – *N-aș zice!* A-ți pierde mințile, a „sărăci cu duhul“ prea răvășește totul și prea înseamnă multe ca să rămână doar o afacere clinică, doar o simplă treabă pentru felceri.

Iar cerșetorii, ochii aceia triști din spatele mâinilor întinse – ce sunt ei altceva decât *vânzători de absolut*? Nu poți fi chiar atât de nevolnic la minte ca să nu înțelegi că mâna zdrențuitului din fața ta nu e o simplă mână murdară – o mână buboasă *și atât*. Ar fi totul mult prea simplu în lumea aceasta ca lucrurile să stea astfel. – Alarmant, disperant de simplu! – Fii, așadar, iscusit și treci dincolo de coaja mincinoasă a lucrurilor: vezi dacă nu cumva în mâna aceea întinsă n-ar sta, pitită, chiar „afacerea vieții tale“, ceva ce ți se întâmplă doar o singură dată. – Întinde-i deci și tu mâna și bate iute palma cu el, și nu mai sta ca prostu' pe gânduri, căci – fără îndoială – asta e oferta cea mai avantajoasă cu putință, tocmai adusă – iată! – de acești comisvoiajori cerești, travestiți, *din discreție*, în zdrențe de cerșetor. Cine a pomenit oare vreodată afacere mai izbutită: tu îi întinzi un bănuț de prisos, și – în contul lui – el îți dă ție veșnicia?

*

Dacă aș avea un suflet de teolog, toată răutatea oamenilor și toată corupția din inimi m-ar convinge, încă o dată, că *tocmai asta* îmi vorbește despre existența unui Părinte a tot binele. Căci, dacă aș fi

teolog, aş stăpâni şi arta de a vedea în lucruri, latent, tocmai contrariul lor. Dacă aş fi teolog, aş fi unul dintre aceia ce sunt, pe deasupra, şi iscuşiţi dialecticieni. Şi aş concepe cea mai strânsă şi mai minunată legătură între mecanismul etic al căderii într-o ticăloşie sau alta şi nesfârşita bunătate (doar) în raport cu care acea ticăloşie există ca atare. Căci a te ticăloşi şi a cocheta cu domeniul „răului” – ce este, cel mai adesea, decât *manifestarea*, expansivă şi nerăbdătoare, a *unei prea mari singurătăţi*, şi o încercare (uşor ştrengărească, ce-i drept) de a atrage asupra-ţi divină atenţie? („*hei, salut, bătrâne, ce mai faci, cum îţi mai merg afacerile? dar, prin partea aceasta a universului tău locuită de mine, de ce nu mai arunci matale – din când în când – câte-o privire? ia pofteste de te mai uită şi pe aici! sau poate că ai şi uitat că mai exist?*”) Or, în faţa unei provocări ca aceasta, ce Dumnezeu ar mai rămâne nesimţitor? Aşa încât s-ar putea ca, foarte bine, şi ticăloşia să fie o modalitate (specifică şi non-conformistă) de a intra în dialog cu bunul Dumnezeu. – *De ce nu, la urma urmei?*

Căci avem a ne apleca mintea asupra acestei ciudăţenii etice demne de tot interesul: ceea ce se petrece în sufletul cristalin al unui virtuos – în inima pururea înfricoşată şi „fără de prihană” a unui atlet al virtuţii – este de departe mult mai puţin complicat şi mai puţin „interesant” decât ceea ce afli iscodind abisurile, durerile şi „mecanismele de justificare” ale unui suflet ce e prieten intim cu viciul. Netulburata ascensiune, dinţii încleşaţi şi pumnii strânşi ai virtuosului pălesc binişor în faţa incredibilei poftă de neant, a dorului neostoit de abis, a

îndrăznelii superioare și a metafizicei jovialități ce le afli, înmărmurit, dacă te apuci să cercetezi sufletul vreunui profesionist al viciului. – Acesta este unul care *cutează*, unul care nu mai așteaptă, disciplinat, „să-i vină rândul“, ci ia el inițiativa și, cu toate riscurile, *se afirmă*, se arată pe sine lumii și lui Dumnezeu.

Or, dacă aș fi teolog m-aș îndeletnici mai cu seamă cu anatomia unui astfel de suflet ce se crede deja „iremedibil pierdut“, și l-aș descoase, și l-aș iscodi, și l-aș întoarce pe toate fețele, în speranța că – în cele din urmă – voi putea dovedi într-însul tot ceea ce, în ciuda oricăror aparențe rebele, ține de fapt de *celălalt pol*. Tot ceea, într-însul, nu se dovedește a fi decât o *nevoie* disperată de Dumnezeu. – Și n-ar fi aceasta încă o modalitate de a dovedi prezența gloriei divine în această lume? – Ba încă, de data aceasta ar fi vorba de o glorie nebănuită, răsturnată, cifrată, *discretă*, cum numai El își poate îngădui.

*

Da, dacă aș fi teolog...

Însă, pentru că nu sunt câtuși de puțin teolog, veți fi de acord cu mine că e cât se poate de firesc să *nu cred deloc în astfel de lucruri*.

În fiecare primăvară copacii înfloresc la Auschwitz, ca pretutindeni; căci iarba nu simte nici un dezgust să crească pe acele câmpuri blestemate; primăvara nu deosebește grădinile noastre de acele locuri de inexprimabilă nenorocire.¹⁵

¹⁵Text preluat, după toate probabilitățile, dintr-o carte a lui Vladimir Jankélévitch. (C. B.)

– *Domnule Bernstein, care credeți că ar fi problema fundamentală a...*

– Problema absolut fundamentală, singura chestiune cu adevărat importantă pe lumea asta este: *crezi sau nu crezi în Dumnezeu?* Atenție: n-am spus „dacă există sau nu există Dumnezeu“ – astea-s chițibușuri și șopârle de-ale filosofilor. Mofturi metafizice de doi bani! Întrebarea cea mare este: *crezi au ba în Dumnezeu?* Asta-i toată problema.

Costică Brădățan

C. Brădățan s-a născut la 16 iulie 1971 în Drăgoiești (Suceava). Absolvent al Facultății de filosofie, la Universitatea din București (1997). Masterat în Istoria Filosofiei și Filosofia Culturii (1997–1998) la aceeași facultate. Doctorand în filosofie la Universitatea din Durham, Marea Britanie (din octombrie 2000). Domenii de interes specific: filosofia modernă timpurie (Berkeley, Hume, Spinoza, Leibniz), studii medievale, istoria ideilor, filosofia refigiei, filosofia culturii, literatura.

Colaborator permanent pentru rubrica de eseu la săptămânalul cultural *Adevărul literar și artistic* (1996–2000) și redactor la *Fundația Culturală Română* (1999–2000). **Publicații:** *O introducere la istoria filosofiei românești în secolul XX* (EDITURA FCR, București 2000) și *Jurnalul lui Isaac Bernstein* (NEMIRA, București 2001); colaborări cu studii și eseuri la *Revista de filosofie* (București), *Adevărul literar și artistic*, *Dilema*, *Cuvîntul*, *Contrafort*, *Studii Culturale*, etc., la reviste academice de limbă engleză, dicționare, antologii și volume tematice, apărute atît în România cît și în occident. Traducător din engleză în română (texte de filosofie). A obținut „Premiul Editurii Humanitas pentru tinerii jurnaliști“ (1996) și „Premiul Nemira pentru Eseu“ (1999), pentru volumul *Jurnalul lui Isaac Bernstein*.

revista respiro

Pagina de titlu

Pagina 232 din 232

Înapoi

Întregul ecran

Închide

Ieșire